

ANUARI
D'ARQUEOLOGIA
I PATRIMONI
DE BARCELONA
2008

ANUARI
D'ARQUEOLOGIA
I PATRIMONI
DE BARCELONA
2008

ANUARI D'ARQUEOLOGIA I PATRIMONI DE BARCELONA 2008

SUMARI

Director del Museu d'Història de Barcelona-MUHBA
Joan Roca i Albert
Director del Servei d'Arqueologia
Ferran Puig i Verdaguer
Responsable d'arqueologia preventiva
Carme Miró i Alaix
Responsable d'intervencions arqueològiques
Josep Pujades i Cavalleria
Responsable d'intervenció patrimonial
Montserrat Pugès i Dorca
Gestió administrativa
Sílvia Lezana i Les

Coordinació editorial
Mària José Balcells Alegre
Revisió lingüística i traduccions
M. Rosa Llaràs i Vidal
Disseny gràfic i maquetació
PFP disseny gràfic.
(Quim Pintó, Montse Fabregat)
Impressió
Gràfiques Ortells, SL

Primera edició, abril de 2010

© de l'edició: Museu d'Història de Barcelona, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona
www.museuhistoria.bcn.cat
© dels textos: els autors
© de les imatges: els autors
Queda prohibida la reproducció total o parcial sense el permís exprés de l'editor, en els termes establerts per la llei.

ISSN
D.L.B-18561-2010

7 **PRESENTACIÓ**
JOAN ROCA

9 **INTRODUCCIÓ**
FERRAN PUIG

12 **UNA QÜESTIÓ DE XIFRES:
EL DARRER DECENNI**
JOSEP PUJADES

15 **L'ACTIVITAT ARQUEOLÒGICA
DURANT L'ANY 2008**
JOSEP PUJADES

20 **PRINCIPALS
INTERVENCIONS**

22 Ample
24 Cardenal Casañas
25 Carme
26 Parc de la Ciutadella
28 Espalter
32 Exposició
34 Sant Llàtzer
35 Turó de la Rovira
38 Circumval·lació
40 Mercaders
43 Montjuïc
45 Motors
47 Palla
51 Antiga estació de rodalies
55 Pi
56 Rambla
57 Rec
58 Reina Amàlia
61 Riereta
66 Ripoll
71 Sant Honorat
72 Sant Pere més Baix
73 Sant Pere Mitjà
75 Valldonzella
77 Fitxes breus

83 **INTERVENCIONS SENSE
AFECTACIÓ DEL PATRIMONI**

PRESENTACIÓ

L'*Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona* que teniu a les mans és el primer número d'una publicació seriada del MUHBA específicament dedicada a la intervenció arqueològica i patrimonial i directament vinculada al Servei d'Arqueologia del municipi. El Servei d'Arqueologia, que durant la seva trajectòria ha passat per diferents modalitats de dependència institucional i que actualment és part del Museu d'Història de Barcelona, ha proporcionat al llarg dels anys dades i materials valuosíssims pel que fa als objectes i a les estructures físiques vinculades a la història de la ciutat. Un cop estudiats, alguns d'aquests elements s'han incorporat als espais museístics –tan sols cal pensar en la plaça de la Vila de Madrid o en el Mercat del Born– i a l'espai urbà, com a elements distintius de la trajectòria de la ciutat un cop tractats, de manera més o menys monumental, segons els criteris del moment.

A les darreres dècades s'ha produït així mateix una ampliació de l'àmbit de treball, amb la presa en consideració d'un arc temporal d'amplitud creixent i amb un interès que ja no se centra tant en els estrats romà i baix medieval com ara fa unes dècades. Han pres relleu les intervencions que han aportat testimonis dels assentaments prehistòrics al Pla de Barcelona i han anat a més les cerques que segueixen el mètode arqueològic per estudiar elements patrimonials de temps recents. Per exemple, a diferents recintes fabrils on l'anàlisi de les estructures físiques aporta valuoses dades complementàries per al seu estudi històric, al costat de les fonts escrites, gràfiques i orals. Com separar, en definitiva, entre el patrimoni arquitectònic, artístic, històric i l'arqueològic, quan en el fons estem parlant del mateix, sigui dels temps de Barcino o del segle XIX, i quan l'arqueologia és més un mètode que no la denominació d'un patrimoni amb una natura específica?

El potencial de la tasca desenvolupada pel Servei d'Arqueologia feia, doncs, aconsellable de dotar-lo amb una publicació periòdica específica que permetés eixamplar la finestra pública que, fins el 2007, se li dedicava dins d'una altra publicació periòdica del MUHBA, la revista *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat*, més coneguda pel seu acrònim de *QUARHIS*. Si aquesta darrera publicació resulta un marc idoni per a treballs de recerca i elaboració de nous relats històrics i per a reflexions historiogràfiques que tinguin per eix central l'estudi dels materials arqueològics i la seva confrontació amb d'altres fonts, l'*Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona* ha de poder orientar-se cap a l'altra vessant, la que va de l'inventari de les intervencions a l'actuació arquitectònica i urbanística que incorpora els elements patrimonials que s'han fet emergir.

L'*Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona* vol apostar també per posar de manifest el vincle cada cop més estret entre els Serveis d'Arqueologia i els de Patrimoni que dins de l'Ajuntament de Barcelona depenen del Sector d'Urbanisme; un vincle que s'ha de veure materialitzat en la pròxima revisió del Pla especial de protecció del patrimoni de la ciutat que tractarà, ja de manera unificada, tots els tipus de patrimoni edificat. D'altra banda, l'*Anuari* ha de poder ser també un element valuós per als treballs de la Subcomissió de Patrimoni de Barcelona, creada recentment per la Generalitat de Catalunya a fi d'atendre específicament les actuacions dins dels límits municipals barcelonins.

El caràcter d'inventari anual de la nova publicació ha de permetre, així mateix, de plantejar-se el repte de promoure la reflexió sobre intervencions arqueològiques i patrimonials d'envergadura molt diversa amb un ritme regular. Així per exemple, en un futur

proper es presenten alguns reptes notables, com la intervenció pendent a la muralla romana al carrer del Sotstinent Navarro o entre el carrer del Regomir i la Casa Gualbes vora del Pati Llimona, així com d'altres actuacions en l'entorn de la ciutatella i la muralla o a l'eix del tren d'alta velocitat i a l'àrea coberta pel Pla Director de Montjuïc, entre d'altres zones.

La nova publicació s'ha de convertir, doncs, en el pont entre el Servei d'Arqueologia –ineludiblement abocat a l'acció diària– el Centre de Documentació Patrimonial del Museu –on cal sistematitzar els resultats de les memòries arqueològiques junt amb fons documentals inclosos els de les col·leccions de béns mobles del Museu– i el Centre de Recerca i Debat del MUHBA que té en la intervenció patrimonial un dels seus eixos d'R+D+I. Amb aquesta finalitat, el Centre de Recerca i Debat ja compta, a la seva seu del carrer de la Llibreteria, amb diversos grups d'investigació i, des del curs passat, amb estudis de postgrau conjunts amb la Universitat Autònoma de Barcelona sobre la intervenció en el patrimoni i el paisatge urbà. L'*Anuari* ha de poder contribuir a la recerca com a eina instrument de col·laboració públicoprivada i com a tribuna per als professionals i les empreses que efectuen els treballs arqueològics i d'intervenció patrimonial.

En tant que fòrum compartit entre arqueòlegs, historiadors, arquitectes, urbanistes i practicants d'altres disciplines que actuen de pont entre el llegat històric-arqueològic i la transformació urbana, l'*Anuari* ha de poder ser, també, una plataforma per impulsar d'altres formats de treball.

En aquest sentit, des del MUHBA voldríem que la seva posada en marxa proporcionés un bon motiu per impulsar encontres entre diferents serveis d'arqueologia, per compartir amb d'altres ciutats europees les preocupacions i els avenços sobre els temes d'interès mutu, sobre tot en dos aspectes fonamentals:

En primer lloc, les qüestions que planteja una arqueologia preventiva del tot necessària per evitar pèrdues patrimonials, però que, sovint, no pot optimitzar el seu rendiment científic pel fet que no pot planificar les seves actuacions seguint objectius i hipòtesis prèviament establerts, sinó que ha d'improvisar dia rere dia, en funció dels requeriments del sector de la construcció i l'obra pública. Voldríem poder materialitzar ben aviat aquest objectiu amb un encontre sobre "L'arqueologia preventiva a Europa, límits, potencials i reptes".

En segon lloc, el tractament del patrimoni: què conservar i què no i com tractar els elements conservats. Com establir el balanç entre l'increment del patrimoni històric-arqueològic i la necessària innovació arquitectònica i urbanística, en contra tant de les destruccions poc meditades com d'un no menys perillós conservacionisme fossilitzador?

Aquestes són, en suma, les il·lusions que des del Museu d'Història de Barcelona en general i des del Servei d'Arqueologia en particular s'han dipositat en aquest primer número de l'*Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona*, el format del qual, que haurà de combinar-se amb la renovació del lloc web del Museu, mirarem de perfeccionar en futures edicions que ja estan en marxa: la de 2009 hauria de trigar poc a veure la llum i ja hem començat a pensar en la de 2010.

JOAN ROCA I ALBERT
Director del MUHBA

INTRODUCCIÓ

L'equip del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de Barcelona (MUHBA) sempre ha vist la necessitat de difondre i deixar constància de l'activitat que es du a terme a la ciutat, any rere any, en el camp de la recerca arqueològica i de l'actuació sobre el patrimoni històric. Per diverses raons, no ha estat possible fer-ho amb la intensitat desitjada fins ara quan us fem a mans el primer número de la nova publicació del Servei, l'*Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona*, un projecte que teníem al cap feia anys, però que es resistia a ser una realitat.

Sovint ens preguntàvem com podríem donar a conèixer millor tots els treballs de recerca, d'intervenció preventiva o de recuperació patrimonial que es fan, tant a nivell d'estudis previs i avaluatius, com físicament a les excavacions o intervencions de rehabilitació dels edificis històrics, als carrers i solars de la ciutat; com podríem explicar amb el màxim d'immediatesa aquells treballs realitzats, quins eren els resultats físics que se n'extreien i el que aportaven al coneixement històric i a la recuperació del patrimoni de la ciutat. En resum, ens demanàvem com podríem explicar l'arqueologia que es fa a Barcelona als ciutadans encuriosits o als estudiosos interessats. O simplement a aquells veïns que, més o menys, entreveuen o, fins i tot, a vegades pateixen, els treballs arqueològics que es fan al seu edifici, barri o carrer.

Sabem, per experiència personal i professional, que el millor que es pot fer és mantenir un contacte directe amb la gent, tot responent a les seves inquietuds i qüestions amb explicacions clares i útils, d'altra banda, sempre ben acollides. Però també tothom sap que aquesta és una tasca prou difícil de dur a terme amb la intensitat necessària, i més en una metròpoli com Barcelona i amb els mitjans limitats amb que comptem. Des del Servei, el Museu i l'Ajuntament, som conscients que cal fer arribar aquesta informació a la ciutadania amb la suficient rapidesa i amb un redactat senzill però rigorós.

En els darrers anys el Museu d'Història de Barcelona ha reforçat les línies de difusió de coneixement i de participació, oferint als ciutadans noves activitats de divulgació de contingut arqueològic amb diferents formats: exposicions, conferències, itineraris, tallers, guiatges... També s'ha fomentat la difusió científica mitjançant la participació en congressos i la publicació d'articles i estudis en revistes especialitzades.

En aquesta línia de millorar la comunicació i la consulta de les dades del passat històric-arqueològic de la ciutat, volem destacar la creació del «Centre de Documentació Històrica i Patrimonial» del Museu, un espai obert al públic interessat i que es troba íntimament lligat a l'activitat del Servei d'Arqueologia, ja que n'és el proveïdor principal mitjançant l'aportació de noves dades fruit del resultat de les intervencions arqueològiques. També destaquem la recuperació, l'any 2005, dels *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona (QUARHIS)*, que ofereixen extensos estudis de contingut arqueològic i actuen com a òrgan de difusió científica del Museu d'Història. En la línia expressada més amunt de difusió immediata de l'activitat arqueològica, aquesta segona etapa de *QUARHIS* va incloure una secció anomenada «Balanç anual de l'activitat arqueològica a la ciutat». A part d'una valoració global, s'hi referenciaven amb petites fitxes les principals intervencions dutes a terme en el període comprès entre l'aparició dels diferents números de la revista. Aquesta secció, publicada en els números de l'1 al 4, recollia l'esperit que s'havia manifestat ja en les primeres etapes de la publicació, entre 1960 i 1980, on regularment apareixien notes o balanços de l'activitat arqueològica a la ciutat.

D'aquestes iniciatives en fem una valoració absolutament positiva. Tot i així, hem vist que calia ampliar, fomentar i aprofundir en la línia d'explicitar el conjunt de l'activitat del Servei d'Arqueologia i, en general, d'aquella que es du a terme al voltant del patrimoni històric construït de la ciutat. Sobretot, per poder donar la paraula a tots els professionals que dirigeixen i realitzen tècnicament les intervencions arqueològiques i les actuacions patrimonials de Barcelona, sigui quina sigui la seva magnitud i resultats.

Amb la voluntat de resoldre aquest buit informatiu hem cregut adient, d'acord amb la direcció del MUHBA, iniciar l'edició de l'*Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona*. Com el seu nom indica, recollirà l'activitat desenvolupada al terme municipal de Barcelona al llarg de l'any anterior. El seu format parteix d'una concepció d'esquema senzill, entenedor i de caire eminentment informatiu. S'estructura amb una primera secció, elaborada des del Servei, on s'exposen dades de conjunt, amb valoracions generals i sintètiques. A la segona part hi tenen la paraula els tècnics que hi han treballat i es destina a l'explicació de cadascuna de les intervencions o accions que s'han dut a terme: unes, de grans dimensions o bé de resultats prou espectaculars; d'altres, més modestes quant a superfície i aportació de dades. Totes, però, amb un innegable interès. Cal explicar com, qui, quan i perquè s'ha dut a terme una determinada intervenció; qui ho ha fet possible i de quina manera s'ha desenvolupat. Però sobretot, el que és més important: cal incidir en com la intervenció ha afectat el patrimoni que amaga o conté el teixit urbà i també en el que se n'ha extret que pugui ser d'interès per al coneixement de la història de Barcelona i el seu patrimoni. Es tracta de fer una publicació àgil, útil i de fàcil consulta; un espai de comunicació i d'intercanvi d'informacions, idees i coneixements entre el Servei d'Arqueologia, el MUHBA i tots aquells professionals i tècnics que actuen a la ciutat.

Aquest primer número es pot considerar, fins a un cert punt, una mena d'assaig ja que la nostra voluntat és que, a partir dels propers números, es vagi definint el seu format final tenint en compte les aportacions i l'opinió dels diferents agents implicats. També és voluntat de l'equip del Servei d'Arqueologia que l'*Anuari* presenti una versió *on line* que pugui ser consultable i participativa a través de la pàgina *web* del Museu d'Història de Barcelona. Esperem poder tenir-la el més aviat possible per assolir una divulgació millor de l'activitat.

El Servei d'Arqueologia del MUHBA

Des de l'inici, fa més de 80 anys, del que podríem anomenar l'arqueologia moderna de la ciutat de Barcelona –aquella no lligada al culte a l'objecte i l'erudició–, podem dir que ha estat una disciplina vinculada directament a la iniciativa municipal i, concretament, a l'àrea de Cultura. La preservació, els programes de recerca, i l'adequació monumental i museogràfica desenvolupats pel municipi al llarg d'aquests anys han permès oferir al públic els testimonis del nostre passat com un dels béns més preuats del patrimoni barceloní. Després del difícil període de la dictadura, es va engegar un fort i necessari procés de renovació urbana que va modificar els paràmetres de l'actuació arqueològica, amb l'aparició de les anomenades excavacions de salvament o d'intervenció com a puntal bàsic de la recerca arqueològica. Aquest és el moment d'integració de Barcelona en els processos europeus de l'arqueologia urbana. També coincidirà amb la restauració de la Generalitat de Catalunya i la creació de la Direcció General del Patrimoni Cultural i el seu Servei d'Arqueologia l'any 1980. Des d'aquell moment les competències sobre el patrimoni arqueològic seran exclusives del govern autònom, comptant amb la col·laboració dels ens municipals.

Pel que fa a Barcelona, la relació transversal i directa entre l'actuació arqueològica (àrea de Cultura) i la gestió del sòl, el planejament i la intervenció arquitectònica (àrea d'Urbanisme) és cada cop més evident i consolidada, fins al punt que podem assegurar que la pràctica totalitat de les intervencions arqueològiques dutes a terme a la nostra ciutat en els darrers trenta anys han estat fruit de la necessitat de donar una resposta d'estudi arqueològic a l'aplicació d'un pla urbanístic, o bé a l'execució d'una llicència d'obres. Integrat des de l'any 2000 dins l'organització del Museu d'Història de Barcelona, el Servei d'Arqueologia és l'òrgan mitjançant el qual l'Ajuntament de Barcelona, a través de l'Institut de Cultura, respon a la necessitat de vetllar pel patrimoni arqueològic de la ciutat, d'acord amb els preceptes i reglaments generals i locals en matèria de patrimoni.

El patrimoni arqueològic és un bé cultural molt important per Barcelona, donada la seva condició de ciutat amb un recorregut històric que s'arrela en un territori habitat

des de la prehistòria. Es tracta d'un bé d'interès general que molts cops es troba sotmès als riscos inherents a la renovació urbana i que ha de ser reconegut, estudiat, divulgat i protegit per a ús de tota la societat. Barcelona és un bon exemple de ciutat complexa des del punt de vista arqueològic, amb pòsits resultants d'un llarg desenvolupament històric. Conserva en el seu teixit urbà i en el seu territori una morfologia i molts elements urbans sedimentats en diferents estrats, amb pervivències estructurals i traces, fruit d'una evolució bimil·lenària.

Funcions i organització

Les funcions del Servei es n concretar en els següents apartats:

- Assessorament tècnic dels organismes de l'Administració municipal, així com d'altres estaments públics o privats i a la ciutadania en tot allò que pugui afectar el patrimoni arqueològic de la ciutat.
- Gestió i supervisió de les actuacions sobre el patrimoni arqueològic de Barcelona, tant a nivell d'intervenció, com de control, prospecció i estudi.
- Protecció del patrimoni arqueològic de les agressions, identificació dels motius i plantejament de solucions. Vetllar per la seva conservació i intentar aturar o minimitzar la seva pèrdua o degradació.
- Participació en les tasques de divulgació del patrimoni arqueològic.

Per fer front a la tasca de tutela del patrimoni arqueològic, els tècnics del Servei es troben organitzats a partir de quatre àrees de treball, que es veuen complementades amb aquelles de caire més general del propi Museu d'Història de Barcelona, o del propi Ajuntament:

- Arqueologia preventiva, on es recull i es processa la informació extreta de les intervencions, conjuntament amb el coneixement de la ciutat i es realitzen estudis previs per a futurs treballs.
- Intervenció arqueològica, on es planifiquen, segueixen i gestionen les intervencions.
- Intervenció en el patrimoni, on es realitza la gestió de recuperació de béns mobles i immobles, en relació amb els tractaments de conservació i restauració.
- Direcció i administració, on es coordina tot el conjunt i s'acompleix amb els procediments preceptius.

A banda del personal que l'Ajuntament destina a aquestes tasques, amb el Servei hi col·labora personal extern amb la finalitat de realitzar encàrrecs i feines concretes relacionades amb els diferents programes i projectes que es duen a terme. En el model desenvolupat al llarg dels anys de funcionament, adaptat als preceptes vigents i a l'organització de l'arqueologia a nivell nacional, la feina del Servei té com a principal finalitat la definició, coordinació i validació de les intervencions que poden afectar el patrimoni arqueològic de la ciutat.

FERRAN PUIG

Director del Servei d'Arqueologia

UNA QÜESTIÓ DE XIFRES: EL DARRER DECENNI

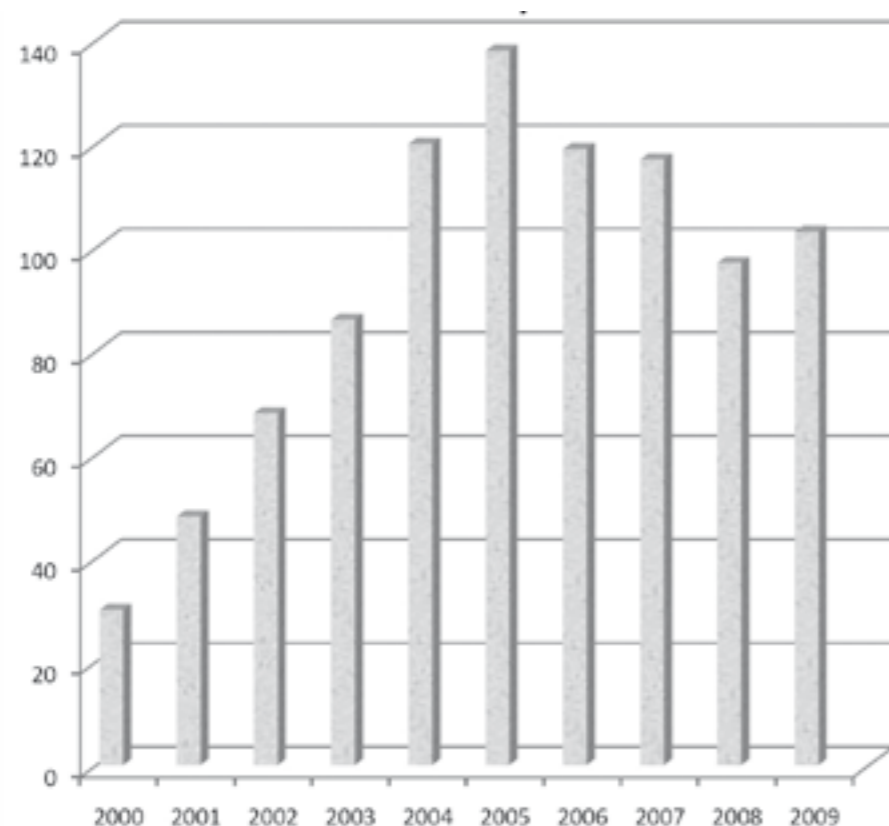
1. Des del Servei d'Arqueologia s'ha cregut adient actualitzar les dades i incloure les xifres corresponents a les intervencions de l'any 2009, restant un període de 10 anys a partir de l'any 2000 per a l'anàlisi de les dades. En cap moment però, farem referència als resultats de les intervencions dutes a terme aquest darrer any, que seran exposades en el proper Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona, 2009.

L'evolució de l'arqueologia preventiva a Barcelona en els darrers 10 anys¹ ve marcada per les tasques de recerca arqueològica usuals a la ciutat. Les feines de control i excavació preventives han augmentat considerablement des de l'aprovació i aplicació dels Plans especials de protecció del patrimoni arquitectònic dels districtes de Barcelona l'any 2000 i, sobretot, a partir del Decret 78/2002 de 5 de març, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic de Catalunya.

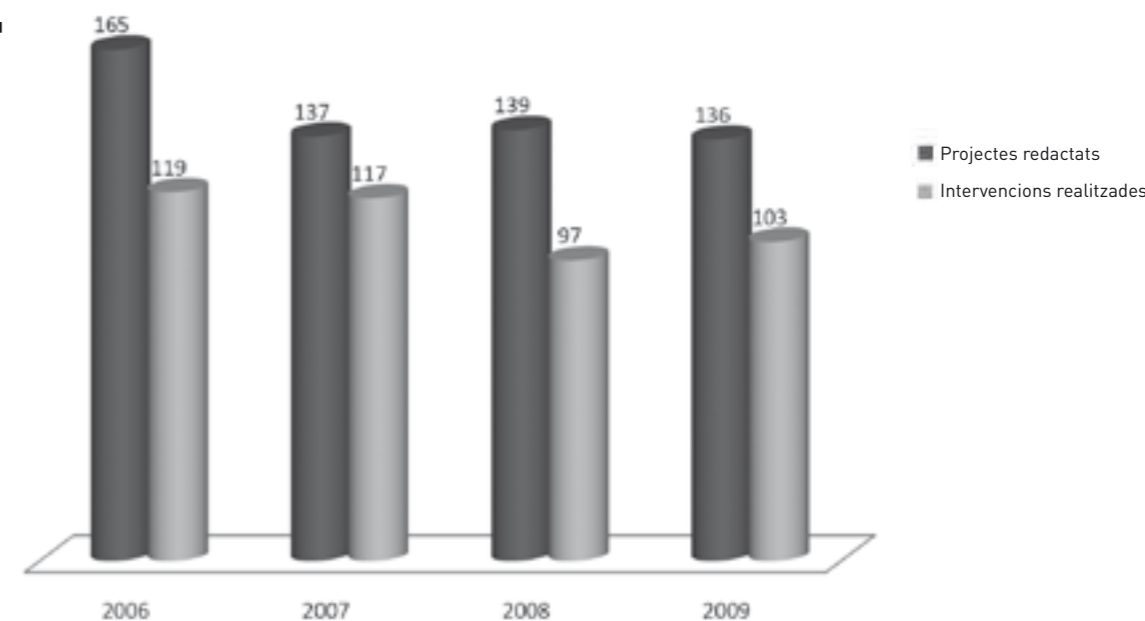
En el primer gràfic que es presenta es pot observar l'augment que es produeix des de la trentena d'intervencions de l'any 2000 fins a les 138 de l'any 2005, quan era més que notable l'activitat constructora al país. Els dos anys següents, 2006 i 2007, presenten un lleu estancament que presagiava la greu crisi econòmica que, encara ara, estem vivint.

L'any 2008 és quan es fa més patent la crisi que arriba a afectar tant l'activitat com les relacions laborals del sector. Si, a més, analitzéssim l'abast i entitat de les intervencions que es duen a terme, veuríem com les grans actuacions arqueològiques, amb l'excavació en extensió de solars sencers, ha deixat pas a feines més parcials o puntuals, de curta durada i amb una reducció notable de superfície intervinguda. Del que abans eren enderroc de finques senceres i construcció d'edificis de nova planta, s'ha passat a les rehabilitacions més puntuals, on només cal construir un nou ascensor, millorar infraestructures, reforçar l'estructura dels edificis, o habilitar-ne sectors.

INTERVENCIONS ARQUEOLÒGIQUES (2000-2009)

PROJECTES REDACTATS vs INTERVENCIONS REALITZADES (2006-2009)

Pel que fa a la localització de les intervencions a la ciutat, el districte de Ciutat Vella continua essent el gran escenari de la majoria de les intervencions arqueològiques, proporcionat al seu alt contingut patrimonial i històric, representant el 88% del total en el període 2000 - 2009. La tendència, però, és que cada vegada més es vagi actuant en altres districtes urbans a causa, per una banda, d'un més gran coneixement del territori i el seu patrimoni i, per l'altra, a la més gran conscienciació dels responsables de les obres que s'hi fan i que, amb la seva actuació, faciliten la tasca de prevenció del Servei d'Arqueologia i milloren el coneixement del seu territori.

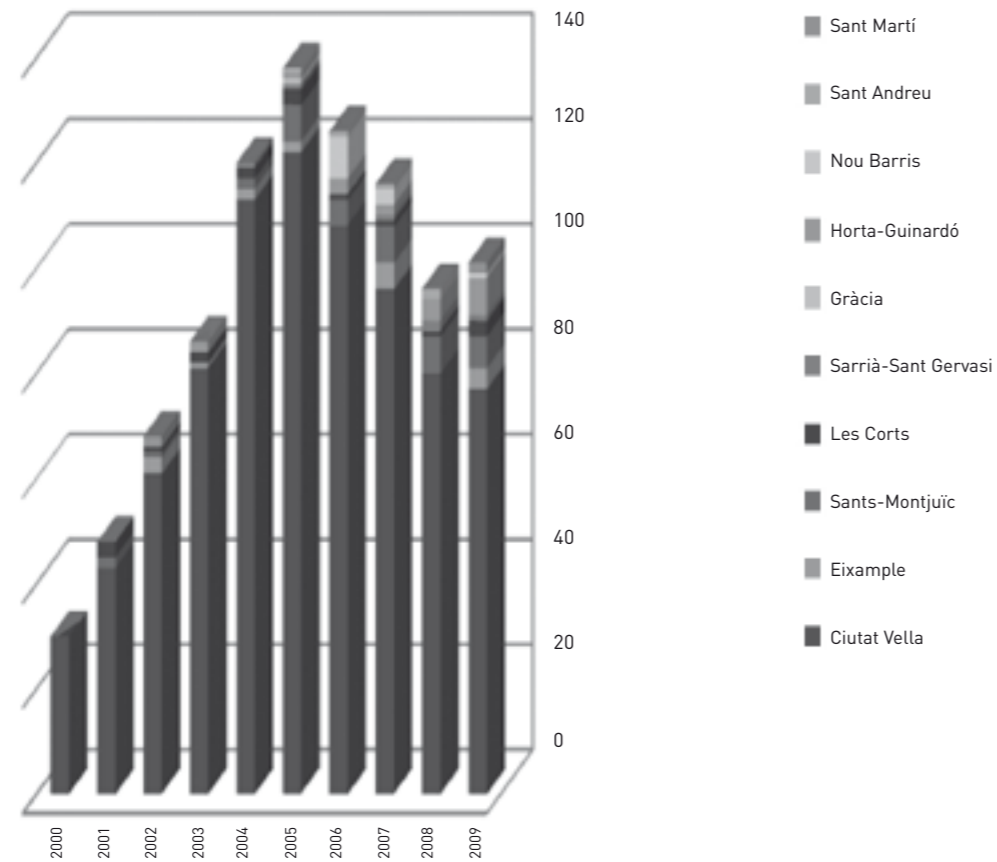
INTERVENCIONS ARQUEOLÒGIQUES A BARCELONA (2000-2009)

Malauradament, encara és una assignatura pendent la prevenció en els nuclis antics dels municipis agregats a Barcelona a mitjan segle XIX que, com a nuclis històrics de llarga trajectòria, necessitarien uns requeriments suficients que permetessin la mateixa atenció del Servei d'Arqueologia-MUHBA que d'altres sectors urbans. No cal oblidar que, aquests nuclis, en la mateixa mesura que han ajudat a configurar la ciutat tal i com la coneixem actualment, durant molts segles van tenir una evolució en paral·lel a aquesta, tot i que vinculats a ella per tota una xarxa de relacions socials i econòmiques i per un conjunt de camins que les apropava i les feia interrelacionar dins l'ampli context del Pla de Barcelona.

Com es veu en el gràfic de les intervencions arqueològiques per districtes, es passa de la nul·la actuació fora de Ciutat Vella l'any 2000 a les 16 intervencions de 2008 i a les 24 de 2009 que, tenint en compte la reducció del total d'intervencions, les que es fan fora de Ciutat Vella representen el 23% del total. Aquest augment respon, entre d'altres causes, a la importància que s'ha donat en els darrers temps a les actuacions sobre el patrimoni de

**INTERVENCIIONS
ARQUEOLÒGIQUES
PER DISTRICTES
(2000-2009)**

la guerra civil espanyola (bateries del Turó de la Rovira i refugis antiaeris), o a la realització de les obres del tren d'alta velocitat i a intervencions en edificis amb alt valor patrimonial, incloent les masies disperses per la geografia de la ciutat. Podríem dir que el Monestir de Pedralbes i la muntanya de Montjuïc han deixat de ser dels pocs reduïdes amb actuacions arqueològiques fora muralles.

Més complex seria fer un assaig de quantificació per períodes històrics. La successió d'estrats de diferents èpoques, fruit de la pròpia evolució de la ciutat, ens donaria un alt volum d'intervencions en època moderna i contemporània. Així mateix, cal tenir en compte que les afeccions del subsòl són producte d'uns projectes d'obra que, sovint, no exhaurixen tota la potència estratigràfica conservada; d'aquesta manera, una actuació que només hagi donat resultats d'època moderna o medieval no pressuposa que en cotes més baixes no s'hagin pogut conservar restes d'altres moments històrics, ja siguin romans o, fins i tot, prehistòrics. D'altra banda, i a mesura que s'intensifiquen les actuacions en el territori, s'ha pogut comprovar que, en molts punts, els nivells d'argiles que ocupen bona part del subsòl de la ciutat no es poden descriure com a «estrats geològics» entenen aquests, no com a resultat d'una formació *in situ*, sinó com a producte d'una sedimentació i deposició de materials, sovint d'origen al·luvial, produïda en èpoques recents que cobreixen i segellen estructures i estratigrafia antròpica d'èpoques antigues.

Per acabar, volem insistir en la voluntat del Servei d'Arqueologia de seguir incidint en la recerca i, al mateix temps, desenvolupar una tasca real de prevenció. Serà una eina bàsica per aconseguir una bona part dels objectius la Carta Arqueològica de Barcelona que ha iniciat la seva configuració definitiva, coordinada des del l'àrea d'Arqueologia preventiva, amb les seves bases de dades i espais de localització arqueològica gestionats en un entorn SIG. Però també caldrà que s'elabori, a partir d'aquest inventari de coneixement, un mapa de riscos de la ciutat per poder definir quins són els punts de més interès o quins sectors amb patrimoni arqueològic són els més sotmesos a amenaces. A partir d'això hom podrà realitzar una tasca plenament preventiva de prioritització de zones i integrar definitivament el coneixement arqueològic en les tasques de planejament de la ciutat.

JOSEP PUJADES
Responsable d'intervencions arqueològiques

L'ACTIVITAT ARQUEOLÒGICA DURANT L'ANY 2008

El 2008 ve marcat, a nivell general, per la confecció del Pla Integral de l'Arqueologia a Catalunya (PIACAT), promogut i organitzat per la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Conselleria de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, on es debatia el futur de l'arqueologia al nostre país. En aquesta trobada entre tots els agents implicats en l'arqueologia (administracions, museus, arqueòlegs, promotors, professors universitaris, pedagogs, guies turístics...) es varen reunir 11 taules de treball específiques amb la finalitat de fer una diagnosi de l'estat actual de l'arqueologia catalana i presentar les propostes més adients per al desenvolupament de la disciplina. La participació dels tècnics del Servei d'Arqueologia-MUHBA a la pràctica totalitat de les taules i a la copresidència de la destinada a arqueologia preventiva mostra l'esperit i la voluntat de l'Ajuntament de Barcelona per implicar-se en els processos generals de l'arqueologia catalana. També en el 2008, des del Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat, s'ha estat treballant en la redacció d'un nou decret que reglamenti l'activitat arqueològica i paleontològica en substitució del que actualment està vigent (Decret 78/2002, de 5 de març).

En un altre aspecte, la crisi econòmica es va fer notar de manera progressiva, a mesura que avançava l'any. L'activitat arqueològica a Barcelona es desenvolupa en la pràctica totalitat a partir d'intervencions de caire preventiu, la qual cosa suposa que estan lligades a un projecte constructiu o urbanístic; així doncs, la crisi de la construcció va afectar negativament el desenvolupament de l'activitat i no tant en quant a nombre d'intervencions, sinó pel que fa a moviment econòmic i de personal. Com a conseqüència directa, a un any de la signatura del primer conveni col·lectiu del sector, es van produir els primers acomiadaments de personal de les empreses d'arqueologia. La davallada, sobretot de les promocions privades, va suposar un fort daltabaix per a una activitat econòmica que, sovint, s'havia mantingut al marge dels vaivens del món laboral.

Malgrat això, val a dir que la inversió directa en arqueologia per part dels promotors al llarg de 2008, va sobrepassar en escriure el milió d'euros. En aquestes despeses s'inclouen, a part de la pròpia realització de la recerca, els ajuts a l'arqueologia (bàsicament maquinària i, en alguns casos, mà d'obra) i els diners destinats a les tasques de neteja, tractament i consolidació de restes arqueològiques extretes. Cal destacar, sens dubte, l'esforç econòmic que realitzen els promotors de les obres, ja siguin públics o privats. I no només per la despesa directa sobre l'arqueologia, sinó també per l'esforç que suposa l'adaptació o alentiment de les fases inicials de les obres. En aquest punt és clau un dels conceptes que compartim des del Servei d'Arqueologia-MUHBA i que els promotors han d'entendre i assumir: l'inici de l'obra ja es produeix en el moment en que entren els arqueòlegs a treballar. Cada vegada més, empreses públiques i privades, equips d'arquitectes, redactors d'informes d'impacte ambiental, compten amb l'assessorament del nostre Servei per incloure l'arqueologia en els projectes preliminars i executius i, com a conseqüència, en els pressupostos de les obres amb la finalitat que no suposin un imprevist afegit, ni pel que fa a terminis ni pel que fa al pressupost final.

El resultat de les intervencions del 2008

L'arqueologia és l'eina, juntament amb la documentació escrita i iconogràfica, que ens permet avançar en el coneixement de la història de la nostra ciutat, fins i tot d'abans que

hi hagués ciutat. No es pot oblidar que els arqueòlegs i les arqueòlogues som, en definitiva, historiadors i historiadores. És en aquest marc que voldríem exposar, a grans trets, les novetats que s'han produït durant l'any 2008.

Per començar, es fa inevitable citar dues intervencions que es van realitzar al Raval on, amb els anys i a mesura que es va excavant, s'amplien les zones on es localitzen restes prehistòriques d'ençà les primeres localitzacions l'any 1989 al voltant de Sant Pau del Camp. En la intervenció que es va dur a terme al solar de les derruïdes piscines de la plaça Folch i Torres, delimitat pels carrers de la Reina Amàlia, Lleialtat i Carretes (i que s'ha perllongat durant uns mesos de l'any 2009) es va documentar un espai residencial que fou habitat per camperols i ramaders de la prehistòria recent, en un indret de no gaires dimensions. S'hi han pogut localitzar més de 4.500 fragments de ceràmica, objectes lítics i ossos amb una cronologia de l'assentament dins de l'anomenat neolític post cardial, entre el neolític antic i el neolític mig (v i iv mil·lenni aC). Per contra, en una altra intervenció feta al solar on s'està construint la nova seu de la Filmoteca de Catalunya, entre els carrers Espalter, Sant Pau, Sant Josep Oriol i plaça de Salvador Seguí, no es va poder documentar un conjunt unitari com el citat anteriorment, sinó diverses estructures (fins a una vintena) corresponents a usos diversos i, sobretot, a una cronologia més àmplia i dispersa que va, de manera genèrica, del neolític a l'edat del bronze; eren bàsicament estructures d'emmagatzematge però, també, de producció, hàbitat i enterrament.

Pel que fa a l'època romana, sembla confirmar-se en un nou punt l'existència d'un vall paral·lel a la muralla augustal i una ocupació de l'espai suburbial més proper a la ciutat en aquesta mateixa època, possiblement a causa de la mateixa existència de l'*urbs*, amb llocs d'hàbitat, producció i subsistència, molts dels quals devien ser provisionals o d'escassa entitat. A partir del segle II dC es comença a reblir el vall de la muralla i, a partir de finals d'aquest segle i principis del següent es va anar configurant una gran àrea amb sectors destinats a necròpolis a l'entorn de la ciutat (carrer Mercader / Beates, zona de Santa Caterina, carrer dels Carders, carrer Argenteria, sector del Born, carrer Ample, plaça de Joaquim Xirau, plaça de Sant Agustí, carrer de l'Hospital, carrer de la Palla, plaça de la Vila de Madrid...). També resulta interessant la troballa del *rudus* d'un paviment d'una via localitzada a tocar del Portal de l'Àngel, que es podria configurar com el precedent de l'actual carrer de la Canuda. Aquesta via secundària devia connectar el vial que anava de la colònia Barcino cap a Collserola, amb la via sepulcral de la plaça de la Vila de Madrid. Pel que fa a l'interior de la muralla, caldria destacar la intervenció que es va fer al carrer de Sant Honorat, al subsòl del Palau de la Generalitat, on es van localitzar estructures d'una *domus* i una zona de sitges d'època medieval relacionades amb el Call jueu. Aquestes troballes hauran d'ajudar a configurar i delimitar l'espai al voltant d'on hi havia hagut el *forum* de la ciutat i com aquest va ser ocupat, de manera progressiva, en època tardana i alt medieval.

Un altre tema interessant és la localització de la línia de la costa de Barcelona en diferents moments històrics, tema recurrent de discussió. Diversos autors han exposat hipòtesis que no estaven suficientment contrastades, possiblement per manca de dades reals. A la zona del Raval, cada vegada es troben més restes prehistòriques, tot i que apartades, més a prop de la línia actual del mar. Ja en època romana, les estructures alt imperials i les necròpolis documentades al sector del carrer Ample i de Santa Maria del Mar, ens remetien a una línia costanera molt semblant a la que hi havia quan es construí la Muralla de Mar, al segle XVI. Així mateix, en la zona de l'antiga estació de rodalies, al costat de l'estació de França, nivells de sorres i graves amb material romà, fan pensar en aquest sector com un lloc amb una costa oberta on s'ancoraven les naus. En l'article de Mikel Soberón referent a la intervenció realitzada al solar de l'antiga estació del ferrocarril de rodalies abans esmentada, es fa una interessant aportació a propòsit de la formació del litoral barceloní a partir de les dades obtingudes durant el treball de camp i la revisió de la documentació escrita. S'aporta informació de la costa oberta en època romana, d'una llacuna d'aigua dolça que perdurà fins a finals del segle XII o inicis del segle XIV, de l'escullera del segle XV, del port, dels derelictes que s'hi han localitzat i, finalment, de la façana marítima, des del segle XVI al XIX, amb la construcció del Baluard de Migdia, la Muralla de Mar i els magatzems portuaris que hi havia en aquesta zona. També es fa referència a l'aprofitament dels recursos hídrics amb la construcció de pous sobre les sorres i de les diferents derivacions del Rec Comtal.

A l'altre costat de l'estació de França s'han realitzat diverses actuacions que han anat posant al descobert altres aspectes de les fortificacions de la ciutat en època medieval i moderna. Cal recordar les que es varen dur a terme fa uns anys en els terrenys de RENFE de l'altre costat de l'estació de França o bé a la Ciutadella (Portal de Sant Daniel). Durant el 2008 va finalitzar la intervenció al solar on es construeix el nou pavelló esportiu de Ciutat Vella, a la cantonada del Parc Zoològic amb la ciutadella i el passeig de Circumval·lació. Es va documentar un tram de baluard de la fortalesa borbònica i part de la contramuralla i del camí cobert. Tant al vall de la muralla com a sota del camí cobert es van localitzar estructures anteriors a la construcció de l'edifici militar. Així mateix, en els sondejos que es van obrir a l'aparcament de l'estació de França, es documentaren restes de l'ocupació moderna en aquest sector, espais dedicats a l'horticultura i, d'altres, potser dedicats a l'activitat de l'assecat de bacallà i de sal grossa.

Aquesta varietat d'èpoques i tipologies és la qüestió més interessant de l'arqueologia que es realitza en una ciutat de grans dimensions i de llarga història, com és la de Barcelona. Permet conèixer, per una banda, l'evolució física de la ciutat, amb el seu urbanisme i la seva arquitectura i, de l'altra, saber com vivien els seus ciutadans. En aquest aspecte, des del Servei d'Arqueologia-MUHBA, es contempen totes les fases històriques que són susceptibles de ser estudiades amb metodologia arqueològica. Això inclou, per exemple, el vapor tèxtil localitzat en un solar entre els carrers de la Riereta i Vistalegre que, si bé no conservava la maquinària, tenia tota l'estructura en planta de l'antiga fàbrica, podent-se identificar la sala de calderes, la sala de la màquina de vapor, els fumerals, la xemeneia, la carbonera, la sala de producció i les reformes fetes posteriorment, amb un pou, un nou fument, la zona energètica, la carbonera, etc.

En aquest mateix solar, sota les estructures de la fàbrica, es va documentar un refugi de la guerra civil espanyola. Actualment els refugis de Barcelona no reben cap mena de protecció específica i necessiten de l'actuació arqueològica de cara a la seva avaluació. Des de fa uns anys, des del Servei d'Arqueologia-MUHBA, s'ha optat per la documentació dels refugis que es van localitzant, que inclou la neteja, la topografia, la recuperació d'objectes i si és el cas, el calc i fotografia de tots aquells grafits que hi pugui haver a les parets. Durant el 2008, s'ha estudiat una part del refugi conservat entre els carrers Vistalegre i Riereta, del qual encara se'n deu conservar una part fins al carrer de l'Aurora. També una part del refugi que hi ha sota el passeig de l'Exposició, al Poble Sec, entre els carrers de Tapioles i del Poeta Cabanyes, i una part del de la plaça de les Navas (treballs, aquests darrers, que es van interrompre a causa de la crisi econòmica i la fallida de l'empresa constructora que havia de realitzar l'aparcament soterrani de la plaça). Així mateix, durant l'any, s'han visitat, a petició dels ciutadans, altres refugis repartits per la geografia de la ciutat.

D'aquest mateix moment històric és la bateria antiaèria del Turó de la Rovira, al final del carrer de Marià Labèrnia. Novament, i mitjançant un camp de treball internacional, s'ha treballat en la neteja del complex militar de defensa activa. En aquesta darrera campanya s'ha recuperat la sala de recanvis i polvorins i el lloc de comandament, a banda de la neteja de l'entorn i de les set plataformes de tir que hi havia hagut. En l'article de Jordi Ramos, director de la intervenció, hi ha moltes més dades sobre la Guerra Civil espanyola a Barcelona, dels usos de la bateria antiaèria i del material bèl·lic emprat.

L'Anuari del 2008

L'*Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona* vol recollir tota l'activitat que es porta a terme des del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de Barcelona. Des de les actuacions, activitats i programes que es desenvolupen fins als resultats de les actuacions arqueològiques. Aquest primer número, dedicat bàsicament a les intervencions que s'han realitzat l'any 2008, és una part del que vol arribar a ser. El treball quotidià i el tracte constant amb la gent ens ha permès veure que no es coneix la tasca que es fa des del Servei i, alhora, que la que es fa no està prou ben explicada. L'*Anuari*, doncs, també hauria de servir per donar a conèixer la varietat de feines que es duen a terme més enllà de l'estricta feina de camp.

Una part d'aquest *Anuari* es dedica a les intervencions directes realitzades en diversos indrets de la ciutat l'any 2008, fent-ne una valoració a mode de conclusions i aportant la relació dels resultats obtinguts. Hom preveu per als propers números dedicar espais o seccions

a les altres tasques que es desenvolupen al voltant de les recerques arqueològiques que es gestionen des del Servei i també a aquelles intervencions i recerques que es fan sobre el teixit històric de la ciutat: redacció d'informes d'impacte ambiental, informes sobre elements patrimonials, desenvolupament dels treballs de confecció de la Carta Arqueològica, plans especials de protecció del patrimoni de Barcelona, tasques de conservació-restauració de restes arqueològiques mobles i immobles, així com les diferents tipologies d'actuació al voltant de la recuperació i estudi del patrimoni històric construït i el teixit urbà, entre d'altres.

Per l'elaboració d'aquest primer número es va creure necessari demanar a tots els arqueòlegs i arqueòlogues que havien dirigit alguna intervenció a Barcelona durant l'any 2008, que redactessin un article resumint els resultats obtinguts a cadascuna de les actuacions. No es va donar una extensió concreta pel text, entenent que no es tractava de redactar per obligació un nombre de pàgines determinat, sinó que l'espai correspongués a la necessitat de l'aportació del propi indret d'actuació. D'aquesta manera, tothom podia fer ús de l'espai que cregués convenient. D'altra banda, el que es va demanar als arqueòlegs i arqueòlogues, no va ser tant la descripció de les restes, com la seva significació o interpretació. Massa sovint els arqueòlegs ens perdem en descripcions d'estructures (que ja hi han de ser), però ens oblidem d'explicar què era allò que s'està descrivint (un mas, una torre, un taller de manufactura, un habitatge...) i relacionar-ho amb el seu context físic (l'entorn) i sociocultural (call jueu, pesta, burgesia, períodes d'ocupació, barri obrer, desamortització, èpoques de guerra...).

La resposta, en general, va ser prou limitada. En alguns casos per manca d'interès i, en d'altres, perquè hi havia qui considerava que no valia la pena escriure sobre aquell fragment de mur o d'aquella estratigrafia que, per les dimensions de l'actuació, no era relacionable amb cap mena d'estructura que hi pogués haver a l'entorn.

Des del Servei d'Arqueologia es va valorar el perquè d'aquesta limitació de participació, arribant a la conclusió que hom notava, en general, més que un cas de desídia, una mena d'escepticisme per part dels arqueòlegs sobre si valia la pena l'esforç sense saber si el projecte arribaria a bon fi. Potser això també era degut a la manca d'una cultura de participació dels arqueòlegs professionals o d'empresa en publicacions especialitzades, o bé a la manca de línies de publicacions en el nostre país que recullin un ampli espectre de resultats ja que, de normal, mai es dona la paraula a aquelles intervencions de petit format o resultats modestos que sempre resten en el calaix de l'oblit.

En una segona ronda, i per aconseguir el màxim de participació, es va demanar que, en aquelles intervencions amb resultats de menor entitat es redactessin, almenys, unes fitxes amb un parell o tres de línies explicant-ne els trets essencials, com si es tractés de posar-hi només les paraules clau que definissin la intervenció. És així com, al final, ha quedat configurat l'*Anuari*, amb un apartat d'articles amb un contingut més ampli, un apartat de notícies breus i, finalment, la relació d'aquelles intervencions que han resultat negatives, bàsicament relacionades amb rases de serveis i algun fossat d'ascensor.

L'autoria dels textos i les imatges, si no s'indica el contrari, correspon als mateixos directores i directores de les intervencions; en alguns casos, també apareixen com a autors o autores alguns dels tècnics que van participar en la intervenció arqueològica. Pel que fa als resums breus, els que no van aportar els responsables de les excavacions, han estat redactats des del propi Servei d'Arqueologia-MUHBA.

Per concloure, voldríem dedicar especialment aquesta revista a tothom que fa possible l'arqueologia a Barcelona i agrair-los la seva col·laboració i la feina realitzada. En primer lloc, i sense voler establir cap mena de jerarquia, als promotors, ja siguin públics o privats, que fan possibles les intervencions amb un esforç econòmic innegable incloent molts cops personal i maquinària. No volem oblidar tampoc els tècnics de les obres i el personal de les constructores, que han d'adaptar la seva planificació al desenvolupament dels treballs arqueològics. En segon lloc, el nostre reconeixement a les empreses d'arqueologia per l'esforç que sovint han de fer per poder seguir els ritmes que se'ls exigeix per adaptar-se a situacions canviants. També als professionals i les empreses de restauració, així com a totes aquelles persones que provenen de les més variades disciplines (antropologia, biologia, geologia...) i que realitzen estudis i analítiques en el treball de camp i una vegada acabat. Volem destacar, sobretot, els arqueòlegs i arqueòlogues i el conjunt dels equips de treball de tècnics i auxiliars que els acompanyen per l'esforç, l'entusiasme i el seu bon fer en el desenvolupament de la recerca.

No voldríem tancar aquestes línies sense parlar d'un agraïment destacat al personal del camp de la gestió urbana. Volem fer notar l'estreta col·laboració amb els Serveis de Patrimoni de l'àrea d'Urbanisme i amb el personal dels diferents districtes de l'Ajuntament de Barcelona, dels Instituts i de les empreses mixtes amb qui, molt sovint, hem hagut de treballar.

Un punt i a part és pel Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya. La relació diària basada en la confiança mútua i la professionalitat és la que permet que es pugui desenvolupar, amb tota normalitat, l'arqueologia en els processos urbans de la ciutat de Barcelona.

Finalment, esmentar tots aquells ciutadans i ciutadanes que, de manera anònima o no, truquen al Servei d'Arqueologia-MUHBA ja sigui per advertir de les obres que s'estan realitzant en tal o tal lloc, per explicar-nos el que «saben» que hi ha a casa seva, per informar-nos de troballes puntuals i casuals o, simplement, per consultar què s'està trobant en l'excavació que s'està fent al costat de casa.

JOSEP PUJADES

Responsable d'intervencions arqueològiques

PRINCIPALS INTERVENCIONS

Antiga estació de rodalies.
Visió general del Baluard
de Migdia i de l'escullera.
Foto: Pere Vivas

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:

Carrer Ample, 1

Dates:

Agost de 2007-
març de 2008

Tipus:

Preventiva

Codi MUHBA:

106/07

Motiu:

Construcció d'un soterrani
en un edifici en rehabilitació

Promotor:

Duques de Bergara SA

Empresa adjudicatària:

ArqueoCat, SL

Direcció tècnica:

David Prida Trujillo

Equip:

TÈCNICS DE SUPORT:

Noemí Nebot, Ignasi Camps,
Fernando Boullosa i Emili
Revilla

OFICIALS:

Manuel Saa, Lluís
Casademont, Anna Martí,
Cayetana Gomis, César
Torrecillas, Sandra Pocino,
Georgina Carbó, Roger
Molinas

AUXILIARS:

Marta Aguilà, Rubén
Sánchez, Job Lorenzo,
Ana Lain, Miguel Guzmán,
Eva González, Laura Hom,
Francisco Javier Morillo

ANTROPÒLOGA:

Carme Rissech

AUXILIARS

D'ANTROPOLOGIA:

Marta March, Maria
Corcione, Antoni Valls,
Jasmina al-dali

Aixecament planimetria:

Ignasi Camps, Fernando
Boullosa i Emili Revilla

Digitalització de plànols:

Ignasi Camps, Fernando
Boullosa i Emili Revilla

Fotografia:

David Prida

Neteja, tractament i consolidació d'objectes arqueològics:

ÀBAC Conservació-Restau-
ració SL, i ArqueoCat, SL

CARRER AMPLE, 1

o el conjunt de llànties recuperades. També són especialment remarcables les restes faunístiques i malacològiques.

La següent fase d'aquest jaciment ve marcada per la utilització d'aquest espai com una àrea d'enterrament. Concretament es van poder localitzar un total de 25 enterraments que datarien provisionalment entre finals del segle II dC i del segle IV. La tipologia d'aquests és molt variada, ja que en trobem de fets amb fossa simple, caixa i/o coberta de tègula o els que senzillament reaprofiten estructures anteriors, com seria el cas d'un enterrament localitzat dins d'una claveguera.

Totes els enterraments presenten una orientació molt similar, amb l'individu amb el cap al nord-oest i el peus al sud-est. Tanmateix, algunes característiques d'aquests enterraments fan pensar que la disposició espacial que presenten no és aleatòria, com a mínim en alguns casos, ja que es troben diversos conjunts de tombes agrupades en eixos clars. Cal remarcar l'absència pràcticament absoluta d'aixovar funerari en les tombes excavades, només una de les 25 documentades presenta objectes que podriem associar directament al ritual funerari. Aquest aixovar el trobem associat a una tomba de coberta de tègula amb doble vessant que conté un individu jove. Aquesta tomba està construïda amb particular cura si la comparem amb la resta d'enterraments localitzats. En quant a l'aixovar destacarem la presència, entre d'altres materials, d'una gerra d'origen nord-africà utilitzada per escalfar líquids.

La zona que conforma l'actual illa de cases que hi ha entre els carrers Ample, Còdols, d'en Rull i Nou de Sant Francesc es conformà progressivament com una important zona de necròpolis, gràcies, tant als enterraments documentats en aquest jaciment, com als documentats al carrers Ample 5, (TRIAY, 2006); Nou de Sant Francesc, 9-13; Còdols, 22 i d'en Rull, 10-14 (JUÁREZ, 2009). La intervenció de José Manuel Espejo al carrer Ample, 3 va ser negativa. Un cop entra en desús la necròpolis, no tornem a tenir evidències de l'ús d'aquest espai fins a època medieval, (finals del segle XIII) coincidint amb el crei-

xament urbà de la ciutat cap a aquesta banda. Hem pogut documentar noves restes estructurals: un forn excavat a l'argila i dos retalls circulars, de fons pla, que possiblement estarien relacionats. Ja a voltants del segle XV, i específicament en la zona situada més al nord del lloc de la intervenció, s'ha pogut documentar un conjunt de fonamentacions de petita entitat que, gràcies a la documentació cartogràfica, podem relacionar amb una sèrie d'hortos que ocupaven parcialment l'actual illa de cases entre els carrers Ample, Còdols, d'en Rull i Nou de Sant Francesc i que perduraran fins al segle XVIII. La construcció al segle XIX de l'edifici que actualment ocupa aquest espai va fer malbé les restes a partir del segle XV que s'haguessin pogut conservar al subsòl. Tot i això, podem destacar la presència d'un abocador d'un taller de terrissaires, on es van

localitzar tant peces en diferents fases del procés de manufactura, com diversos materials arqueològics relacionats amb el mateix procés i que varem poder datar al voltant del segle XVI. Malgrat la desaparició de gran part del registre arqueològic d'època moderna que hem comentat amb anterioritat, s'han pogut documentar una gran quantitat de murs i d'altres estructures constructives centrades en la zona més propera al carrer Ample. Destacariem la presència de les restes d'una potent fonamentació que travessa la finca en direcció est-oest i que, donades les seves dimensions, correspondria a un edifici de certa entitat, potser la residència del Lloctinent situada, en aquesta època, entre les cantonades del carrer Ample i Nou de Sant Francesc.

← Vista aèria del la zona nord del jaciment amb distintes estructures del s.I-II dC i vàries s fosses de diverses tombes.

→ Enterrament efectuat reaprofitant parcialment l'interior d'una claveguera.

BIBLIOGRAFIA

JUÁREZ ARROYO, T. 2009: *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer Nou de Sant Francesc, 9-13; Carrer Còdols, 22; Carrer d'en Rull, 10-14. 11 desembre 2006 al 17 de gener 2007.* (Inèdita).

TRIAY OLIVES, V. 2006: *Memòria arqueològica de la intervenció efectuada al carrer Ample, 5, Barcelona. 2004.* (Inèdita).

CRONOLOGIA: Segle I dC-XIX.

PARAULES CLAU: *Suburbium*. Necròpolis.

Època romana. Forn medieval.

La intervenció va estar motivada per la rehabilitació integral de l'edifici existent i la seva ampliació amb planta soterrània per part del grup Hoteles Catalonia. Ha estat durant la realització d'aquests treballs quan han aparegut les restes arqueològiques que es presenten. Cal puntualitzar, pel que fa al contingut d'aquest article, que tant la redacció de la memòria científica com l'estudi de materials es troba en una fase preliminar, fet que implica que les conclusions aquí descrites siguin provisionals i susceptibles de canvi.

El primer moment d'ocupació documentat a la finca ens fa recular a inicis del segle I dC, quan, en època fundacional de la ciutat romana, documentem les primeres evidències arqueològiques. En concret, es va localitzar, tot i que de manera molt parcial, l'angle d'un àmbit que presentava associat un paviment de terra batuda assentat sobre un nivell de sorres de formació natural a tocar de la línia del carrer Ample. D'aquest moment també s'ha pogut documentar una sitja, que va presentar abundant material arqueològic així com una possible canalització. Estaríem doncs davant les primeres estructures d'aquesta època documentades en aquesta part de la ciutat que podrien estar relacionades amb activitats lligades al mar amb, teòricament, una línia de la costa molt propera. Un cop amortitzades aquestes estructures d'època fundacional, documentem una fase molt dinàmica que arribaria com a màxim fins a meitat del segle II dC. D'aquest moment localitzem estructures en tota la finca, tot i que el seu estat de conservació és molt parcial en nombrosos casos. Es localitzen un parell de paviments de *signinum* associats a murs i abundants restes de fonamentacions que podem vincular tant a murs com a estructures que desco-

neixem. Destaca la descoberta d'un gran tram d'una claveguera i una canalització construïdes amb base de tègula i que curiosament presenten pendent descendent en direcció oest, en sentit oposat al mar. Aquestes estructures localitzades caldria associar-les al *suburbium* de Barcino que s'estendria fins aquesta zona durant aquest moment.

Un cop cauen en desús aquestes estructures, aquest sector passa a fer-se servir com àrea d'abocador, localitzant diverses fosses de diferent mida. En el seu farciment documentem un abundant i ric conjunt de materials arqueològics de tot tipus, entre els que destacariem la nombrosa presència de restes de vaixel·la de luxe, de pintures murals

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:
Carrer del Cardenal
Casañas, 16
Dates:
30 gener-6 de febrer
de 2008
Tipus:
Preventiva
Codi MUHBA:
004/08
Motiu:
Realització d'una rasa
per a la construcció d'un
clavegueró
Promotor:
GRUMANS
Empresa adjudicatària:
CODEX, Arqueologia i
Patrimoni, SCCL
Direcció tècnica:
Conxita Ferrer Álvarez
Equip:
Dos operaris de la Unitat
operativa de sanejament de
l'Ajuntament de Barcelona
Aixecament planimetria:
Laia Creus
Digitalització de plànols:
Laia Creus
Fotografia:
Conxita Ferrer

CARRER DEL CARDENAL CASAÑAS, 16

PARAULES CLAU: Tapa d'un antic embornal.

Per tal de fer un clavegueró que havia de connectar la finca del núm. 16 del carrer Cardenal Casañas amb la claveguera que passa pel centre del mateix carrer, es va construir una rasa que feia aproximadament uns 80 cm d'amplada per 1,60 m de llargada. Aquesta rasa va ser prolongada, en túnel, amb l'objectiu de malmetre el menys possible la pavimentació del carrer.

A l'interior de la rasa es va documentar una capa de formigó que oscil·lava entre uns 10-20 cm de gruix i un estrat compost per terra sorrenca de color marró vermellós, que estava tallat per gran quantitat de serveis (aigua, electricitat...). Aquest estrat cobria una pedra de planta rectangular que presentava en el centre una petita escletxa vertical de 14 cm de llargada i 2 cm de gruix. Les dimensions de la pedra eren de 51 cm d'amplada per 81 cm de llargada i un gruix que oscil·lava entre els 4 cm de la part interior a tocar de l'escletxa i els 14 cm de la part exterior. A causa de les característiques que presentava, es va interpretar com a tapa d'un antic embornal. Un cop documentada aquesta estructura, no va ser

possible documentar cap altre estrat pel fet de continuar la rasa amb un túnel.

Aquesta tapa d'embornal podria haver format part d'alguna canalització vinculada a la riera que desembocava a la Rambla. Tot i així, ens decantem per pensar que no estava en el seu lloc originari, sinó que hauria estat reaprofitada per construir un altre tipus d'estructura que en aquests moments desconeixem. Aquesta hipòtesi vindria corroborada per dos motius: en primer lloc, perquè l'escletxa de la tapa es va trobar tapada amb morter, inutilitzant-la, i, en segon lloc, perquè un cop aixecada aquesta, l'estructura de morter que cobria no presentava cap orifici pel qual es pogués canalitzar l'aigua que suposadament cauria per l'escletxa de la tapa. Per les característiques de l'obra, les petites dimensions de la rasa i la manera en que es va practicar, es fa difícil establir una cronologia i interpretació precises.

Conxita Ferrer Álvarez

Detall de la tapa d'embornal documentada a la rasa.

DADES DE LA INTERVENCIÓ

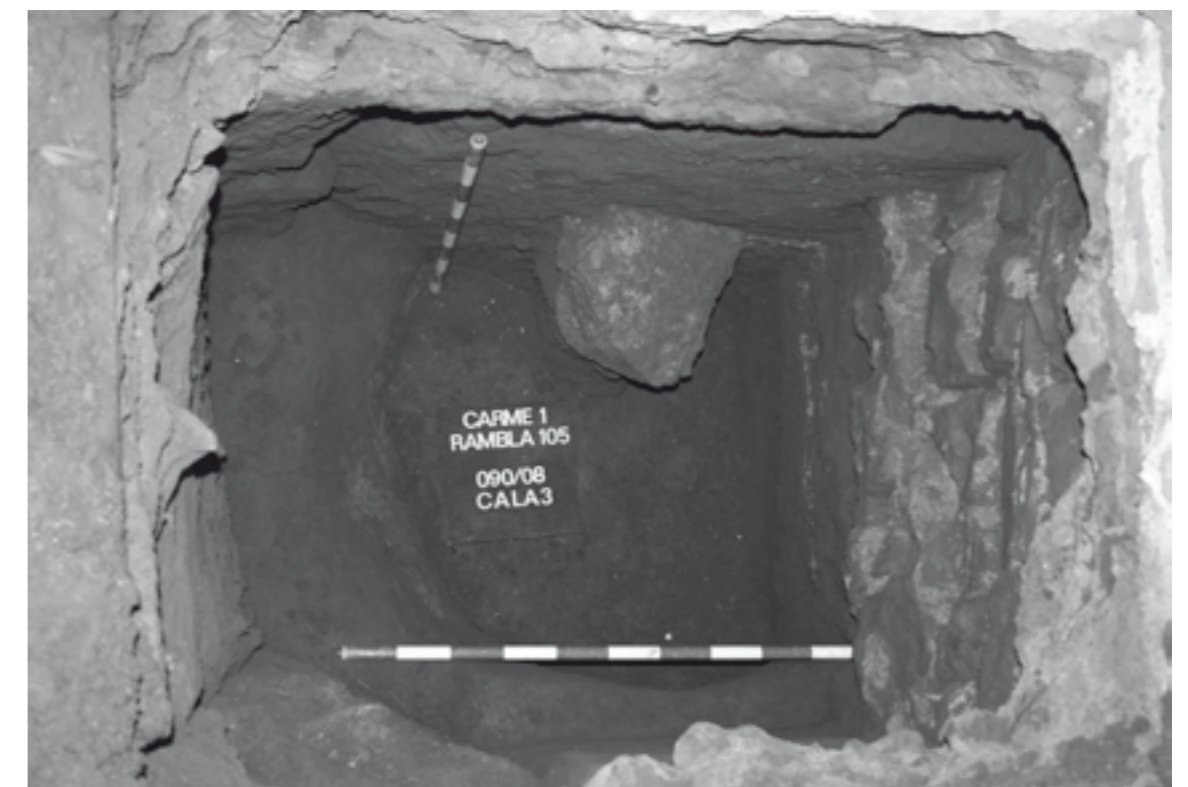
Ubicació:
Carrer del Carme, 1;
La Rambla, 105
Dates:
29 de setembre-2 d'octubre
de 2008
Tipus:
Preventiva
Codi MUHBA:
090/08
Motiu:
Construcció d'un edifici
destinat a hotel amb
conservació de façanes
Promotor:
Derby Bagués SL
Empresa adjudicatària:
TEA Difusió Cultural SL
Direcció tècnica:
David Torres Rodríguez
Fotografia:
David Torres

CARRER DEL CARME, 1 LA RAMBLA, 105

CRONOLOGIA: Baix medieval, moderna,
contemporània.
PARAULES CLAU: Pou. Rambla.

La intervenció arqueològica va consistir en l'obertura de 4 cales informatives al soterrani de la finca amb la finalitat de conèixer el potencial arqueològic ja que, posteriorment a l'actuació, calia rebaixar dos metres tota la superfície del solar com a conseqüència d'un canvi d'usos de l'edifici. De les 4 cales informatives realitzades, només una va proporcionar evidències arqueològiques. A la resta de sondejos les diferents unitats estratigràfiques que es varen documentar o bé estaven relacionades amb el paviment actual del soterrani de la finca i, per tant, eren de cronologia contemporània, o bé corresponien a un paviment més antic que podria correspondre al paviment original de la finca, construïda a la meitat del segle XIX. Finalment, es van identificar aquells estrats geològics amb els materials quaternaris propis del Pla de Barcelona en aquesta zona de la ciutat: nivell d'argiles vermelles, estrats de sorres, graves i llims amb una absència total de material arqueològic en les seves composicions.

Detall del pou documentat en una de les cales.

Pel que fa a l'estructura apareguda durant l'excavació, s'ha d'assenyalar que es tractava d'un pou per a l'extracció d'aigua, de planta circular, del que només se'n va poder documentar la meitat que estava excavada als sediments quaternaris ja mencionats anteriorment. Respecte a la seva cronologia, el fet que el farciment o nivell d'amortització no hagi aportat cap fragment ceràmic dificulta concretar tant el moment de construcció com l'últim moment de funcionament. Per tant, l'únic que es pot afirmar és que es tracta d'una estructura anterior a la construcció de l'actual edifici del segle XIX, ja que la fonamentació de la façana que dona al carrer del Carme estava retallant el farciment del pou i l'altra meitat d'aquest es trobava per sota de l'esmentada fonamentació. D'altra banda, les característiques del reblliment del pou, que presenta una composició similar als materials quaternaris en els que es troba excavat, apunten la possibilitat de que l'estructura s'amortitzés en el moment de construcció de l'edifici i fossin les mateixes terres resultants del rebaix per la realització del soterrani les que s'aboquessin per colmar-lo. No obstant això, la tipologia del pou pot remetre a una cronologia baixa medieval o moderna. L'absència general d'altres elements i estructures arqueològiques sembla estar relacionada amb l'espai on es van realitzar les cales, un soterrani que ja es trobava a uns 3,40 m per sota de la cota de circulació del carrer i, per tant, les possibles restes d'aquest sector de la ciutat ja podien haver estat eliminades a mitjan segle XIX, moment de construcció de l'edifici.

David Torres Rodríguez

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:

Passeig de Circumval·lació,
1b (Parc de la Ciutadella)

Dates:

Octubre 2007-
setembre 2008

Tipus:

Preventiva

Codi MUHBA:

113/07

Motiu:

Construcció del complex
esportiu Casc Antic al Parc
de la Ciutadella

Promotor:

Foment de Ciutat Vella

Empresa adjudicatària:

Actium Patrimoni
Cultural, SL

Direcció tècnica:

Miquel Gea i Bullich

Equip:

ARQUEÒLEGS TÈCNICS:

Núria Cabañas, Carles
Carbonell, Jordi Hernández,
Esteve Nadal, Laia
Santanach

ARQUEÒLEGS AUXILIARIS:

Galdric Bover, Alfonso
Borrego, Francesc Carrer,
Virgínia Cepero, Arantza
Guitera, Sergi Roig, Guillem
Vera

Aixecament planimetria:

Josep Cruells, Miquel Gea

Digitalització de plànols:

Josep Cruells, Carles
Carbonell, Núria Cabañas,
Esteve Nadal, Miquel Gea

Fotografia:

Miquel Gea

Estudis diversos:

DIBUIX DELS MATERIALS

ARQUEOLÒGICS:

Miquel Gea

NETEJA, TRACTAMENT

I CONSOLIDACIÓ

D'OBJECTES

ARQUEOLÒGICS:

Francesc Carrer,
Guillem Vera

PARC DE LA CIUTADELLA

CRONOLOGIA: Segle XVI a XX.

PARAULES CLAU: Carrer que va a la Muralla.

Hort de Jaume Munts o de "Passa per tot". Ciutadella. Baluard de "La Reyna". Camí cobert. Través del camí cobert. Exposició Universal de 1888.

Si bé el projecte del nou poliesportiu de Ciutat Vella ja havia previst l'existència de part d'un dels baluards de la Ciutadella de Barcelona i la seva integració dins el complex esportiu, els treballs van permetre documentar altres parts de la fortificació així com diverses estructures que podem situar abans i després d'aquest gran edifici. De forma preliminar, hem pogut establir les següents fases cronològiques:

- Ocupació d'aquesta àrea durant el segle XVI, molt possiblement en relació al tancament d'aquesta part de la ciutat mitjançant la construcció de la Muralla de Mar.
- Desenvolupament d'activitats agrícoles a l'àrea que ens ocupa, cosa que implica, entre d'altres, la construcció de sínies, dues de les quals s'han localitzat durant aquesta intervenció. Tot apunta que les diverses parcel·les d'aquesta àrea s'articulaven a banda i banda del que apareix en alguns plànols com a "Carrer que va a la muralla".
- Construcció de la ciutadella borbònica a inicis del segle XVIII i, a conseqüència d'aquest fet, amortització de gran nombre d'elements i estructures anteriors a la fortificació.
- Enderrocament de la ciutadella a partir de 1868 i, poc després, construcció d'un edifici pertanyent a l'Exposició Universal de 1888.
- Ampliació i reformes vàries de l'edifici esmentat durant el segle XX i, finalment, enderrocament d'aquestes estructures i construcció d'un petit complex esportiu amb pista de bàsquet i petanques.

FASE I

SEGONA MEITAT DEL SEGLE XVI

Aquesta primera fase va estar marcada per la presència dels primers estrats que se superposaven a les sorres que componen el substrat geològic de la zona, a uns 2,6 m sobre el nivell del mar. La datació preliminar d'aquests estrats, atenen al material ceràmic que s'hi ha pogut recuperar, ens els fa situar dins la segona meitat del segle XVI.

FASE II

SEGLE XVII-INICIS SEGLE XVIII

Tots els indicis apunten cap al fet que, durant aquest període, aquesta àrea estava ocupada per diversos

horts que s'articulaven a banda i banda d'un carrer que apareix com "Carrer que va a la muralla".¹ Dins d'aquesta fase podem situar dues sínies documentades al solar objecte de la intervenció, així com les restes de part del mur que tancava l'hort de Jaume Muns o hort de "Passa per tot" en el punt on limitava amb el costat oriental del carrer esmentat. Aquest mur estava construït amb una base de maçoneria, documentada durant la intervenció, que servia per aïllar la tàpia que es va utilitzar en la part alta del mur, tàpia de la que n'havien restat alguns indicis.

A principis del segle XVIII, just abans de construir la ciutadella, el nivell de circulació en aquesta zona se situava al voltant dels 4,5 m s.n.m: uns 2 m per sobre dels primers nivells ocupacionals que, tal com hem apuntat, situem cronològicament dins de la segona meitat del segle XVI. Aquesta aportació de sediments, entre els que es poden identificar alguns nivells de circulació, molt possiblement obeeix a una voluntat d'aportació de terres per tal de fer la zona més apta per al cultiu i, per tant, més fèrtil. En aquest sentit, s'han pogut documentar força bossades de cendres que, molt possiblement, es poden relacionar amb l'activitat de forns de ceràmica propers.

FASE III

SEGLE XVIII-TERCER QUART SEGLE XIX

La tercera fase ve definida per la construcció de la fortalesa borbònica de la Ciutadella a partir de l'any 1716, que implicà una reordenació profunda d'aquest espai amb l'amortització, per exemple, dels camps esmentats i del carrer que anava a la muralla. L'excavació de l'àrea que havia d'ocupar el fossat de la fortificació amb més de 30 m d'amplada, va implicar, òbviament, la destrucció de pràcticament tota l'estratigrafia anterior, si bé hi hem pogut documentar de forma residual la base de fusta d'una sínia sobre la que s'aixecava la paret construïda d'aquesta estructura. Tot apunta que part de la terra extreta en excavar el fossat es va utilitzar per reomplir el terreny que havia d'ocupar el camí cobert de la fortificació i el glacis. És per aquest motiu que, en aquest sector, s'ha pogut documentar parcialment la seqüència estratigràfica d'aquesta àrea de la ciutat des de la seva ocupació inicial, durant el segle XVI, fins al segle XX. Així, tot i que de forma molt fragmentada a causa de diverses construccions de fases posteriors, s'ha pogut documentar part del mur que limitava el camí

cobert de la fortificació i un través defensiu que se situava dins d'aquest camí. Totes aquestes estructures es trobaven conservades a nivell de fonamentació excepte a l'extrem nord-oest del solar, on s'ha pogut identificar part del nivell de circulació original del camí cobert. Pensem que aquest fet respon a la necessitat d'assolir un nivell de circulació més baix a la plaça d'armes on se situava l'accés principal a la ciutadella. Aquest accés s'articulava al voltant d'un pont que permetia arribar a un revellí des del que, mitjançant un segon pont, s'arribava a la porta principal de la fortificació.

A banda dels elements del camí cobert esmentats, es va poder documentar un tram d'uns 50 m de la contraescarpa del fossat, construïda amb un magnífic parament de carreus i que assolía una alçada conservada que oscil·lava entre els 4,8 i els 5,8 m.

Creiem que el valor màxim esmentat, equivalia pràcticament a l'alçada original de l'estructura, restant-li en aquell punt únicament una o dues filades de carreus i el coronament de maó que va resultar visible a l'extrem nord del solar, allà on el nivell superior de la contraescarpa baixava per tal d'assolir la cota del pont d'entrada a la fortificació. Pel que fa a les restes del baluard "de la Reyna" que se situava a l'altre extrem del fossat, tot i restar escapat, conserva una potència que assoleix els 4,7 m. La cara externa està construïda mitjançant pedres de dimensions considerables que presenten la cara visible desbastada. A la cara interna del baluard vam poder documentar fins a cinc contraforts, dos d'ells de forma parcial, habituals en aquest tipus de fortificació per tal de donar més solidesa a l'estructura defensiva.

FASE IV

TERCER QUART-FINALS SEGLE XIX

La quarta fase cronològica identificada s'ha de relacionar amb l'enderrocament de la fortificació a partir de 1868, la construcció del Parc de la Ciutadella pocs anys després i, especialment, la reordenació d'aquesta zona amb motiu de l'Exposició Universal de l'any 1888. En aquest sentit, hem pogut identificar els fonaments d'un edifici que, si més no pel que fa a la seva fase més antiga, podem relacionar amb aquest esdeveniment. La construcció d'aquest edifici va afectar de forma molt important l'estratigrafia d'aquesta àrea que no havia estat afectada per la construcció de la fortalesa borbònica, restant únicament intactes part de l'interior de les àrees rectangulars de la quadrícula que formaven els fonaments d'aquest nou edifici.

Vista general de l'escarpa del baluard de "La Reyna" de la ciutadella borbònica.

¹. Vegeu el plànol publicat per Sanpere i Miquel [SANPERE, 1890: 146-147] on hi apareix aquest carrer, els horts que hi limitaven a banda i banda i el nom dels propietaris.

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:

Carrer d'Espalter, 1b-11;
Carrer de Sant Pau, 66;
Carrer de Sant Josep Oriol,
7-11; Plaça de Salvador
Seguí

Dates:

20 d'agost-26 d'octubre
de 2007
17-31 de desembre de 2007
12-31 de gener de 2008
13 de febrer-3 de març
de 2008
10 de març-4 d'abril
de 2008
28 d'abril-30 de juny
de 2008
25 de juliol-30 de setembre
de 2008
13 d'octubre-31 de
desembre de 2008

Tipus:

Preventiva

Codi MUHBA:

029/07

Motiu:

Construcció de la nova
seu de la Filmoteca de
Catalunya

Promotor:

GISA

Empresa adjudicatària:

Actium Patrimoni
Cultural, SL

Direcció tècnica:

Esteve Nadal Roma,
Rony J. Castillo Gómez

Equip:

TÈCNIC ESPECIALISTA:

Xavier Carlús Martín
TÈCNICS DE SUPORT:

Núria Cabanyes, Carles
Carbonell, Josep Cruells,
Miquel Gea, Jordi Hernández,
Estibaliz Monguiló

ANTROPÒLEG:

Jordi Ruiz Ventura

AUXILIARS:

Abdoulaya Ba, Alfonso
Barragán, Galdric Bover,
Fernando Marcos Bravo,
Eloisa Ana Cabral, Xavier
Calahorra, Pilar Camañes,
Francesc Carrer, Pol
Castejón, Oriol Castellví,
Oscar Catalán, Virginia
Cepero, Sergio Delgado,
Diego P. Domínguez, Omar
Fernández, Iris Foresta,
Montserrat González, David
Jiménez, Djguiba
Kamassokho, Carles
Llebaria, Víctor Manresa,
Raquel Masó, Marta Molet,
David Rivera, Sergi Roig,
Joan Roig, Guillem Vera
Montiel

Aixecament planimetria:

Josep Cruells i Castellet

Digitalització de plànols:

Josep Cruells i Castellet,
Esteve Nadal Roma

Fotografia:

Esteve Nadal Roma

CARRER D'ESPALTER, 1B-11 CARRER DE SANT PAU, 66 CARRER DE SANT JOSEP ORIOL, 7-11 PLAÇA DE SALVADOR SEGUÍ

CRONOLOGIA: Neolític-segle XX.

PARAULES CLAU: Estructures contemporànies. Presó (Galera). Rases de vinya. Hipogeu. Sitges. Sínia. Pous. Bronze Inicial. Neolític. Fossa d'enterrament.

Durant el procés d'intervenció arqueològica s'han pogut identificar nombroses restes situades a l'interior del solar que estan en un ventall cronològic que transcorre des del neolític fins a l'època contemporània. Així, s'han pogut establir un total de sis fases clarament diferenciades. Cal destacar que els treballs d'excavació arqueològica encara no han finalitzat i, per tant, les dades que exposarem a continuació són provisionals i les conclusions, òbviament, preliminars.

Geogràficament el Raval s'emmarca en la part baixa del Pla de Barcelona, unitat morfològica limitada per la Serralada Litoral, la línia costanera i els diversos turons, entre Montjuïc i Montgat, que la ressegueixen. Geològicament, en l'anomenat Pla de Baix hi dominen els materials al·luvials aportats pels corrents marins i per rieres i aigües d'escorrentiu provinents de la serra. En el sector costaner del pla s'hi formen estanyols i maresmes, entre els quals, l'estany del Cagalell, situat a la part baixa de l'actual Raval. Pel que fa referència a la prehistòria, les estructures documentades pertanyen a dos períodes genèrics: neolític i edat del bronze. En total s'han localitzat una vintena d'estructures de funcions diverses, com l'emmagatzematge a llarg i curt termini, la producció, l'hàbitat i l'enterrament.

El jaciment i les restes exhumades venen a confirmar l'expectativa arqueològica generada per altres intervencions, com a l'entorn de Sant Pau del Camp o al carrer de la Riereta, 37. S'ha de dir que el sector sud-est de la plana costanera de Barcelona constitueix un veritable complex arqueològic d'època prehistòrica, que es constata a partir de les troballes i intervencions arqueològiques realitzades en els darrers anys. L'estratigrafia geològica del sector excavat és similar a la documentada en la resta de jaciments d'aquesta cronologia, és a dir, un primer nivell constituït per argila de coloració fosca (marró o vermella) i un segon nivell format per llims, de color més clar (groc), on s'intercalen àmplies llenques de sorra i grava d'aportació fluvial, que s'orienten de nord a sud seguint l'orografia original del paratge. Sobre el nivell de llims groguencs, en el sector més oriental del jaciment, s'excava l'antiga glera d'un petit curs d'aigua. És precisament sobre aquesta riera seca on es documenten la major part de restes pertanyents a l'edat del bronze. Les restes d'època

neolítica s'intercalen, generalment, en el nivell de llims groguencs, evidenciant-se una estreta relació entre la formació del sòl i l'ocupació humana. L'erosió del terreny no ha permès la conservació i consolidació dels sòls d'ocupació, no obstant, en alguns sectors del jaciment, trobem restes d'aquests llocs, que s'identifiquen per la presència en una mateixa cota de restes detritiques (ceràmica, restes lítiques, argila cremada i, ocasionalment, restes malacològiques). La tipologia de les estructures és força variada, predominen les excavades, com les fosses d'emmagatzematge o els clots de sosteniment, sense oblidar l'aparició d'una fossa d'enterrament. D'altra banda, també destaquen les estructures construïdes, com la de tipus *grill plant* localitzada en el sector nord-est del jaciment, algunes superfícies empedrades o les diverses llars i estructures de combustió aparegudes en els sectors septentrional i oriental del solar.

Dins del conjunt neolític destaca l'E-1. Es tracta d'una estructura excavada al subsòl, de funció inicial indeterminada, de tendència el·líptica, fons més o menys regular, parets rectes i, de manera ocasional, divergents. La funcionalitat primera d'aquesta fossa podria estar relacionada amb l'emmagatzematge; la funció darrera és força més clara: abocador de restes detritiques. Trobem abundància de ceràmica, malacologia, lític (sílex i jaspil), pedres i restes d'argila cuita. Destaca la pràctica inexistència de restes faunístiques i l'abundant presència de pedres, en ocasions alterades tèrmicament, i fragments d'una solera d'argila. El conjunt artefactual denota l'existència propera d'una ocupació de caire més o menys estable relacionada amb la captació i processat dels recursos subsistencials propis del sector. A banda d'aquesta estructura, cal destacar l'existència, a menys de 5 m, d'una fossa d'enterrament de tipus simple, de tendència el·líptica i parets rectes. A l'interior, a banda de l'individu inhumat, s'han documentat diversos abocaments de material detritic: ceràmica, pedres, fauna, restes malacològiques, indústria lítica... Les ceràmiques i la seva situació estratigràfica permeten inferir que són dues estructures coetànies, les podríem situar, de manera preliminar i a falta d'un estudi més rigorós, dins del neolític postcardial.

Una de les estructures de més rellevància és el *grill plant* E-1. Es tracta d'una construcció de morfologia rectangular integrada per quatre fileres de pedres, desigualment conservades, disposades a mode de petits murs sobre el terreny. La superfície d'aquesta estructura no arriba a superar els 2 m² i la seva al-

çada no arriba als 20 cm. S'orienta nord-est sud-oest. Aquesta construcció presenta similituds formals amb les estructures anomenades *grill plant*, pròpies del neolític anatòlic. La interpretació funcional d'aquestes graelles es relaciona amb la construcció d'espais d'emmagatzematge lliures d'humitat. A casa nostra els paral·lels més significatius els trobem al jaciment del carrer de Riereta 37, Barcelona. Aquesta estructura, com les documentades al citat jaciment del Raval, pertany al bronze inicial. A pocs metres de l'estructura tipus *grill plant* es localitza la fossa E-3. Es tracta d'una sitja, totalment escapçada per l'excavació d'una fossa medieval de la que només restava el fons. L'abundant material aparegut en el seu interior no deixa dubte sobre la seva atribució cultural i, per tant, pensem que seria coetània a l'estructura anteriorment descrita.

de la fase del bronze inicial. Es tracta d'estructures parcialment excavades, de tendència circular, fons regular i parets divergents. El contingut està integrat per pedres i rierencs afectats tèrmicament, disposats de manera ordenada, formant una mena de solera. Les cubetes de combustió localitzades mostren similituds amb els fogars localitzats al sector de Sant Pau del Camp o carrer de la Riereta, 37. A l'època romana, aquest indret es trobava fora de les muralles defensives, però emmarcat dins de l'ager de Barcino, relativament a prop de l'antiga línia costanera. A les seves proximitats s'han documentat restes d'una vil·la romana així com de necròpolis (àrea de Sant Pau del Camp i voltants de l'església de Sant Llätzer) que testimonien l'ocupació contínua d'aquest espai. Malgrat tot, no s'ha pogut localitzar cap tipus d'estructura que pertanyi a aquest període.

Vista general de la fossa d'enterrament amb la inhumació al seu interior.

Aquest conjunt podria completar-se amb les troballes realitzades en el sector sud-oriental del clos arqueològic: una concentració ceràmica disseminada sobre una mateixa cota (E-5) i un parell de forats de petites dimensions (E-6 i E-8) d'uns 40 cm de diàmetre màxim i 40 cm de fondària, reblerts amb argila i abundants restes materials entre les que destaquen indústria macrolítica, fragments de ceràmica i restes de bronze... A banda d'aquestes troballes clarament atribuïbles a l'edat del bronze, també volem destacar les llars construïdes E-2 i E-7. La seva cronologia és, ara per ara, indeterminada; no descartem, però, que també puguin ser classificades dins

La tercera fase ens situa ja en època medieval. Inicialment, aquesta zona restava fora de muralles; la decisió de fortificar aquest barri es va prendre en el període baix medieval i va néixer del compromís que havia adquirit el Consell de Cent amb els habitants d'aquesta zona. El govern de la ciutat va requerir la seva col·laboració en els treballs que es duien a terme a la Rambla, i els veïns van acceptar. A canvi, van demanar que el seu barri quedés inclòs dins de la zona fortificada. Aquesta ampliació del traçat, prou important, no es va concretar fins al 1368. Preveia només la construcció d'un vall, amb estructures de tàpia i/o palissades, i d'alguns portals, que

Vista de l'estructura E-1
(Grill Plan).

s'havien d'ubicar amb relació als punts d'accés que ja existien (com el Portal d'en Godai) o a punts nous (per exemple, a l'extrem inferior del carrer d'en Robador). Cal assenyalar que les tasques arqueològiques no han permès identificar la presència de cap element relacionable amb aquesta estructura. Val a dir que aquest projecte va ser modificat entre 1372 i 1375, quan es va canviar el traçat per tal d'ampliar el perímetre del recinte emmurallat. Es va decidir que les Drassanes havien de quedar incloses dins de l'àrea defensada. El canvi de projecte va significar un increment considerable de la superfície protegida que incloïa grans àrees de camps i d'horts¹. De fet, la zona objecte d'intervenció va estar destinada a camps de conreu durant tot el període medieval, tal i com hem pogut constatar amb la documentació de sis sitges, diverses fosses de marcat caràcter agropecuari i tres pous de planta circular amb les parets revestides de pedra. Durant els segles XVI i XVII (quarta fase), aquesta zona continuarà destinada a tasques de caràcter agrari. S'han pogut identificar nombroses rases de camp de conreu i diverses sitges que posen de manifest un ús agropecuari de la zona durant l'època moderna. En aquest sector s'han localitzat un total de quatre sitges, nombroses fosses de funcionalitat incerta i rases de vinya.

A més, els treballs arqueològics han permès identificar tres sínies de planta rectangular que, per una banda i pel que fa referència a la presència d'aigua, posen de manifest la riquesa del subsòl del pla de

Barcelona i, per altra banda, denoten un perfeccionament tècnic a l'hora de dur a terme l'extracció de l'aigua del subsòl, ja que s'ha pogut observar una evolució des dels pous medievals, que havien d'ésser revestits amb pedres per evitar esfondraments i la pèrdua conseqüent del propi pou, vers unes estructures que permeten una extracció constant d'aigua. A més, s'ha pogut determinar l'existència (en un dels casos) d'una canalització de pedra que permetia la captació d'aigua del nivell freàtic per tal de conduir-la cap a l'interior de la sínia.

A finals del segle XVII es produí un inici d'urbanització i les indústries començaren a intercalar-se enmig d'horts, convents i cases gremials, coincidint amb la nova realitat industrial, que quedà plenament instaurada entre 1770 i 1840. Les principals indústries instal·lades estaven relacionades amb el tèxtil, petites manufactures i producció de ceràmica. Ja al segle XVIII, es constata com el creixement del Raval restava condicionat pel desenvolupament de la indústria. Els habitatges sofriren una subdivisió en múltiples habitatges de lloguer per recollir els nombrosos camperols que fugien de la fam del camp (crisi agrícola 1765-1766) cercant en la indústria de Barcelona la prosperitat que la terra no els donava.

Coincidint amb l'etapa de la primera urbanització intensiva del Raval i amb l'obertura del carrers d'Espalter i de Sant Josep Oriol, documentada a finals del segle XVIII, es construïren immobles en tota la superfície del solar.

1. Els treballs de construcció del vall del Raval segons el projecte de 1368 es van iniciar simultàniament en els seus extrems: pel sector dels Tallers i al carrer de l'Hospital (en direcció a les hortes de Sant Pau, a l'altra banda de la Rambla). Mentre que el tram dels Tallers va quedar incorporat al nou projecte, les estructures al carrer Hospital van quedar inutilitzades. Les obres de construcció al Raval van continuar el segle següent fins assolir l'aixecament de murs i torres en la totalitat del recinte.

2. Al marge del seu funcionament i condicions de vida, les galeres de dones constitueixen definitivament un dels primers establiments penals de l'època en els que es fa palès el discurs correccional tan característic de les institucions penitenciàries de finals del segle XVIII i del XIX. (ALMEDA, Elisabet, 2006).

3. AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona) Quarterons de Garriga i Roca.

4. AHCB Quarterons de Garriga i Roca.

S'ha pogut documentar la construcció d'un total de deu finques, de les quals vuit restarien obertes al carrer d'Espalter, mentre que les altres dues finques restants estarien obertes al carrer de Sant Josep Oriol. A més, s'han identificat les restes de dos hipogeus o fresqueres que es situen cronològicament en el mateix moment. El període de funcionament d'aquests és relativament curt, ja que a finals del segle XVIII són amortitzats. Val a dir que la construcció de la presó malmet parcialment una d'aquestes estructures.

Com s'ha comentat, a les darreries d'aquesta centúria es duu a terme la construcció d'una presó de dones en aquest sector. Cal destacar que aquests primers centres de reclusió exclusivament femenins reberen el nom de Cases Galera i es caracteritzaven per tenir una orientació marcadament moralitzadora². La intervenció arqueològica ha permès identificar trenta un murs que conformen un total de vint-i-una habitacions, que constituïrien part del costat sud-oest de la presó, i part del pati interior del recinte penitenciari. El tancament est d'aquesta edificació no s'ha localitzat ja que es troba fora dels límits de l'excavació.

Cal destacar que els treballs arqueològics no han permès identificar cap nivell de circulació a l'interior de les diverses habitacions documentades, a excepció de l'habitació 1. Es tracta d'un soterrani amb un paviment empedrat, amb les restes d'una coberta de volta de maons disposats a plec de llibre. Aquesta habitació hauria estat destinada a ser la bugaderia del recinte penitenciari³. Als altres àmbits de la presó, només s'han pogut localitzar les restes d'una estructura de combustió i la seva cendrera que es troben a l'interior de l'habitació 5, que hauria estat destinada a ser una de les cuines⁴.

En el pati interior de la presó s'han identificat quatre estructures: tres dipòsits rectangulars i una estructura de planta quadrada de maons. Totes aquestes

estructures semblen respondre a modificacions posteriors a la realització de la planimetria de Garriga i Roca, ja que no hi apareixen reflectides. En època contemporània (segles XIX-XX), es produí una reforma constructiva en les finques obertes al carrer d'Espalter, ja que només resten in situ dos dels murs de les edificacions del segle XVIII, als quals s'adossen els murs de nova factura. S'han localitzat un total de vuit finques. Cal assenyalar que totes elles aprofiten un mateix mur corregut com a paret de tancament posterior, mentre que la resta de crugies documentades difereixen totalment quant a tècnica constructiva i també quant a la profunditat que assoleixen les seves banquetes. Finalment, l'enderrocament de la presó donarà pas a la creació de la plaça de Salvador Seguí.

Xavier Carlús i Esteve Nadal

BIBLIOGRAFIA

ALMEDA, E. 2006: "Mujeres y cárceles. Pasado y presente de las cárceles femeninas en España". *La función social de la política penitenciaria: Congreso Penitenciario Internacional*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.

ARTIGUES P. L. 1998: *Sant Pau, 51 de Barcelona. Memòria del seguiment arqueològic*. Octubre de 1998. (Inèdita).

CANTOS, J.; CASTEJÓN, P.; FRUTOS, J. 2000: *Memòria de les prospeccions arqueològiques al solar delimitat pels carrers Sant Rafael, Robadors, Sadurní i Rambla del Raval*. Barcelona. 1ª fase: maig-juliol de 2002. 2ª fase: novembre-desembre de 2003. (Inèdita).

FÀBREGAS, M. 2000: *Memòria tècnica de l'excavació d'urgència realitzada al carrer Carretes, cantonada amb el carrer Sant Pau*. Barcelona. Novembre de 2000. (Inèdita).

FONT, J. 2004: *Memòria científica de la intervenció arqueològica als carrers Espalter, 1b-11; Sant Pau, 66; Sant Josep Oriol, 7-11; Plaça de Salvador Seguí 1-9*. Barcelona. 5-27 d'abril de 2004. (Inèdita).

GUÀRDIA, J. 1998: *Memòria dels sondejos arqueològics efectuats al carrer Sant Pau, 82 de Barcelona*. Octubre-novembre de 1998. (Inèdita).

PUJADES, J. 2006: "Balanc anual de l'activitat arqueològica a la ciutat (any 2005)". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*, Quarhís, època II, núm. 2. Barcelona, Museu d'Història de la Ciutat, Institut de Cultura, pàg.153-172.

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:

Passeig de l'Exposició,
16-20; Carrer de Tapioles,
77-79; Carrer del Poeta
Cabanyes, 88-92

Dates:

29 de setembre-
31 d'octubre de 2008

Tipus:

Preventiva

Codi MUHBA:

093/08

Motiu:

Construcció d'habitatges de
nova planta amb soterrani

Promotor:

Patronat Municipal de
l'Habitatge de Barcelona SA

Empresa adjudicatària:

Arkeòtik, SL

Direcció tècnica:

Didac Pàmies Gual

Arqueòleg tècnic:

Jordi Petit Gil

Digitalització de plànols:

Didac Pàmies

Fotografia:

Didac Pàmies

PASSEIG DE L'EXPOSICIÓ, 16-20 CARRER DE TAPIOLES, 77-79 CARRER DEL POETA CABANYES, 88-89

CRONOLOGIA: Segle XX.

PARAULES CLAU: Refugi antiaeri. Guerra Civil
espanyola.

Durant els treballs de rebaix del subsòl a l'extrem est del solar, en front el número 103 del carrer Poeta Cabanyes, es documentaren fotogràficament i planimètrica tres accessos al refugi 387, així com un tram de la galeria subterrània a través de la que es podia accedir a un elevat percentatge de les galeries de l'interior del refugi, les quals només es pogueren documentar fotogràficament atès que quedaven fora de l'àmbit d'actuació del projecte d'obra i no es podien assumir riscos de seguretat, ja que quedaven sota la calçada del passeig de l'Exposició.

Val a dir que el sistema constructiu utilitzat era el de galeria de mina. S'iniciava una perforació del subsòl amb més o menys inclinació fins a assolir la cota necessària i es prosseguia excavant de forma horitzontal i reforçant els trams més inestables amb material constructiu, creant així un entramat de ga-

leries que es van anar ampliant i modificant durant els anys 1937-1938 i que havien de salvaguardar la població civil en un eventual atac amb projectils, ja sigui d'origen aeri o marítim.

L'avantatge que ofería la muntanya de Montjuïc era que no calia perforar a molta profunditat ja que es podia aprofitar la pendent del terreny per guanyar alçada a mesura que l'excavació s'endinsava cap a l'interior del promontori de forma horitzontal.

Els trams on el terreny era més inestable o es preveia que no suportarien l'impacte d'un projectil, s'hi construïen parets i voltes amb maó lligat amb ciment a fi de reforçar-ne l'estructura, com és el cas dels tres accessos i la gran majoria de les galeries del refugi 387.

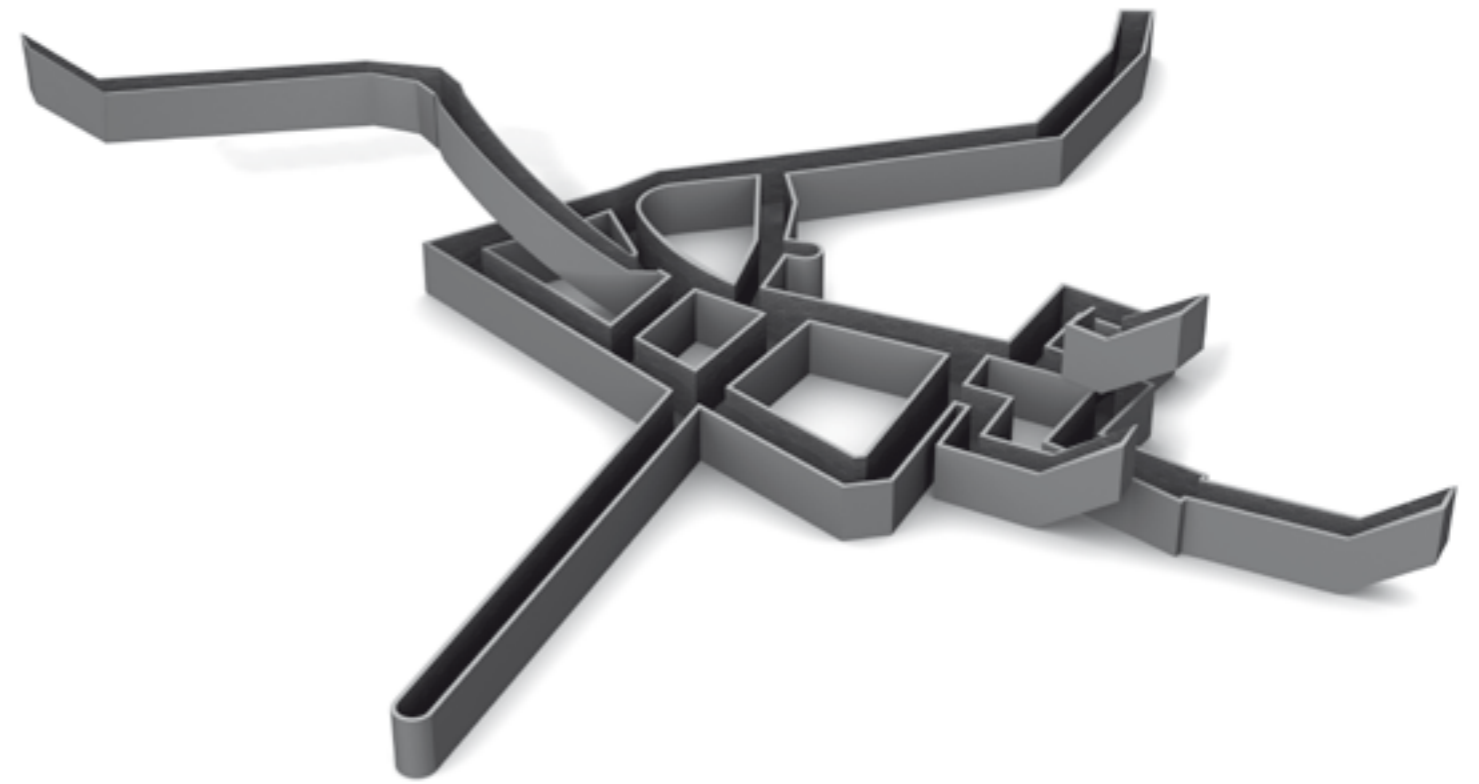
A l'extrem oest s'hi varen documentar un tram de galeria subterrània i un accés al refugi 761. El tram documentat de l'accés 1 era de planta rectangular i, a diferència del refugi anterior, no presentava les parets revestides completament amb material constructiu sinó que, per tal d'aprofitar els recursos exis-

tents al moment, reduïren el consum de maó massís aixecant una banqueta al llarg de les parets del refugi i hi assentaren al damunt un seguit d'arcs de mig punt (adossats a la paret) apuntalats amb un pilar. A les fotografies realitzades a l'interior del refugi 761 en treballs previs a la intervenció arqueològica, s'hi poden observar com entre arc i arc s'hi construïren pilars que subjectaven una biga de fusta. En un punt de l'accés 1, deixaren de fer arcs de mig punt utilitzant el pla de les parets, per construir-los de paret a paret oposada, de manera que el propi arc apuntalava la coberta de la galeria.

D'aquest mateix refugi se'n va poder documentar un tram de galeria subterrània situat a l'angle sud-oest del solar. En aquest cas l'estructura era de planta semicircular i no presentava cap tipus de reforçament ni de parets ni de coberta, excepte en una petita cavitat documentada a la paret nord, on sí que

El fet que la planta dels accessos documentats no fos rectilínia sinó que es presentava en forma de Z, L invertida o amb una lleugera desviació, respon a que en cas d'un eventual atac amb projectils, la metralla generada per l'explosió d'aquests no penetrés a l'interior del refugi provocant lesions als refugiats. Val a dir que durant els treballs fotogràfics realitzats a l'interior de les galeries s'observà que aquestes es numeraven de forma correlativa a fi que els refugiats estiguessin ubicats en tot moment. Es localitzà un petit dipòsit al que desembocava un tub metàl·lic que recollia l'aigua procedent de les escales situades en una galeria ubicada més al nord, hipotèticament havia de servir per garantir el subministrament d'aigua en cas d'una estada prolongada. Cal esmentar que l'accés 1 al refugi 387, situat davant la finca número 103 del carrer Poeta Cabanyes, no va quedar afectat pel projecte d'obra de

Restitució del traçat del
refugi 387.

Interior del refugi 761.

apareixia revestida amb maó lligat amb ciment i que segurament era utilitzada per a refugiar-s'hi, com era habitual en aquest tipus de construccions. Mitjançant l'emissió de butlletes informatives es publicaren les característiques constructives necessàries per garantir la seguretat dels ciutadans a l'interior dels refugis antiaeris. Aquestes infraestructures havien de complir entre d'altres, els següents requisits:

- Dos o més accessos per facilitar l'entrada i per evitar que, en cas que un fos destruït, es pogués evacuar les persones per un altre.
- Reforçar els murs, sobretot els que donaven més directament a l'exterior.
- Apuntalar els sostres per evitar esfondraments.
- Assegurar l'existència d'una obertura que permetés la renovació de l'aire.

Ambdós refugis objecte d'aquest estudi acomplien aquesta normativa, tot i que no s'hi va poder documentar l'existència de cap obertura que permetés la renovació de l'aire, atès l'elevat grau d'afectació que patia el refugi amb les nombroses tàpies localitzades.

construcció de l'edifici d'habitatges, però podria estar afectat pel projecte d'urbanització que ha de permetre la comunicació d'aquest carrer amb el passeig de l'Exposició. Per tot, caldrà considerar la intervenció d'un arqueòleg en el moment de la realització d'aquests treballs per a la seva correcta documentació.

Didac Pàmies

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:

Carrer l'Hospital, 140-142;
Carrer del Carme, 101-109

Dates:

18 de febrer-21 d'abril
de 2008

Tipus:

Preventiva

Codi MUHBA:

045/07

Motiu:

Rehabilitació d'un edifici i
d'un espai públic

Promotor:

Foment de Ciutat Vella, SA

Empresa adjudicatària:

Àtics, SL. Gestió i difusió
del patrimoni arqueològic
i històric

Direcció tècnica:

Vanesa Triay Olives

Fotografia:

Vanesa Triay

SANT LLÀTZER

Tombes simples, s. XII.

Fossa comuna UF32.

CRONOLOGIA: Segle I aC, segles XIV-XIX.
PARAULES CLAU: Via romana. Església.
Hospital. Necròpolis. Safareig. Sínia.

Els treballs arqueològics realitzats van permetre documentar alguns elements vinculats a les finques de mitjan segle XIX com pous, dipòsits, sistemes de clavegueram i diverses restes anteriors. S'hi van localitzar, doncs, un conjunt d'estructures relacionades directament amb l'església de Sant Llàtzer. En concret, es tracta de tres estructures que formaven part del conjunt d'arcs faixons construïts a finals del segle XVI.

També es van documentar diverses estructures relacionades amb l'antic hospital dels leprosos de Barcelona amb una cronologia del segle XIV, així com una necròpolis de la mateixa època formada per diverses fosses comunes amb una gran quantitat d'individus adolescents i infantils disposats en connexió anatòmica, la qual cosa indicaria que no van ser-hi abocats. Hipotèticament, aquesta podria tractar-se de la necròpolis on s'hi enterraven els malalts de l'hospital de leprosos; resta en estudi, però, saber si tots aquests individus van patir la lepra. És ressenyable també la gran concentració d'inhumacions en fossa simple datables entre els segles XVI i XVIII que es van poder recuperar. La presència de claus de ferro, en alguns casos, fa pensar en l'existència de caixes de fusta i l'abundosa presència de rosaris, medalles i anells com a elements de l'aixovar, sense distinció de sexes, permetria relacionar aquests enterraments amb persones benestants o bé amb religiosos.

Altres elements destacats van ser les restes dels fonaments dels safareigs públics documentats l'any 1859 per M. Garriga i Roca, juntament amb una sínia de la mateixa època, així com diversos pous i sitges datables entre els segles XIV i XVI, en un sector que molt probablement fos un espai estretament vinculat a l'hospital i dedicat a horta.

Per últim, cal destacar que en els nivells més baixos del subsòl de la finca del carrer del Carme s'hi van trobar les restes d'una calçada romana del segle I aC que formaria part de l'eix viari oest de la colònia de Barcino, relacionable amb un tram de calçada que ja s'havia documentat a principis dels anys 90 en la finca del carrer Hospital, 144.

Vanesa Triay Olives

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:

Carrer de Marià Labèrnia
s/n (Turó de la Rovira)

Dates:

14 de juliol-29 d'agost
de 2008

Tipus:

Preventiva

Codi MUHBA:

071/08

Motiu:

Condicionament de l'espai
de la bateria antiaèria de
la Guerra Civil espanyola
i documentació del barra-
quisme de mitjan segle XX

Promotor:

Agència de Promoció
del Carmel i entorns, SA

Empresa adjudicatària:

Àtics, SL. Gestió i difusió
del patrimoni arqueològic
i històric

Direcció tècnica:

Jordi Ramos Ruiz

Equip:

Membres de la Fundació
Escolta Josep Carol i
voluntaris

Aixecament planimetria:

José Ignacio Jiménez
Gordon i Jordi Ramos Ruiz

Digitalització de plànols:

José Ignacio Jiménez
Gordon

Fotografia:

Jordi Ramos Ruiz

TURÓ DE LA ROVIRA

CRONOLOGIA: Bateria antiaèria: 1937-1939;
barraquisme: des dels anys 40 fins a l'actualitat.
PARAULES CLAU: Guerra Civil espanyola. Defensa
passiva. Bateria antiaèria. Barraquisme. Turó de la
Rovira.

L'objectiu principal de la intervenció era recuperar part de la memòria històrica de la ciutat, a través de la neteja i condicionament de l'espai de les defenses antiaèries instal·lades al Turó de la Rovira. Les feines van consistir en la realització d'un camp de treball a fi de retirar la runa de l'interior de les sales de les dependències militars, acumulada durant la fi del barraquisme, i la neteja del camí d'accés. El camp de treball va estar coordinat amb diverses activitats lúdiques per als participants organitzades per la Fundació Escolta Josep Carol.

El projecte incloïa el condicionament del cim del Turó de la Rovira i la restauració de l'espai que acoïlla la bateria antiaèria de la Guerra Civil espanyola. L'objectiu era afavorir la recuperació de la memòria històrica al mateix temps que es convertia la zona en un espai dinamitzador del barri. El Turó de la Rovira es localitza al Districte d'Horta-Guinardó, formant part de la petita serralada dels Tres Turons (Turó de la Rovira, el Carmel i la Creueta del Coll). El Turó de la Rovira presenta una alçada de 267 m sobre el nivell del mar; té una forma allargada en direcció nord-est a sud-oest i 300 m de longitud per 65 m d'amplada mitjana. El seu cim presenta una superfície plana. La seva composició geològica consisteix en calcàries paleozoiques i pissarres silúriques. Fou precisament l'aprofitament d'aquestes calcàries el que va donar origen a la pedrera de Can Baró, situada al sud del cim.

Hem de tenir en compte, però, que la morfologia dels turons ha canviat al llarg del temps: d'una banda, per la mateixa acció natural, l'erosió dels vessants i l'arrossegament de materials i, per l'altra, per l'acció antròpica. L'home ha transformat el paisatge pel conreu i l'ocupació de la muntanya, però també, especialment en aquest cas, per l'acció de les diverses pedreres i mines que varen anar buidant la muntanya, com també va passar a Montjuïc. A mitjan 1931 —sota el patrocini de l'Institut d'Estudis Catalans i sota la direcció de l'arqueòleg J. Colominas i Roca del Servei d'Investigacions Arqueològiques de la Generalitat de Catalunya— es van realitzar els primers reconeixements en el Turó de la Rovira. Es documentà l'existència d'un conjunt de sitges (quaranta quatre en total) pertanyents a un assentament d'època ibèrica. L'any 1932 es realitza

una excavació extensiva de tota la superfície superior de l'elevació, a l'indret conegut com a Turó d'en Bassols.

El poblat ibèric es trobava situat a la plana est del cim del Turó de la Rovira, en una zona no urbanitzada i tallada per la carretera. Estava delimitat per una muralla que seguia els límits que li marcava el terreny. Aquesta construcció estava feta amb pedres sense tallar i lligades en sec. En algunes zones es localitza un doble parament i també es documenten dues torres circulars d'igual tècnica constructiva, fetes en un moment posterior a la muralla.

Com ja hem esmentat, des de començaments de segle XX es coneix l'existència al Turó de la Rovira del poblat ibèric (COLOMINAS I ROCA, J. 1946). Des del mes de novembre de 1990 fins al mes de febrer de 1993 es dugué a terme, a intervals espaiats, un seguiment arqueològic de les obres de repoblament forestal i d'urbanització del turó. La cronologia del jaciment vindria determinada pel material ceràmic aparegut a les sitges. Serien les ceràmiques d'importació de vernís negre, les que ens donarien principalment la datació, que s'emmarcaria des del segle IV-III aC. fins a finals del segle II - inicis del segle I aC. (GRANADOS, 1977: 33-45).

En aquest camp de treball, les tasques arqueològiques varen consistir en el seguiment de les feines de neteja i del desbrossament del cim del Turó de la Rovira. Així mateix, es va preveure retirar la runa de dins de les dues sales de recanvis de la bateria antiaèria, recuperar el projecte inicial de la primera bateria antiaèria dissenyada a finals de l'any 1937, composta per tres plataformes de tir (una ocupada per la instal·lació d'una antena) i la neteja del lloc de comandament. Aquesta runa, era fruit de l'enferroc de les barraques que hi havia en aquesta zona fins a la dècada dels 90 del segle XX.

Durant la Guerra Civil, la ciutat de Barcelona era molt difícil de defensar eficaçment amb les armes antiaèries de l'època, sense teledirecció i poc exactes. L'únic recurs que permetia tenir algunes esperances era envoltar la ciutat de bateries, de manera que, fos quin fos el costat pel qual l'abordessin els atacants, els calgués sobrevolar almenys una barreira nodrida de foc totalment vertical, que era el que tenia, de llarg, més probabilitats de fer blanc perquè no l'afectava gaire el canvi d'altura dels avions.

La concepció artillera de defensa era, indubtablement, la millor que podia adoptar-se sense comptar amb gaires canons: una concepció de foc de ventall, concentrat principalment en un nucli de situació geogràfica avantatjosa. Aquest nucli havia de ser,

Treballs de neteja de la sala de recanvis i el polvori. En aquest indret es guardaven els projectils i les peces de recanvis dels canons.

lògicament, una muntanya. Es va escollir, per dominar la ciutat de la millor manera possible, el Turó de la Rovira, que s'avança ja ben endins de Barcelona. Com que aquesta muntanya cau marcadament a l'est del rectangle barceloní, se situaren algunes peces dalt de Sant Pere Màrtir per cobrir el relatiu buit occidental.

Amb aquests emplaçaments restaven massa allunyats el port i els barris vells, no pas per a l'abast simple dels canons, però sí per al seu tir útil sense posar en perill la ciutat mateixa. Cal tenir també en compte que, amb el gran desgast dels canons antiaeris, algunes peces noves que arribarien en dates posteriors eren substitucions i no veritables reforços.

El govern republicà per defensar la ciutat de Barcelona construeix les bateries de Sant Pere Màrtir (Esplugues de Llobregat), del Tibidabo, dels "Astilleros" situada als Banys de Sant Sebastià, la del Cementiri (Poblenou), la del Camp de la Bota i la del Turó de la Rovira, a més de comptar amb un seguit de metralladores contra els avions repartides per la ciutat (cal recordar que ja es comptava amb el nucli artiller del castell de Montjuïc i les bateries de Bonavista i la d'Álvarez de Castro). Al maig de 1937 es va crear la Defensa Especial contra Aeronaves i l'Arma d'Aviació Republicana, organisme responsable de la defensa contra els atacs feixistes.

El 17 de maig de 1937, la Comandància General d'Enginyers va elaborar un projecte d'una bateria al Turó de la Rovira de tres canons amb la possibilitat d'afegir-n'hi un quart, si calia. Mesos més tard, aquest planejament va canviar i es van construir tres bases amb una disposició diferent, així com la ubicació de la quarta reserva. Poc temps després, es va construir un nou projecte per a quatre canons més grans que va ser armat amb quatre peces Vickers 105 que van entrar en funcionament el dia 3 de març de 1938.

L'exèrcit republicà va viure amb intensitat i preocupació els darrers dies de la guerra de Barcelona. El dia 25 de gener de 1939 van destruir dues de les peces i l'endemà, el darrer dia, poc abans de la retirada, van inutilitzar les altres dues. Acabada la guerra, les peces malmeses van seguir en aquell paratge durant un temps i van rebre moltes visites dels barcelonins. Els canons que ocupaven les plataformes de tir eren d'origen anglès, models de l'any 1923, coneguts, com ja hem esmentat, amb el nom de Vickers 105. Durant l'alçament de les tropes nacionals a l'any 1936, l'exèrcit republicà disposava de 48 peces d'aquest model. Aquest canó es fabricava a l'Estat espanyol sota la llicència de la Sociedad Española de Construcción Naval i era capaç de disparar un projectil de 15 kg amb una velocitat inicial de 800 m/s i un angle màxim d'elevació de 90°. Aquesta peça era idèntica a la de 101,6 mm utilitzada per la Marina espanyola en les seves unitats, però de major calibre, i malgrat que va suposar un intent d'homogeneïtzar els calibres de l'artilleria en la seva època, la realitat va mostrar la falta de coordinació entre la Marina i l'Exèrcit.

Un total de 48 peces d'aquest model van ser projectades i construïdes per la defensa de les bases navals del Ferrol, Cartagena i Maó. Malgrat això, a causa de la tensió internacional suscitada per la intervenció italiana a Abissínia el 1935, les 20 peces situades al Ferrol varen ser repartides entre Maó i Cartagena, per la qual cosa el 18 de juliol tots els canons d'aquest model van quedar en mans de les forces republicanes.

Actualment, el Turó de la Rovira es troba ocupat per 7 plataformes de tir construïdes a finals de l'any 1937 i inicis de 1938. L'erosió del cim, les instal·lacions d'antenes i el barraquisme que va sofrir des de mitjan segle XX fins als Jocs Olímpics de 1992, han desvirtuat l'orografia de l'indret.

Lloc de comandament de la bateria antiaèria.

Després de la Guerra Civil, varen existir en aquesta zona prop de 600 barraques, 135 de les quals eren a la zona del que avui és la plaça Raimon Caselles, edificades en aquesta mena de quadrilàter de tres nivells que forma la muntanya. Hi vivien unes 650 persones i el terra era asfaltat. Als Canons, o Marià Labèrnia —la part més alta del Turó de la Rovira—, on es situa la bateria antiaèria, eren unes 110 i 600 els seus habitants. Un petit grup de barraques era dalt del Carmel, a la part que va del carrer dels Santuaris als de Font-rúbia i Marsans-Rof, on n'hi havia unes 40. I finalment hi havia el grup de Francesc Alegre, amb 306 barraques i 1.680 habitants, dues terceres parts dels quals eren andalusos. Totes van ser reconegudes oficialment des del 1956 per l'Ajuntament. Durant els treballs de 2008 es van recuperar dues sales de recanvis i polvorins i el lloc de comandament, que estaven reomplerts de runa provinent de l'enderrocament de les barraques. A més, es va poder netejar l'entorn més immediat del complex militar així com totes les plataformes de tir on es situaven els canons i el camí d'accés al cim del Turó de la Rovira. El condicionament de la bateria antiaèria ha finalitzat recuperant totes les estructures d'aquest complex artiller.

Jordi Ramos Ruiz

BIBLIOGRAFIA

BOU, LL; GIMENO, E. 2007: *El Carmel ignorat. Història d'un barri impossible*. Barcelona. Agència de Promoció del Carmel i entorns SA.

COLOMINAS, J. 1946: "Poblado ibérico del Turó de la Rovira". *Ampurias. Revista de Arqueología, Prehistoria y Etnología*, núm. VII-VIII, Barcelona, Diputación Provincial, pàg. 203-214.

CONTEL, J. M. 2008: *Gràcia, temps de bombes, temps de refugis. El subsòl com a supervivència*. Barcelona, Ed. Taller d'Història de Gràcia.

GRANADOS, J. O. 1977: "Cerámicas de barniz negro procedentes del poblado layetano del Turó de la Rovira (Barcelona)". *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad*, núm. XVII,

Barcelona, Museo de historia de la Ciudad, Ayuntamiento de Barcelona, pàg. 99-116.

VERA DE LEITO, A; VERA DE LEITO, J. 2000: *Defensa antiaèria republicana (1936-1939). Artilleria y refugios (algo de valor)*. València, Ed. Jorge Vera de Leito Aparici.

VILLARROYA, J. 1999: *Els bombardeigs de Barcelona durant la Guerra Civil (1936-1939)*. Barcelona, Biblioteca Serra d'Or. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:

Passeig de Circumval·lació, 8-14; Avinguda del Marquès de l'Argentera, 6-12

Dates:

Octubre-novembre de 2008

Tipus:

Preventiva

Codi MUHBA:

120/08

Motiu:

Intervenció arqueològica subsidiària del projecte de construcció de la Biblioteca Central de Barcelona

Promotor:

Foment de Ciutat Vella, SA

Empresa adjudicatària:

Actium Patrimoni Cultural, SL

Direcció tècnica:

Miquel Gea i Bullich

Equip:

Xavier Calahorra, Francesc Carrer, Sergi Roig, Guillem Vera (oficials)

Aixecament planimetria:

Miquel Gea, Josep Cruells

Fotografia:

Miquel Gea

Dibuix dels materials arqueològics:

Miquel Gea

PASSEIG DE CIRCUMVAL·LACIÓ, 8-14 AVINGUDA DEL MARQUÈS DE L'ARGENTERA, 6-12

CRONOLOGIA: Segles XVI-XX.

PARAULES CLAU: Ciutadella. Època moderna. Època contemporània. Àrea per estirar bacallà. Àrea per assecat sal grossa. Zona d'hortes. Hort de Passa per tot. Pallols.

Els treballs de sondeig arqueològic van permetre documentar una sèrie d'estructures que detallem a continuació en funció de la rasa on es van localitzar:

RASA A

Es van localitzar dues estructures que hem situat, pel que fa a la seva cronologia, en època moderna i contemporània. Es tractava, en primer lloc, d'un mur d'uns 50 cm d'amplada que presentava una orientació NE-SO, amb una potència conservada de poc més d'1 m. Les seves característiques constructives, alineació i cota a la que se situa ens el fan relacionar, de forma preliminar, amb l'estació de ferrocarril que es va ubicar en aquest indret fins a la construcció de l'actual Estació de França, l'any 1929. La segona de les estructures es va localitzar en una cota inferior, la cota superior era a uns 3,4 msnm (uns 2,6 m per sota el nivell de circulació actual). Es tracta d'una construcció realitzada amb pedres,

Possiblement aquesta estructura es pugui identificar amb els nous pallols que, segons les fonts, es varen començar a construir en aquesta zona a finals del segle XVII i que, com a conseqüència de la Guerra de Successió, mai es varen finalitzar.

l·ligades amb morter de calç de bona qualitat, que podria correspondre a una superfície que sembla pensada per ser utilitzada com a nivell de circulació. La potència de l'estructura es va poder situar, com a mínim, en 1 m i l'amplada, en el tram visualitzat a la rasa, en uns 10 m. En un punt de la seva superfície es va documentar la cantonada d'una cavitat, les parets de la qual formaven, en aquest punt, un angle recte. Pel que fa a la seva cronologia, atenent al paquet estratigràfic que la cobreix, amb una datació de principis del segle XVIII, creiem que s'ha de situar dins el segle XVII. Aquesta datació es veu reforçada després de la superposició de diversos plànols de la zona originaris d'aquell segle, on apareix una estructura rectangular en aquest indret amb la mateixa orientació i unes mides molt properes a les documentades per a l'estructura abans citada. Pel que fa a la interpretació de la seva funcionalitat, i només a tall d'hipòtesi, es podria tractar dels nous pallols o magatzems de gra que la ciutat va començar a construir a finals del segle XVII i que mai es varen arribar a finalitzar. A banda d'aquest fet, se sap, gràcies a un plànol publicat del 1635, que aquest lloc s'utilitzava per estirar bacallà i assecat sal grossa tot i que, en aquest moment de la primera meitat del segle XVII, sembla que aquesta estructura encara no s'havia construït. Les mides totals de l'estructura, atenent sempre a les planimetries esmentades del segle XVII, sembla que s'haurien de situar al voltant d'uns 70 x 9 m. Suposant que la hipòtesi de l'atribució esmentada sigui correcta, dins del solar de l'aparcament de l'Estació de França on s'han realitzat els sondeigs se situaria, probablement, un tram d'aquesta estructura d'uns 45 m de longitud.

RASA B

Pel que fa a estructures arqueològiques, aquest sondeig només va permetre documentar un mur construït amb pedres irregulars, lligades amb morter de calç, amb una orientació aproximada NO-SE. La seva cota superior era a 3,73 msnm, mentre que la seva potència documentada era de només uns 80 cm. Pel que fa a la interpretació es poden apuntar dues hipòtesis: es podria tractar del límit del camí cobert de la fortificació de la ciutadella en aquest punt essent, per tant, una estructura de principis del segle XVIII; la segona de les possibilitats és que es tracti d'un mur de tanca que separava una zona d'hortes del carrer de la Muralla, documentat en diversos plànols del segle XVII. En aquest darrer supòsit, l'antiguitat del mur no aniria més enllà del segle XVI, tot i que

s'ha de considerar molt més probable que es tractés d'una estructura del segle XVII. La consulta de plànols originaris del segle XVII i la seva superposició sobre el topogràfic actual mostren una quasi total coincidència de les estructures documentades amb la segona de les opcions esmentades i, per tant, caldria inclinar-se com a interpretació més probable que es tracti del mur de tanca occidental de l'hort conegut amb el nom d'hort de Passa per tot, que sembla era propietat del barreter d'agulla Simon Guri (GARCIA, 2007: 43).

Durant la realització del sondeig B2 també es va documentar un col·lector que discorre en aquest punt en una direcció NO-SE i que tots els indicis situen cronològicament a la primera meitat del segle XX.

Vista general de la rasa C amb el mur documentat en primer terme. Aquesta estructura es podria identificar, molt probablement, amb el mur de tanca que limitava l'hort de Passa per tot, amb el que en alguns plànols apareix esmentat com a "Carrer que va a la muralla".

BIBLIOGRAFIA

GALERA, M; ROCA, F; TARRAGÓ, S. 1982: *Atles de Barcelona. Segles XVI-XX*. Barcelona.

GARCIA, A. 2007: "Espais urbans de la gent de mar: Barcelona segles XIV a XVIII", *Drassana*, 15, pàgs. 36-53.

GARCIA, A, GUÀRDIA, M. 1986: *Espai i Societat a la Barcelona preindustrial*. Barcelona.

SANPERE, S. 1890: *Rodalía de Corbera*. Barcelona

SANPERE, S. 1911: *Los terrenos de la Ciutadella*. Barcelona.

RASA C

El darrer sondeig va proporcionar fins a cinc estructures, si bé quatre d'aquestes les situem cronològicament a l'època contemporània (segona meitat del segle XIX o principis del XX). En primer lloc, començant des de l'extrem NE de la rasa, es va documentar la continuació del col·lector ja esmentat per a la rasa B. Seguidament, un mur d'idèntiques característiques a l'únic mur documentat a la rasa B. Atès que coincidía en cota de conservació i en alineació amb aquell, és molt probable que sigui la seva prolongació. A continuació d'aquest mur es van localitzar tres estructures contemporànies: una possible claveguera, parcialment destruïda, i dos murs de pedres irregulars i morter de calç. Totes tres estructures presenten la mateixa alineació aproximada E-O; la seva cota superior era al voltant dels 5,25 msnm. Pel que fa a la interpretació de les estructures contemporànies de la rasa C és força probable que pertanyin a l'estació de ferrocarril que s'ubicava en aquest indret abans de la construcció de l'actual Estació de França. Així doncs, estarien relacionades amb el mur més modern documentat a la rasa A. L'estratigrafia arqueològica documentada en les 3 rases de sondeig permet establir que l'ocupació d'aquest indret s'inicià cap a la segona meitat del segle XVI, moment en què ja s'havia construït la Muralla de Mar, fins a principis del segle XVIII quan la construcció de la ciutadella modificà aquesta àrea de forma substancial. Les actuacions que posteriorment semblen haver afectat el solar estarien relacionades amb el reordenament de l'espai un cop enderrocada la fortificació, a partir de l'any 1868, i amb l'ús del solar com a indret on es va ubicar l'estació del ferrocarril que duia a Mataró des de finals del segle XIX fins a l'actualitat, tot i que l'any 1929 la nova estació es desplaçà alguns metres cap el sud. No obstant això, s'ha de tenir en compte que les seccions estratigràfiques efectuades, així com la identificació de la cronologia dels estrats principals, s'ha de prendre només a manera orientativa, atès que per motius obvis de seguretat només va ser possible baixar a l'interior de les rases en aquells punts on es va efectuar un entibat total, entibat que, alhora, impossibilitava un examen acurat dels estrats dels talls de la rasa.

Finalment, el nivell geològic de sorres es va constatar que se situa, aproximadament, entre 1 i 2 msnm; en alguns punts, però, és en una cota inferior i no es va poder documentar a causa que la màquina retroexcavadora que es va utilitzar no podia arribar més avall. Aquest fet, molt possiblement, està indicant que aquest estrat presenta ondulacions en secció. Les cotes del substrat geològic indiquen, alhora, que la potència arqueològica del solar se situa, en general, al voltant dels quatre metres. Per concloure, cal dir que la informació obtinguda mitjançant la present fase de sondeigs indica que, molt probablement, aquesta àrea es va utilitzar com a zona d'explotació hortícola, si més no, si es prenen com a font fiable les planimetries del segle XVII consultades. A banda d'aquest ús, però, hi ha d'altres indicis que fan pensar en la utilització d'una part d'aquesta zona per a activitats industrials com, probablement, l'assecat de bacallà i de sal grossa, que ja s'ha esmentat més amunt. En tot cas, la zona que ocupa actualment el solar de l'aparcament de l'Estació de França no va estar inclosa dins de la trama urbanitzada de la ciutat dels segles XVI a XVIII.

Miquel Gea

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:

Carrer de Mercaders, 35, 42;
Plaça de les Beates, 1, 2,
3-4; Carrer de les Beates,
1-3, 2-10

Dates:

Febrer-juny de 2008

Tipus:

Preventiva

Codi MUHBA:

021/08

Motiu:

Projecte de remodelació
urbanística dels entorns
de Santa Caterina

Promotor:

Foment de Ciutat Vella, SA

Empresa adjudicatària:

Estrats, Gestió del
Patrimoni Cultural, SL

Direcció tècnica:

Marta Maragall Moreno

Equip:

ARQUEÒLOGA DIRECTORA:

Marta Maragall Moreno

TÈCNIC DE SUPORT:

Montse Piñero

OFICIALS D'ARQUEOLOGIA:

Aida Alarcos, Albert Parada,

Artur Agustí, Carles Aguilar,

Jacob Casquete, Montse

Piñero

Aixecament planimetria:

Marta Maragall, Montse

Piñero, Víctor Heredia

Digitalització de plànols:

Markary Garcia i Daniel

Moly

Fotografia:

Marta Maragall

Estudis diversos:

Paz Balaguer

(antropologia);

Montse Piñero (fauna);

Aida Alarcos i Mireia Crespo

(restauració)

Dibuix dels materials

arqueològics:

Mireia Crespo

Neteja, tractament i

consolidació d'objectes

arqueològics:

Aida Alarcos

CARRER DE MERCADERS, 35,42 PLAÇA DE LES BEATES, 1, 2, 3-4 CARRER DE LES BEATES, 1-3, 2-10

CRONOLOGIA: Època romana (tardo antiga, segles IV-V dC); època medieval (segles XIV-XV), època moderna (segles XVII-XVIII); època contemporània (segles XIX-XX).

PARAULES CLAU: Necròpolis tardo antiga.

Urbanisme d'època moderna.

El districte de Ciutat Vella ha estat des de fa anys una de les parts més reformades de la ciutat de Barcelona, essent el Mercat de Santa Caterina i els seus voltants un dels sectors afectats per successives obres de remodelació.

Com a antecedents més propers a aquesta intervenció tenim les efectuades en el Palau Mercaders, l'edifici Beates i el carrer Mercaders.¹ Els resultats de totes elles varen ser positius en quant a la documentació i delimitació d'una zona cementirial de la necròpolis tardo antiga (segles IV-V dC), així com una part de la xarxa urbanística del carrer Mercaders i la plaça Beates, en època medieval i moderna (segles XV-XVII/XVIII). La intervenció objecte d'aquest article va permetre completar la documentació obtinguda anteriorment.

Entre els mesos de febrer i juny de 2008, es va efectuar la construcció del traçat de la rasa i el dipòsit de recollida neumàtica (RPRSU), així com el tram de la conducció de rec que transcorria en paral·lel a la façana de la finca número 42 del carrer Mercaders, i la rasa per a la col·locació de la conducció d'aigua. La projecció d'aquestes obres es va plasmar en la realització d'un total de quatre rases, de diferents dimensions, distribuïdes entre el carrer Mercaders i la plaça Beates. L'execució d'aquestes tasques, amb el seguiment i control arqueològics pertinents, va implicar la descoberta d'un seguit de restes estructurals i funeràries, d'època romana (segles IV-V dC), moderna (segles XVII-XVIII) i contemporània (segles XIX-XX).

Espai funerari i necròpolis tardo antiga (segles IV-V dC)

A partir del segle IV dC la ciutat de Barcelona es reforçà, abandonant-se el *suburbium* i apareixent espais destinats a cementiri. Com a exemple, la necròpolis documentada en l'excavació del Mercat de Santa Caterina estava formada per diversos tipus d'enterraments: inhumacions en fossa simple, *tegulae* de secció quadrada, i construccions funeràries amb diversos enterraments (AGUELO, J. *et alii*, 2005). D'aquest mateix període, anterior a les transformacions urbanístiques iniciades a finals del segle X, destaquem la troballa de tot un seguit d'estructures

que delimiten un àmbit de planta rectangular (4 m²), amb funcionalitat funerària, constituït i delimitat per tres murs de tancament, un paviment d'*opus signinum*, i les restes d'un enlluït que assimilem amb el mateix paviment. Per altra banda, tenim a l'interior d'aquesta cambra una compartimentació o partició representada per una paret de blocs de pedra calcària, treballats i escairats. Fora dels límits d'aquest espai, i en els extrems N i S, es documentaren dos trams de murs d'amplada considerable (entre 0,65 i 0,85 m), dels quals en quedava la fonamentació, relacionats i associats amb aquesta cambra. Les restes es varen localitzar durant l'obertura de la rasa 1 i es trobaven situades perpendiculars al mur de façana del Palau Mercaders.

Durant les tasques d'excavació i delimitació de l'estructura, es va localitzar fora dels límits d'aquesta i en l'escaire NO, l'enterrament de dos individus perinatals, una tomba amb coberta de *tegulae* a doble vessant, i una segona amb contenidor d'àmfora². La ubicació i orientació dels enterraments seguia la mateixa inclinació i direcció de l'àmbit abans descrit. En els estrats associats a les estructures i enterraments es registraren fragments de ceràmica comuna romana i de material constructiu de la mateixa

època (*tegulae*, dòlia, etc.), així com restes òssies humanes abocades, corresponents a diversos individus. També es varen recollir fragments ceràmics corresponents a restes constructives d'*opus signinum* i material constructiu. Mitjançant l'estudi de la tipologia constructiva i per les associacions estratigràfiques amb els elements restants documentats, es va poder establir una fase tardo antiga o tardo romana, amb un arc cronològic entre els segles III/IV i V dC.

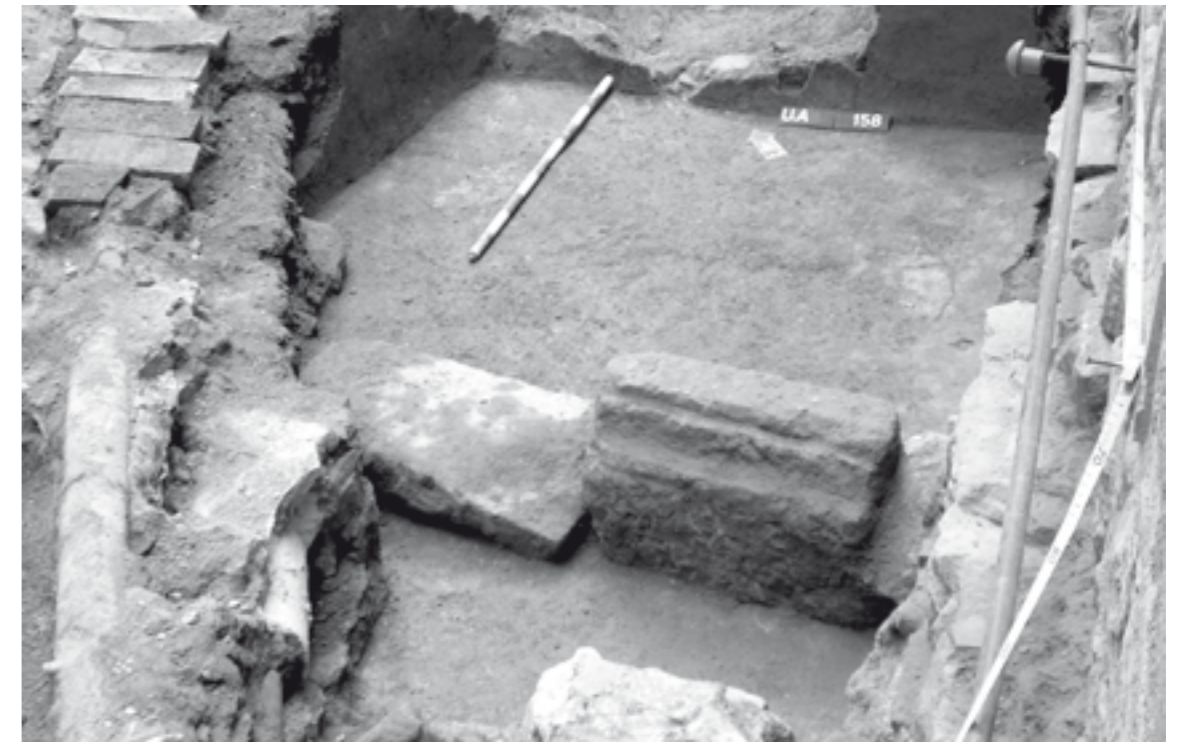
Però no va ser l'única zona on es varen localitzar tombes d'inhumacions ja que en l'execució de la rasa 2 i la cala 4, se'n varen localitzar tres. En aquest cas, els enterraments eren amb caixa rectangular de tegula i es tractava d'individus adults. Així doncs, la delimitació d'un espai cementirial en aquest sector no feia més que refermar les troballes

Diferents elements diacrònics que fan palesa l'ocupació de la zona des de l'època romana fins la contemporània: al fons superior, restes d'una canalització d'època moderna; a l'esquerra, les restes d'una segona canalització contemporània i finalment, en el costat dret de la imatge s'observa l'enterrament amb caixa rectangular de tègula. Foren localitzats durant l'obertura de la Cala 4, a la plaça Beates.

Àmbit funerari, d'època tardo antiga (s.IV-V dC) localitzat i documentat durant l'obertura de la Rasa 1, paral·lela a la façana oest del Palau Mercaders i que dona a la plaça Beates.

efectuades en intervencions precedents. De referències i paral·lels en quant a enterraments individuals i col·lectius en tenim a les intervencions immediates de Palau Mercaders i edifici Beates, efectuades durant els anys 2004 i 2005, així com la intervenció del carrer Mercaders amb avinguda Cambó portada a terme per l'empresa ArqueoCat, SL (Gemma Caballé). Aquesta àrea ocupava una extensa zona al nord de la ciutat romana, entre la plaça d'Antoni Maura i l'actual mercat de Santa Caterina. La tipologia de les tombes era diversa i l'orientació generalitzada de les estructures era de SE-NO (GRANADOS: 1993). Pel que fa referència a paral·lels o referents d'àmbits o espais de culte funerari, hi ha la intervenció de Sant Pau del Camp i al carrer dels Arcs on es varen documentar les restes d'un espai funerari datat en el segle I dC. La paret de tancament sud de l'àmbit descrit es trobava en contacte amb un mur de certa entitat —malgrat el mal estat de conservació— de 0,55 m d'amplada, i que alhora presentava una tècnica constructiva assimilable al cas que ens ocupa. Es tracta de dos murs que mostren tècniques constructives semblants ja que estan bastits en la tècnica de l'encofrat perdut, retallats en un estrat d'argiles vermelles naturals.

Urbanisme dels segles XVII-XVIII

La xarxa urbanística en època moderna segueix l'estructura i l'orientació d'època medieval. En la majoria dels casos, el parcel·lari es manté i, de fet, en moltes de les intervencions on es documenten murs datats entre els segles XVI-XVIII, es documenta un reaprofitament de part de les estructures medievals precedents, com a fonamentacions dels murs perimetrals dels nous edificis (SUAU, L. *et alii*, 2006). Els barris de Sant Pere i Santa Caterina han mantingut fins avui l'estructura originària medieval, sent els carrers estrets i entrelligats els protagonistes d'una arrelada activitat lligada als orígens artesanals i tèxtils. La destrucció d'una part del barri de Rivera, a l'entorn del Born, i la consegüent construcció de la ciutadella iniciada el 1716 per part de les tropes borbòniques, comportarà el trasllat de la població cap

1. Intervencions dirigides en el cas del Palau Mercaders, c/Mercaders núm. 42, per Marta Maragall (Arqueociència, SL, 2006); l'edifici Beates per Daria Calpena i Laura Arias (Àtics, SL, 2004-2006) i el tram del carrer Mercaders, entre l'avinguda Cambó i el Palau Mercaders, per Gemma Caballé (ArqueoCat, SL, 2005).

2. Degut al mal estat de conservació de la peça no podem establir-ne la tipologia.

Pel que respecta a les cronologies, les dades de que disposem ens permeten datar la construcció d'aquesta primera fase a finals d'època moderna (segle XVIII), inicis de la contemporània (segle XIX). Per altra banda, cal destacar que l'obertura de la rasa número 2 va deixar al descobert el col·lector general del carrer d'època moderna. En el moment del seu desmuntatge es varen documentar dues conduccions, una d'elles de ceràmica, que funcionaven amb la mateixa fase que les anteriors. En aquest cas, les restes eren la continuació de les documentades l'any 2005 per l'arqueòloga Gemma Caballé (ArqueoCat, SL). El mateix cas va succeir amb l'obertura de la rasa número 3, paral·lela a la façana sud del carrer Mercaders. Es varen localitzar les restes, molt malmeses, de canalitzacions i desguassos relacionats amb el funcionament de la xarxa urbanística en aquest període.

Relacionada amb l'anterior, la troballa d'una sèrie de murs, amb tècniques constructives similars, confirmava l'existència, preconcebuda, de la fase moderna de la xarxa urbanística i les línies de façana corresponent al carrer Mercaders i la plaça Beates. Corresponen, per una banda, al mur de tancament oest del carrer Mercaders, sent el gir localitzat en la present intervenció clau per poder completar l'organigrama del carrer i de la plaça Beates, ja que es podria tractar ben bé de l'obertura original d'aquesta. En aquest sentit, també es varen documentar trams de murs del tancament oest del carrer Mercaders, així com diversos murs de tancament interiors dels espais definits pels primers.

Marta Maragall

Tres exemples dels vestigis localitzats relacionats amb la xarxa urbanística en època moderna (s. XVII-XVIII): a l'esquerra de la imatge, fonamentació del mur de façana del carrer Mercaders en el període esmentat; al centre, desguàs general del carrer, funcionant en la mateixa fase que l'anterior. Finalment, a la dreta de la imatge, el col·lector general del carrer, actualment en ús.

BIBLIOGRAFIA

AGUELO, J.; HUERTAS, J.; PUIG, F. 2005: "Santa Caterina de Barcelona: assaig d'ocupació i evolució." a *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*. Època II, núm. 1.

BORDAS, A.; SUBIRANAS, C. 2004: *Intervenció arqueològica a la prolongació de l'Avinguda Francesc Cambó, entre els carrers Giralt El Pellisser, Gombau i de Fonollar. Ciutat Vella* (Inèdita).

CABALLÉ, G. 2005: *Informe de desmuntatge de les estructures localitzades en la intervenció arqueològica subsidiària de les obres de remodelació de l'Avinguda Francesc Cambó i del c/Mercaders de Barcelona (Codi MUHBA: 311/04). Gener-març de 2005.* (Inèdit).

GRANADOS, O.; PUIG, F. 1993: "Intervencions a Barcino (1982-1989). Carrer dels Arcs" a *Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya. Època Romana. Antiguitat Tardana. Campanyes 1982-1989*. Col·lecció Anuaris d'Intervencions Arqueològiques a Catalunya, núm.1. Barcelona. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, pàg. 108-109.

SUAU, L.; PIERA, J.; BORDAS, A.; DURÀ, B. *et alii*; 2006: "Intervencions a la porta de Cambó de Barcelona, 2002-2006" a *III Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*. Sabadell, 18-21 de maig de 2006. Museu d'Història de Sabadell. Ajuntament de Sabadell. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya. ACRAM. Volum I, pàg. 278-287.

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:
Carretera de Montjuïc, 33-37 i 41-51; Carretera Antiga de Montjuïc, 16-24 i 17-27

Dates:
Agost de 2007-setembre de 2008

Tipus:
Preventiva

Codi MUHBA:
020/07

Motiu:
Execució del projecte del passeig dels Cims, Fases A.1 i D (Mirador de l'Alcalde); reurbanització dels vials i espais de la part alta de la muntanya de Montjuïc

Promotor:
Barcelona de Serveis Municipals, SA (B:SM)

Empresa adjudicatària:
CODEX, Arqueologia i Patrimoni, SCCL

Direcció tècnica:
Isabel Pereira Hernández

Aixecament planimetria i digitalització de plànols:
Mario Granollers,

Constructora Hispànica

Fotografia:
Isabel Pereira Hernández

CARRETERA DE MONTJUÏC, 33-37 I 41-51 CARRETERA ANTIGA DE MONTJUÏC, 16-24 I 17-27

CRONOLOGIA: Segles XI-XIV, segles XIV-XVIII.
PARAULES CLAU: Inhumació. Camí a Montjuïc. Necròpolis jueva.

Amb motiu de les obres de reurbanització dels vials i espais de la part alta de la muntanya de Montjuïc, entre l'Hotel Miramar i el Mirador de l'Alcalde, i donada la proximitat a la necròpolis jueva, es va realitzar una intervenció arqueològica de control. Les obres afectaren dues zones diferenciades: el Mirador de l'Alcalde i un tram de la carretera Antiga de Montjuïc, entre l'avinguda de Miramar i els terrenys del Camp de Tir.

Zona 1: Mirador de l'Alcalde

Es van fer els treballs de control de les obres d'arranjament del Mirador de l'Alcalde que contemplaven, a banda de la restauració i reposició del paviment realitzat per l'escultor Tharrats, una nova xarxa de serveis i una nova barana al costat del Morrot. En total es van fer uns 1.286 m lineals de rases (aproximadament, 900 m de rases de diferents serveis, 121 m de rasa pels pilotis de la nova barana, 115 m pel col·lector i 150 m d'afectació per a les noves rampes d'accés), a banda d'altres afectacions menors (rec, extracció d'arbres, camins d'accés a l'obra...) que també varen ser controlades. Com a resta arqueològica destacada, cal citar la inhumació localitzada quan es va obrir la rasa per fer la biga de coronament dels pilotis de la barana del costat del Morrot. Es tractava d'un enterrament en fossa, de retall ovalat o "tipus banyera", i probablement coberta de lloses (tot i no haver-se conservat, es va poder documentar l'encaix o banqueta on estarien dipositades les lloses). L'individu inhumat és un adult en bon estat de conservació. Malauradament, en els treballs previs de col·locació dels pilotis i l'obertura de la rasa, l'individu va quedar parcialment seccionat.

La proximitat de la necròpolis jueva fa pensar en una cronologia medieval, però la relació entre la inhumació documentada i la mencionada necròpolis no està clara; d'altra banda, la tipologia de la fossa té una cronologia molt àmplia. En l'excavació del 2001-2002 a la necròpolis jueva de Montjuïc, aquest tipus de tomba de fossa amb retall ovalat o de banyera va ser el més representatiu, amb un total de 16 de les 28 fosses excavades, i corresponien als enterraments més moderns del cementiri, on apareixien sobreposant-se a un segon nivell de sepultures de cavitat lateral i antropomorfes, tot i que en alguns punts podien arribar a coexistir amb

Vista de l'enterrament documentat.

aquestes (MAESE, 2006). Cal tenir en compte, a més, el gran desnivell que existeix entre el solar on està documentada la necròpolis (98-105 msnm) i la zona del Mirador de l'Alcalde on es va localitzar aquesta inhumació (122 msnm). Pel que fa a la orientació de la tomba, en aquest cas SO-NE, no és un element definitori per atribuir l'enterrament a una època històrica determinada o a una tradició religiosa concreta. Cal dir, amb tot, que resta fer l'estudi del poc material ceràmic recuperat en l'excavació de la tomba.

D'altra banda, es van localitzar diversos ossos humans en una terrera procedent d'una rasa realitzada sense el control arqueològic preceptiu. És possible que es tractés d'una altra fossa. En la resta de rases es van poder documentar una sèrie de murs en pedra, segurament corresponen a fases

a contenció de la carretera i en el qual, durant el transcurs de les obres, es va poder documentar una moneda a la fonamentació del mur, concretament un ardit, que permet situar la construcció del mur entre els segles XVI-XVIII quan funcionaria com a camí d'accés al Castell de Montjuïc, i més concretament des de mitjan segle XVII, que és quan la Torre del Farell es transformà en fortí militar.

Isabel Pereira Hernández

Mur de contenció, d'època moderna, a la carretera Antiga de Montjuïc, a l'inici de les obres.

anteriors d'urbanització d'aquesta part de la muntanya de Montjuïc, que presenta potents nivells de colmatació i anivellació per a l'enjardinament de la zona.

Zona 2: Ctra. Antiga de Montjuïc

Pel que fa a la fase més propera a l'avinguda Miramar, es va reurbanitzar la carretera Antiga de Montjuïc com a zona de vianants, fent el control arqueològic preceptiu de les obres. Es tracta d'una carretera que conservava, en la seva vorada nord, part d'un mur en pedra que funcionava com

BIBLIOGRAFIA

MAESE FIDALGO, X. 2006: *Memòria sobre la intervenció arqueològica a la necròpolis jueva de la Barcelona Medieval*. (Inèdita).

PALET I MARTÍNEZ, J.M. 1994: "Estudi territorial del Pla de Barcelona, estructuració i evolució del territori entre l'època ibero-romana i l'altmedieval, segles II-I aC/X-XI dC". *Estudis i memòries d'arqueologia de Barcelona*, Barcelona, Centre d'Arqueologia de la ciutat.

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:

Carrer dels Motors; Carrer de la Mare de Déu de Port, s/n

Dates:

21-25 d'abril de 2008

Tipus:

Preventiva

Codi MUHBA:

046/08

Motiu:

Construcció d'un dipòsit de recollida i bombament d'aigües regenerades

Promotor:

CLABSA

Empresa adjudicatària:

CODEX, Arqueologia i Patrimoni, SCCL

Direcció tècnica:

Pere Lluís Artigues Conesa

Aixecament planimetria:

Pere Lluís Artigues Conesa / CLABSA

Digitalització de plànols:

Rafael Piera Catalán

CARRER DELS MOTORS CARRER DE LA MARE DE DÉU DE PORT, S/N

PARAULES CLAU: Estany. Port. Delta del Llobregat.

La intervenció arqueològica realitzada va permetre documentar una seqüència estratigràfica en dues fases de deposició concretes: una de formació antròpica i l'altra que formaria part del procés de creació del delta del Llobregat. D'altra banda, i com a resultat de la intervenció, no hi ha constància de la presència de cap estructura arqueològica. La cota d'inici aproximada era de 4 msnm. La rasa s'efectuà en el punt marcat per l'enginyer responsable del projecte, en una àrea aproximada on s'hauria de construir el futur dipòsit, essent aquesta de 4 m de llargària, per 1 d'ample i 5,90 m de fondària. Aquesta rasa va proporcionar 7 nivells clars:

Nivell 1. Capa vegetal aportada per l'enjardinament de l'àrea, formada per força matèria orgànica d'uns 30 cm de potència.

Nivell 2. Nivell de terres portades per anivellar l'àrea d'uns 0,50 m de potència.

Nivell 3. Estrat format per diferents abocaments de pedres i sorres, possiblement producte de les actuacions a les pedreres properes. No ha aparegut material ceràmic que permeti una aproximació cronològica. Potència aproximada d'1,20 m.

Nivell 4. Estrat d'argiles compactes i molt homogènies d'uns 1,90 m de potència. S'ha observat la presència d'algun fragment de ceràmica romana (*tegula*, àmfora africana) molt rodada.

Nivell 5. Estrat d'argiles amb alts components orgànics que li proporcionen un color gris fosc propi de la descomposició de la matèria. Aparegueren principalment restes vegetals i faunístiques, formades per malacofauna marina i terrestre (cargols, ostres). Presentava una potència d'un metre aproximadament.

Nivell 6. Estrat de llims molt nets però de coloració grisa, segurament degut a la contaminació de l'estrat o nivell 5. Presentava una potència d'uns 0,50 m.

Nivell 7. Estrat format per sorres molt netes.

El solar prospectat era un àrea d'alta expectativa arqueològica donat el nombre de troballes existents en zones molt properes (GRANADOS, RODÀ. 1991; RIERA, PALET. 1991; VVAA 1991, 1991a; MIRÓ. 2001). Com a resultat de la intervenció no s'ha localitzat cap resta que indiqui la presència d'estructures arqueològiques tipus sitja o dependències portuàries. Malgrat no haver trobat restes arqueològiques, la rasa efectuada ens permet intuir part del procés de creació del delta del Llobregat i la desaparició

Plànol de situació de la rasa.

d'aquesta àrea com a port, procés que queda àmpliament recollit en l'obra de Josep Maria Palet (1994). L'augment de l'activitat ramadera, a partir del Baix Imperi, comportà una important desforestació per aconseguir pastures, que provocà un ràpid avenç del delta del Llobregat com a conseqüència d'una intensa erosió del terreny. Es va formar una nova línia de costa entre els segles VII i VIII que es veuria accentuada en els segles XI-XII amb una nova barreira litoral més avançada. Les successives formacions de barreres afavorien l'aparició d'estanys, com l'Estany del Port.

L'àrea de Port presenta unes característiques pròpies, ja que la sedimentació en aquest sector és deguda principalment a una forta activitat erosiva provinent dels vessants de la muntanya, a més de formar part del moment final de creació del delta. Les dades obtingudes en el sondeig sedimentològic efectuat al carrer Mare de Déu de Port a tocar del carrer del Foc, donades a conèixer per M. Marqués (PALET, 1994), mostren una seqüència ben diferent a l'aconseguida en aquesta rasa, ja que la sedimentació en aquests punts és, en la seva totalitat, producte de l'erosió, mentre que els resultats obtinguts a la rasa són, principalment, de formació deltaica. Els nivells apareguts en realitzar la rasa mostren un fons de sorres, possiblement de tipus dunari, sobre el qual es dipositen uns llims que formen el nivell 6 i que ben bé es podria haver creat per la suspensió de material que aportava el riu. El nivell 5 està format per una gran quantitat de matèria orgànica en descomposició, que ens indica un estancament d'aigües i podria ser que situés una àrea de l'antic Estany del Port. Val a dir que aquest estany s'hauria creat amb la formació de la línia costanera al llarg del segle XII. El nivell 4, d'altra banda, està compost per una capa d'argiles molt homogènia, que podria haver-se format durant el procés erosiu de la muntanya. En aquest nivell s'ha observat la presència d'algun fragment de material ceràmic romà molt rodat. El nivells 3, 2 i 1 són de formació antròpica. Amb tot això, pensem que quan es construeixi el dipòsit podria ser interessant la consulta amb geòlegs que poguessin confirmar noves i més fiables interpretacions de les hipòtesis aquí plantejades, que podrien ser d'interès per al coneixement de la configuració geogràfica i geofísica de la zona al llarg de la història.

Pere Lluís Artigues Conesa

BIBLIOGRAFIA

GRANADOS, J.O; RODÀ, I. 1991: "La Barcelona de l'època romana.", *III Congrés d'Història de Barcelona. Història Antiga*. Barcelona, Institut Municipal d'Història. Ajuntament de Barcelona.

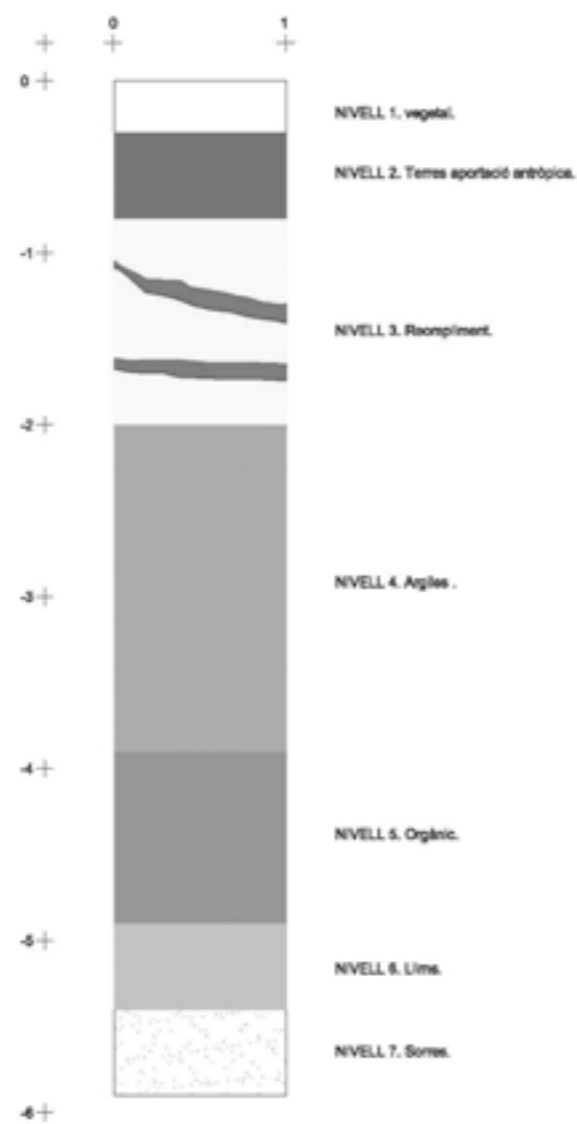
MIRÓ ALAIX, C. 2001: "Els ibers al Pla de Barcelona: el poblat ibèric de Montjuïc", *De Barcino a Barcinona (segles I-VII). Les restes arqueològiques de la plaça del Rei de Barcelona*. Dirigida per Julia Beltrán de Heredia Bercero. Barcelona, Museu d'Història de la Ciutat, Institut de Cultura.

PALET MARTÍNEZ, J.M. 1994: "Estudi territorial del Pla de Barcelona. Estructures i evolució del territori entre l'època iberoromana i altmedieval. Segles II-I aC-X-XI dC", *Estudis i Memòries d'Arqueologia de Barcelona*, 1. Barcelona, Institut de Cultura. Ajuntament de Barcelona.

RIERA I MORA, S; PALET MARTÍNEZ, J.M. 1991: "Evolució del sector de Montjuïc-el Port entre l'època romana i altmedieval (II-X): una contribució a l'estudi diacrònic del paisatge", *III Congrés d'Història de Barcelona. Història Antiga*. Barcelona, Institut Municipal d'Història. Ajuntament de Barcelona.

VVAA.1991: "Un gran magatzem laietà al Mons Jovis: les sitges del Port (Montjuïc, Barcelona)", *III Congrés d'Història de Barcelona. Història Antiga*. Barcelona, Institut Municipal d'Història. Ajuntament de Barcelona.

VVAA. 1991a: "La pedrera romana de Montjuïc", *III Congrés d'Història de Barcelona. Història Antiga*. Barcelona, Institut Municipal d'Història. Ajuntament de Barcelona.

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació: Carrer de la Palla, 19-21
Dates: 22 d'octubre-9 de novembre de 2007 i 25 de febrer de 2008 (no acabada)
Tipus d'intervenció: Preventiva
Codi MUHBA: 016/07
Motiu: Rehabilitació integral de l'edifici que contempla la construcció d'un espai soterrani
Promotor: Particular
Empresa adjudicatària: CODEX, Arqueologia i Patrimoni, SCCL
Direcció tècnica: Emiliano Hinojo García
Equip: Alba Tenza, Jordi Ardiaca (cap de colla), Job Lorenzo, Rubén Sánchez, Patricia Aznar, Roger Messeguer, Noelia Calduch, Tanveer Ahmed (auxiliars)
Aixecament planimetria: Rafael Piera i Emiliano Hinojo
Digitalització de plànols: Rafael Piera i Emiliano Hinojo
Fotografia: Emiliano Hinojo

CARRER DE LA PALLA, 19-21

CRONOLOGIA: Dels segles I-II dC fins al segle XX.
PARAULES CLAU: Muralla romana. Necròpolis romana. Hospital Sant Sever. Estructures baix medievals i modernes.

INTRODUCCIÓ

Aquest article fa referència als resultats i conclusions preliminars dels treballs d'excavació que s'estan efectuant al carrer de la Palla núm. 19-21 de la ciutat de Barcelona, indret on s'ubicava l'antic Hospital de clergues de Sant Sever. La intervenció ve motivada per la rehabilitació integral de l'edifici que contempla la construcció d'un espai soterrani emplaçat a la part posterior de la finca, concretament a l'àrea de l'església i pati de l'hospital¹. El projecte d'intervenció i la supervisió dels treballs han estat realitzats pel Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona². Les dades obtingudes en aquesta intervenció han permès documentar fins al moment restes d'època romana que, localitzades molt a prop de la muralla, abracen una cronologia compresa entre els segles I-IV/V dC³. Posteriorment, fins a època baix medieval no apareixen vestigis de construccions que evidencien la urbanització d'aquesta àrea d'extramurs. Finalment, destaca la seqüència ocupacional associada a l'antic hospital amb una cronologia del segle XVI fins a començaments del segle XX, moment que s'abandonen les dependències situades al carrer de la Palla i es traslladen al seminari major de les Corts.

FASES CRONOLÒGIQUES

Fase I

La fase més antiga que s'ha documentat fins al moment correspon a una estructura negativa relacionada amb el sistema defensiu de la colònia romana de Barcino. Es tracta d'un vall o fossat que transcorre més o menys paral·lel a la cara exterior de la muralla augustal, situada a uns 45 m de distància en direcció sud-est. L'estructura es configura a partir d'un retall practicat directament en el terreny geològic amb un perfil en forma d'U, del qual s'ha documentat una longitud d'11,99 m, una amplada superior de 5,60 m i una potència estratigràfica que oscil·la entre 1,24 i 1,40 m de fondària. El vall es trobava amortitzat per dos estrats de reompliment homogenis formats d'argiles de color marró amb nòduls de carbonats, matèria orgànica carbonitzada i materials ceràmics i constructius que han permès ubicar temporalment la seva colmata-

ció entre els segles I-III dC. La seqüència estratigràfica indicaria que el fossat s'excavà en el mateix moment o immediatament després de la construcció de la primera muralla de Barcino i, posteriorment, es va anar reomplint d'una forma progressiva, perdent amb el temps la seva funció originària.

Fase II

FASE II A

Dins d'aquesta nova fase, a banda d'una sèrie de retalls o fosses de morfologia i funcionalitat indeterminada, trobem al nord del pati una petita necròpolis d'època baix imperial. Aquesta es trobava formada per dues fosses amb enterraments individuals que es disposen de la mateixa manera, és a dir, orientades en direcció NO-SE⁴. Practicades en el terreny geològic, les estructures estaven cobertes per un mateix nivell d'argiles de color vermellós amb una potència aproximada de 0,50 m.

UF 1: aquesta unitat funerària correspon a una tomba de fossa simple de planta rectangular, parets rectes perpendiculars i fons pla. D'aquesta fossa se'n conservava una longitud d'1,70 m, una amplada de 0,73 m i una alçada de 0,24 m. El sediment intern estava format per argiles de color marró fosc amb alguns carbons i fragments ceràmics. En l'interior es localitzava una inhumació en connexió anatòmica d'un individu femení jove, en posició de decúbit supí amb el crani inclinat cap a l'oest i les extremitats superiors i inferior dreta flexionades. L'inhumat tenia una alçada aproximada d'1,54 m i una amplada de la cintura escapular de 0,30 m.

UF 2: la segona tomba es trobava molt afectada per la construcció de la pantalla perimetral del soterrani, de fet, només se'n conserva la meitat sud de l'estructura. Es tracta d'una fossa simple de planta rectangular, amb les parets rectes perpendiculars i fons pla, amb una amplada de 0,67 m, una fondària de 0,63 m i una llargada conservada d'1,10 m. A diferència de l'altra tomba, estava constituïda per un contenidor format per una coberta horitzontal i una caixa o parets de *tegulae*. En l'interior d'aquesta s'excavà un estrat de composició força heterogènia amb argiles de color marró fosc/vermellós amb nòduls de carbonats. De l'inhumat, només s'ha pogut recuperar la part terminal de l'extremitat inferior esquerra, la resta del cos es trobava per sota d'un bloc de ciment procedent de les filtracions dels micropilots de les pantalles.

5. [...] tot aquell alberch, ò totes aquelles cases ab obradors, è ort à aquelles contiguo, entrades, è exides, drets, è pertinencies sues, lo qual, ò les quals lo dit Jaume axi com à lega, è privada persona ha, è posseheix per titol de compres, quen ha fetes en la ciutat de Barcelona en lo carrer appellat den Riu primer [...] . AHCB. *Llibre de visites, butllas, privilegis, indults y altres instruments fahents per est hospital sots invocacio de Sant Sever.* Ms. B-322. Fols 11-13v.

6. El retaule fou pintat pels portuguesos Pere Nunyes i Henrique Fernandes entre 1541 i 1542, i representava la processó de trasllat del cos de Sant Sever des de Sant Cugat fins a la catedral de Barcelona el dia 3 d'agost de 1405 [YEGUAS, 2001].

Plànol dels àmbits o espais de l'antic Hospital de Sant Sever que es localitzaven a la planta baixa, segons Ortega i Villaverde.

FASE IIB

En un segon moment dins d'aquesta fase, a partir dels segles IV-V dC, l'ocupació d'aquest espai de creix substancialment. Tan sols es documenten una sèrie d'anivellacions o deposicions de caire natural formats per estrats compostos de llims o argiles de tonalitats fosques (marrons o negres) i textures compactes, que ocupaven la major part de l'àrea excavada. Dins d'aquests estrats es van recuperar alguns fragments de ceràmica, així com també material constructiu (*tegulae* i *imbrex*) i *dolium*, objectes de metall i restes faunístiques.

Fase III

La següent fase correspondria a les cases o edificis d'època baix medieval sobre les quals s'establí l'hospital. Segons les fonts documentals, el 8

d'agost de 1412, mossèn Jaume Aldomar, prevere i beneficiat de la seu de la ciutat, va fer donació de les cases, horts contigus a aquestes, mobiliari, rendes i estatuts necessaris per fundar un centre hospitalari sota l'advocació de Sant Sever⁵. Lògicament les successives modificacions i reformes estructurals de l'edifici van alterar notablement la fisonomia de les construccions originals. A nivell arqueològic, a migdia de l'actual església, trobem un mur de fonamentació realitzat amb blocs de pedres sense escairar lligats amb morter sorrenc, amb una longitud de 3,50 m, una amplada de 0,65 m i una alçada de 0,66 m. El mur, amb una orientació est-oest, travessava bona part de l'immoble i funcionava com una mena de límit entre la zona d'hàbitat i l'hort, situat a la part posterior de la finca. A aquesta estructura se li recolzava un tram de mur mitger de característiques similars però orientat nord-sud, que delimitava dos àmbits parcialment documentats ja que s'estenien fora de l'àrea on es va realitzar l'excavació.

Altres estructures d'aquesta fase corresponen bàsicament a pous, fosses sèptiques i dipòsits obliterats entre els segles XV i XVI. D'aquest conjunt, destaca una fossa de grans dimensions ubicada al nord-oest de l'antic pati o hort de l'edificació baix medieval. La seva morfologia era força irregular amb una longitud de 3,97 m, una amplada de 2,59 m i una fondària de 0,45 m. Aquesta fou reblerta amb dos estrats força homogenis compostos d'argiles, llims i graves, amb evidències d'haver contingut aigües estancades. El retall sembla relacionar-se amb una estructura pètria o muret de pedra seca situat molt a prop del límit superior est de la fossa. Aquest conjunt, s'interpreta com una bassa que permetria la recollida i contenció d'aigües d'origen pluvial o recaptades de torrents o rieres properes.

Fase IV

Al segle XVI, es construeixen nous espais i instal·lacions per satisfer les necessitats sanitàries i espirituals del malats que residien a l'hospital. Habilitada a la part posterior de l'immoble, s'edificà una església d'una sola nau de planta rectangular amb la capçalera plana. A partir de la seva disposició, la tècnica constructiva dels murs, així com pel retaule conservat actualment al Museu Diocesà de Barcelona⁶, l'origen o construcció d'aquest espai es situa a la primera meitat del segle XVI. Cal dir que en aquesta intervenció no es va documentar cap estructura o nivell de circulació associada a l'església original, ja que segurament es van veure afectats per les reformes efectuades als segles XVIII i XIX. L'espai de culte es completa amb una capella dedicada a la Mare de Déu, situada al lateral est de l'església, i una sagristia. Aquesta última, de planta quadrada coberta amb volta d'aresta, es localitza al costat oest de la capçalera quedant integrada dins del pati o claustre de l'hospital. Segons es desprèn

7. La següent fase de la intervenció contempla l'excavació de dos espais dins d'aquesta àrea.

Vista general de l'enterrament en fossa simple UF1 d'època romana.

la, com per exemple, ornamentals, vasos sagrats o el registre parroquial.

Fase V

A partir de la segona meitat del segle XVIII es porta a terme una reforma integral de l'hospital que acabarà per configurar l'actual estructuració interna de l'edifici. Els possibles detonants d'aquesta transformació són l'incendi que afectà part de l'hospital el 8 de desembre de 1748 i, posteriorment, la reestructuració dels portals de la planta baixa realitzada a l'any 1773 [ORTEGA I VILLAVARDE, 2004]. Arqueològicament, es constata l'aparició de nous espais o àmbits, com el que se situa a l'actual passadís que connecta el pati interior amb el claustre. Aquesta estança, delimitada per tres murs de nova planta, aprofita com a límit oest el mur mitger d'origen baix medieval que es localitzava a la zona septentrional de l'actual església. D'altra banda, es construeixen les galeries o pòrtics que volten el claustre de l'hospital que funcionarien

de l'estudi històric de la finca, sembla que aquesta es va construir al llarg del segle XVI, un cop aixecada l'església [ORTEGA I VILLAVARDE, 2004]. L'excavació parcial de l'interior de la sagristia va permetre la documentació d'un conjunt de fonamentacions o basaments de petites dimensions i planta quadrada que ocupaven la totalitat de l'estança. A partir de la seva morfologia i distribució, s'interpreta que el terra o paviment original de la sagristia, probablement de fusta, es recolzava sobre aquests pilars que estarien o col·locats directament o bé enterrats superficialment sobre el terreny ja rebaixat. Aquesta tarima o plataforma elevada resultaria un mecanisme eficaç que permetria l'evaporació de la humitat a través d'una cambra ventilada amb l'objectiu de protegir o salvaguardar els objectes de valor que es custodiaven a la sagristia,

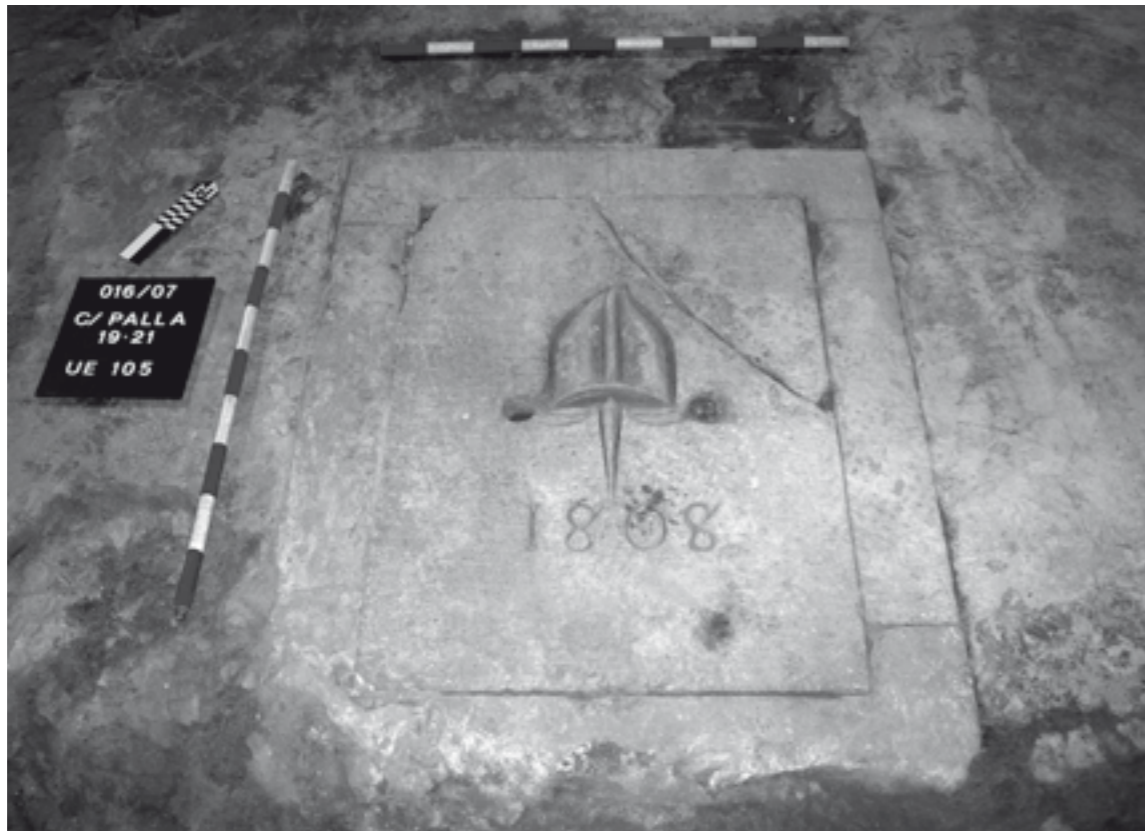
com a espais de circulació i distribució de les habitacions o estances situades a la part posterior de l'immoble, com per exemple les cel·les pels malalts mentals. Finalment, s'amplia el sistema de drenatge de residus domèstics, amb la proliferació de conduccions, pous, fosses sèptiques...

Fase VI

Als segles XIX i XX l'edifici es trobava parcialment ocupat per llogaters particulars. Aquesta nova funció de l'hospital provocà la construcció del segon al quart pis, així com una reconfiguració dels accessos [ORTEGA I VILLAVARDE, 2004]. En aquest sentit, a la cantonada sud-est del pati, es va documentar un conjunt d'estructures que corresponien a les fonamentacions d'una escala pel personal de l'hospital que permetria un accés exclusiu o diferenciat dels llogaters a les plantes superiors. D'altra banda, l'estança documentada al passadís que connecta el pati interior amb el claustre és amortitzada i sobre ella es construeix un mur o nou límit de l'església, així com un passadís per accedir directament des de l'androna o pati interior al claustre. Aquesta ampliació de l'espai de culte també es pot apreciar en la contraposició de la factura dels murs que delimiten l'església: a la zona del pati el parament és de carreus, en canvi, l'ampliació del segle XIX es construí amb maçoneria. Finalment, dins d'aquesta fase es documenta una sepultura o cripta al subsòl de l'antic espai de culte. Segons la documentació conservada, l'any 1615 es va construir una primera sepultura on s'enterraven els malalts que morien a l'hospital, però al segle XIX se'n va obrir una de nova, que és la que és conservada fins a l'actualitat. L'any 1925, moment en què es va traslladar l'hospital al seminari major de les Corts, l'estructura fou buidada i, per tant, abandonada [ORTEGA I VILLAVARDE, 2004]. Situada a la meitat nord de l'església, es caracteritza per una construcció de planta rectangular coberta per una volta a plec de llibre obrada amb maons i elements constructius aprofitats. El paviment o enrajolat del sòl es trobava integrat també per maons rectangulars de 30x15 cm disposats a la mescla. Segellant la cripta, trobem una làpida de pedra de tipus basàltic, amb dues perforacions a la part central que facilitaríen l'aixecament de la llosa en el moment d'obrir o tancar la sepultura. A més, com a elements decoratius es troben inscrits de l'any 1808 l'emblema heràldic de l'ordre de Sant Sever, que consisteix en una mitra que al·ludeix a la seva condició de bisbe.

CONCLUSIONS

L'excavació ens ha permès aclarir o ampliar els coneixements sobre l'ocupació d'una parcel·la situada immediatament al nord de la ciutat romana i la seva urbanització a partir d'època baix medieval. Pel que fa al sistema defensiu d'època romana, destaca la descoberta i excavació de part d'un vall relacionat amb la primera muralla de la ciutat de Barcino. Aquest tipus d'estructura també s'ha localitzat en altres punts propers a la muralla, com per exemple al carrer d'Avinyó, tot i que en aquest indret aparegueren dos trams de fossat paral·lels entre sí [BELMONTE, 2008]. En el nostre cas, no podem descartar l'existència d'un altre vall que es situaria entre la zona prospectada i el carrer de la Palla⁷. En tot cas, aquest fossat no és comparable al localitzat a l'excavació de l'avinguda de la Catedral que, amb unes majors dimensions, funcionaria com a un dis-

positiu de recol·lecció i canalització de les aigües procedents de la pluja, rieres properes o residuals de l'interior de la ciutat (BLASCO, 1994).

D'altra banda, s'ha documentat una petita necròpolis que confirmaria l'ús dels sectors perimetrals o *suburbium* de la ciutat com a llocs d'enterrament. Aquests es localitzen al costat o molt a prop de les vies o accessos a la ciutat, i es documenten des d'època baix imperial i durant època tardantiga, amb l'aparició d'àrees de necròpolis i petits recintes de culte (GRANADOS i RODÀ, 1993). D'aquest tipus d'enterraments en trobem al carrer Francesc Cambó, al mercat de Santa Caterina, al carrer dels Arcs o a la plaça de la Vila de Madrid, per esmentar alguns exemples.

L'absència d'estructures o restes rellevants fins a època baix medieval respon òbviament al fet que es tracta d'un indret no urbanitzable, ja que se situava a pocs metres de l'exterior del recinte emmurallat. La presència ocasional de petites fosses o estructures de combustió s'ha de vincular amb un tipus d'ocupació o activitat de caràcter temporal o esporàdic.

Així, doncs, les restes constructives més antigues no les trobem fins a l'edificació d'un conjunt de cases d'època baix medieval (segles XIII-XIV). Aques-

tes dades coincideixen amb les documentals que situen en aquest moment el creixement urbanístic d'aquesta zona de l'ager (BANKS, 1991).

A partir de la fundació de l'antic Hospital de Sant Sever, al segle XV, es comencen a detectar una sèrie d'ampliacions, agregacions i reformes del recinte. En aquest procés es construeixen els espais o àmbits més emblemàtics de l'hospital (església, pati interior, portal...). Però la reforma més important, documentada a nivell arqueològic, es produeix a la segona meitat del XVIII. En aquest moment es desenvolupa un procés de remodelació integral dels diferents àmbits que conformen l'hospital, així com la construcció d'una nova i àmplia xarxa de canalitzacions de desguàs. També destaca la construcció de les galeries o pòrtics del claustre o pati que es localitza a la part posterior de l'edificació.

Finalment, als segles XIX-XX, es realitzen les darreres actuacions o remodelacions de l'immoble que va anar adquirint un caràcter domèstic, ja que les plantes superiors es van destinar majoritàriament al lloguer d'estances.

Emiliano Hinojo

BIBLIOGRAFIA

BANKS, PH. 1992: "L'estructura urbana de Barcelona, 714-1300". *Història de Barcelona*. Vol. 2, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, Ajuntament de Barcelona, pàg. 25-71.

BELMONTE, C. 2008: "L'ocupació de l'extrem sud-oest del *suburbium* de Barcino entre els segles I-IV dC: les troballes del carrer d'Avinyó". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona, Quarhis*, època II, núm. 4, Barcelona, Museu d'Història de la Ciutat, Institut de Cultura, pàg. 90-105.

BLASCO, M; GRANADOS, O; MIRÓ, C; PIQUER, E; ROVIRA, C. 1993: "Estudi històric-arqueològic a l'avinguda de la Catedral". *III Congrés d'Història de Barcelona. La ciutat i el seu territori, dos mil anys d'història*. Vol. 1 Ponències i Comunicacions. Barcelona, Institut Municipal d'Història, Ajuntament de Barcelona, pàg. 109-118.

GRANADOS, J.O; RODÀ, I. 1993: "Barcelona a la baixa romanità". *III Congrés d'Història de Barcelona. La ciutat i el seu territori, dos mil anys d'història*. Vol. 1 Ponències i Comunicacions, Barcelona, Institut Municipal d'Història, Ajuntament de Barcelona, pàg. 25-46.

ORTEGA, J; VILLAVEDE, M. 2004: *Antic hospital de clergues de Sant Sever. Carrer de la Palla, 19-21. Estudi Històric*. (Inèdit).

ROVIRA, R. 2005: *Informe tècnic de la intervenció arqueològica al carrer de la Palla, 19-21 (Hospital de Sant Sever)*. (Inèdit).

RUIZ, J. 2006: *Informe preliminar de la intervenció arqueològica al carrer de la Palla 19-21*. (Inèdit).

YEGUAS, J. 2001: "Sobre l'escultor Martí Díez de Liatzaso (circa 1500-1538)". *Locus amoenus*, núm. 5, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament d'art, pàg.179-194.

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:

Plaça de Pau Vila, 12-13b; Carrer del Dr. Aiguader, 1-27; Carrer de la Marquesa, 2-6

Dates:

1 d'agost de 2006-18 de desembre de 2008

Tipus:

Preventiva

Codi MUHBA:

096/06

Motiu:

Construcció d'edificis de nova planta amb tres plantes d'aparcament soterrani

Promotor:

UTE Tricéfalo-Vallehermoso

Empresa adjudicatària:

CODEX, Arqueologia i Patrimoni, SCCL

Direcció tècnica:

Mikel Soberón

Equip:

ARQUEÒLEGS: Sergio Arroyo, Isabel Pereira, Daniel Vázquez, Emiliano Hinojo, Daniel Alcubierre i Francesc Antequera.

AUXILIARS D'ARQUEOLOGIA:

Jordi Ardiaca, Antoni Llorca, Antoni Romero, Alba Tienza, Patricia Aznar, Tanveer Ahmed, Andrew Rance, Javier Morales, Job Lorenzo, Ruben Sánchez, Jordina Margarit, Roger Messeguer, Ricard Jiménez, Ferran Medina, Iván Roca, Eloy Pérez.

PERSONAL ESPECIALISTA:

Gustau Vivar (CASC) Marcel Pujol [col·laborador CASC]

Aixecament planimetria i digitalització de plànols:

Rafael Piera, Laia Creus, Francisco Palma i Mikel Soberón

Fotografia:

Mikel Soberón

Estudis diversos:

ESTUDI SEDIMENTOLÒGIC: Ramon Julià (CSIC) i Santiago Riera (SERP-UB)

Dibuix dels materials arqueològics:

Mikel Soberón

Neteja, tractament i consolidació d'objectes arqueològics:

ABAC Conservació i Restauració, SL
Les tasques de restauració del derelict encara en curs s'estan duent a terme per ABAC, SL al Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya (CASC)

ANTIGA ESTACIÓ DE RODALIES

CRONOLOGIA: Finals segle III-segle XIX.

PARAULES CLAU: Baluard de Migdia. Muralla segle XIX. Pous. Escullera segle XV. Derivacions Rec Comtal. Port medieval. Port romà. Derelict.

L'excavació ha posat al descobert un important sector, al voltant de 6000 m², de l'àrea històrica de Barcelona. El conjunt d'elements documentat es pot dividir en els següents apartats temàtics i cronològics:

1. Formació del litoral des de finals segle III fins a finals segle XV.

El nivell més antic que s'ha documentat correspon a un estrat de graves i sorra, amb presència de ceràmica romana, fonamentalment àmfora. Els fragments ceràmics, quan s'han localitzat *in situ*, acostumen a aparèixer reposant a sobre del nivell de graves. Els tipus documentats són molt variats des d'àmfora tarraconense, fins a itàliques passant per bètiques i africanes.

L'única forma ceràmica que ens aporta una cronologia concreta és un fragment de vora d'una Dressel 2-4 tardana, datable entre el segle III i inicis del segle IV.

El tipus de sediment implica una línia de costa oberta, sotmesa als ritmes de les corrents i l'onatge. Encara que no ens podem estendre en aquest aspecte, amb els resultats de l'excavació podem parlar d'un aprofitament d'aquesta àrea com a zona d'ancoratge, durant l'època romana.

Cobrint aquest estrat s'ha documentat una potent capa de llims negres, que s'estén per tot el solar. Es tractaria d'un nivell format en un ambient restringit i de baixa energia, possiblement una llacuna que es troba esmentada en els pergamins de l'Arxiu Comtal (VVAÀ, 2000). Tot i que no s'ha fet una recerca documental en profunditat, l'any 1015 es troba un empenyorament d'una peça de terra situada a l'estany del port. Aquest topònim es podria confondre amb el referit a la banda de ponent de Montjuïc, però les afrontacions d'aquesta peça de terra no deixen lloc al dubte, "foris muro civitate a parti Regomir..." A partir de la seqüència estratigràfica documentada al solar, plantejem de forma preliminar una duració d'aquesta formació geològica fins a finals del segle XIII o principis del XIV. Pel que fa al seu ús, hipotèticament sembla que no seria apte per a la navegació al tractar-se d'un espai tancat, encara que va patir algunes obertures ocasionals. Malgrat això, en un moment final sí que va ser navegable tal i com s'ha pogut comprovar a partir de la documentació d'un abocament de llast. Aquesta troballa ha estat acom-

panyada del descobriment de "taques" amb molta quantitat de rebuig orgànic (òssos, pinyons,...) que podrien respondre a fets similars.

Pel que fa al perquè de la desaparició de la llacuna no tenim, encara, cap dada que n'expliqui el procés. El que s'ha pogut observar és l'entrada d'una gran quantitat de sorra de granulometria prima que respondria a un ambient de mitja energia (MARRINER, MORHANGE, 2006) i que cobreix tota la superfície del solar. D'aquesta manera la desaparició de la llacuna hauria deixat pas a una àrea oberta al mar, encara que hauria d'oferir un relatiu refugi. L'augment del material trobat, restes ceràmiques, faunístiques i sobretot tres àncores de ferro, apuntarien a una represa de l'activitat en aquest sector a finals segle XIII o principis del XIV.

Dins d'aquest context portuari destaca la troballa de dos derelictes baix medievals en un bon estat de conservació que actualment es troben en procés de restauració i estudi.

El dos fragments trobats possiblement formaven part d'una mateixa embarcació. Aquests varen estar localitzats durant les tasques de control dels rebaixos mitjançant màquina giratòria. En els dos casos es tracta de naus fetes amb la tècnica del tinglat, que suposa notables diferències respecte al sistema propi del Mediterrani. D'una banda la construcció es fa a "folrat primer" (*Shell first o membrure premier*)¹, és a dir, es construeix el buc i posteriorment s'afegeixen les quadernes a mode de reforç intern. D'una altra, a les embarcacions del Mediterrani, les taules del folre es disposen a tope; en canvi, el tinglat fa cavalcar una a sobre de l'altra. Tenint en compte aquestes característiques es pot situar l'origen d'aquest vaixell a la zona del golf de Biscaia. La presència d'embarcacions basques a la Mediterrània es troba ben documentada des del segle XIV (FERRER, 2003).

2. El Port, finals segle XV.

A sobre d'aquestes sorres, en concret en una petita elevació formada per una barra de sorra, es construirà a finals del segle XV l'escullera, anomenada moll de la Santa Creu. Es tracta d'una gran acumulació de blocs de pedra de Montjuïc de dimensions variables (arriben freqüentment a més de 2 m de longitud) disposats en sentit NE-S.²

La necessitat d'un port adequat per una ciutat com la Barcelona baix medieval és evident per sí mateixa, tot i això hi ha dos elements a tenir en compte. D'una banda, al tractar-se d'una ciutat deficitària en gra que depèn de la importació, és indispensable assegurar-ne l'arribada, garantint una protecció als

vaixells³. D'una altra, el desenvolupament de les assegurances marítimes acabarà per limitar la garantia per les mercaderies a només un dia, un cop el vaixell havia ancorat dins del port (DELGADO, 1995). Aquest fet obliga a que la descàrrega es faci de la forma més ràpida i segura possible. A diferència del primer intent del 1439 en què es varen utilitzar grans caixes de fusta, el 1477 el tipus constructiu adoptat va ser el d'escullera abocada (ROMERO, SÁENZ, 1996). A l'inici, les obres es duran a terme sota la direcció de Stassi Alexandrino, mestre de ports que havia treballat en la construcció dels de Palerm, Candia i Gènova. La falta de recursos econòmics i les dificultats tècniques seran una constant durant tot el procés constructiu, limitacions que juntament amb els problemes meteorològics portaran en moltes ocasions a l'aturament de

singulars com el convent, Framenors o un pati de la Llotja. Durant un temps, l'escullera va possibilitar la formació d'un fons marí relativament estable, identificat durant la intervenció amb els diferents nivells de *Posidonia oceanica*. Malgrat aquesta lleu estabilització, l'aportació de material de deriva provinent del delta del Besòs acabarà per cobrir en pocs anys els incipients prats de *Posidonia* i, fins i tot, la mateixa escullera. Aquesta progradació ha estat ben documentada durant l'excavació del solar, representada per les acumulacions de grava i còdols a llevant de l'escullera que progressivament cobreixen el moll i comencen a formar platja a l'altra banda.

3. La fortificació de la façana marítima S. XVI-XIX⁵
Amb la progressiva colmatació amb sorres d'aquest sector, juntament amb una progradació general de

Planta general d'estructures documentades i ubicació del derelict.

LLEENDA:
 ■ : muralles perimetrals
 — : límit del solar
 □ : derelict

3. Aquesta preocupació es troba ben documentada als ports del Guèrandais. Vid. SARRAZIN "Les ports de la Baie à la fin du Moyen Âge" dins de BOCHACA, 2007.

4. Entre gran quantitat de material arqueològic (armes de ferro, aixes amb el mànec de fusta,...) i dades interessants destaca la documentació de la cota del nivell del mar al segle XV, obtinguda a partir de les restes de *Balanus* adherits a les roques (HESNARD, 2003).

5. Per a una explicació més acurada dels resultats obtinguts: GEA, SANTANACH, SOBERON I PUIG, 2010.

les obres. L'erosió que va patir l'escullera ha estat fàcilment identificable durant la intervenció, ja que en alguns punts s'han trobat acumulació de blocs totalment desplaçats o sectors de la mateixa escullera que oferien l'aspecte d'haver-se ensorrat. El resultat final és una escullera d'una longitud documentada de 78 m, dels 100 m que, segons la bibliografia consultada, es van arribar a construir en aquell moment⁴ (ALEMANY 2002, CAPMANY 2001). L'eliminació de l'escullera es va realitzar de forma esglaonada, recollint-se aquestes feines en diferents informes lliurats al Museu d'Història de Barcelona (MUHBA). Cal destacar que per la nostra part no hem trobat cap paral·lel conservat d'aquest tipus d'estructura en cap lloc d'Europa. La construcció de l'escullera va fer variar notablement la dinàmica de sedimentació, provocant, tal i com destaquen les fonts (CAPMANY 1991, MOLINÉ 1914), grans destrosses a diferents cases situades a prop de la platja, a la Muralla de Mar i fins i tot a edificis

la costa, es configurarà l'espai físic a on es construirà el Baluard de Migdia, que juntament amb la resta d'obres defensives consolidaran el tancament definitiu del litoral barceloní. Segons les *Rúbriques* (BRUNIQUEL, 1914) les obres de fortificació de la façana marítima s'inicien l'any 1513 amb la construcció del baluard de llevant i continuen al 1527 amb la col·locació de la primera pedra del Baluard de Migdia. Un gravat de 1535 atribuït a Georg Hoefnagel, i no publicat fins l'any 1572 (GARCIA ESPUCHE, 1995), mostra com encara les obres del baluard es trobaven sense finalitzar. De fet durant la dècada dels 50 del segle XVI, encara no s'havia rematat l'obra. Amb l'arribada de Giovanni Battista Calvi i l'empenta a les obres de fortificació, es duran a terme els darrers treballs de construcció del Baluard de Migdia, datant-se l'última menció a obres importants l'any 1552 (MARTÍNEZ, 2002). El resultat és un baluard de planta quadrada que respondria a una tipologia de "baluard pla" (DÍAZ CAPMANY 2004), obra pròpia de la

fortificació irregular i que normalment se situava en els llargs trams de cortines rectilínies, molt freqüents en fronts marins, tal i com és el nostre cas. Dins del solar s'han documentat quasi 60 m lineals d'aquesta fortificació, als que s'haurien d'afegir el tram corresponent al flanc est situat al solar contigu (ARTIGUES, 2008). L'obra del baluard està feta amb una cara exterior i interior de "carreuons" rectangulars, amb un mòdul aproximat de 35 per 25 cm, que contenen un interior de morter de calç i pedra irregular. El primer fonament està fet amb cofrat i el segon amb pedres irregulars, utilitzant la mateixa tècnica que l'anterior tot i que amb menys cura. Dins del context de l'obra general, aquest baluard quedaria flanquejat pel baluard de llevant, situat a més de 200 m i pel de Sant Ramon o de la plaça del

muralles, incloent-hi el Baluard de Migdia⁶. Aquest fossat no disposaria de cap obra complementària, sinó que es tractaria d'una simple vall d'uns dos metres de fondària, practicada a les sorres de la platja. Més tard, l'any 1688, s'excavarà en aquesta zona del fossat un "vall desdel Rech Comdal que es fora de les muralles de esta Ciutat a la part de la marina, fins que buydia al recó del baluard del Vi" (BRUNIQUEL, 1914). Aquest tipus d'obra, anomenada "cuneta" en els tractats de poliorcètica, complia una doble funció. D'una banda canalitzava les aigües internes del fossat, d'una altra, constituïa un obstacle físic en cas d'atac, a més de dificultar la realització de mines per part dels atacants. Aquest primer canal estarà en ús fins mitjan segle XVIII. Durant l'excavació s'ha documentat un tram de 85 m d'aquesta estructura. Acabada la Guerra de Successió, el conjunt defensiu

Vista del Baluard de Migdia.

6. AHCB, Registre de deliberacions II-144 i II-145.

Vi, construït l'any 1540 i situat al voltant de 500 m. Entre el Baluard de Migdia i el de Sant Ramon, també de tipus pla, es donaria protecció al Portal de Mar. La no presència de canoneres en aquests dos baluards implica la col·locació de canons a barbata tal i com era freqüent en els baluards plans. Per tant, la primera obra de fortificació moderna de la façana marítima de Barcelona es troba inserida de forma clara en els corrents teòrics que en aquesta matèria circulaven per Europa, mostrant-se com un clar exemple dels mètodes defensius emprats durant els inicis de la modernitat. Aquesta imatge del baluard situat a peu de platja anirà canviant durant el segle XVII. En primer lloc, la represa de les obres al port amb la continuació de l'escullera a partir de 1590, no farà sinó augmentar la porció de terra situada davant de les muralles i, per tant, formarà un espai relativament desprotegit. En segon lloc, entre 1634 i 1636, dins d'un context prebèl·lic, s'excavaran diferents fossats davant de les

trobat en aquest solar pateix una nova intervenció amb la construcció d'una contramuralla o contraescarpa a inicis del segle XVIII. El resultat s'ajusta notablement amb els models proposats pels diferents enginyers militars de diferents períodes (Cristóbal de Rojas, Pedro de Lucuze...). A partir de mitjan segle XVIII, ens trobem amb una destacable activitat dins del fossat. Principalment es tracta d'obres d'anivellament mitjançant l'abocament de terres que suposen l'amortització de la "cuneta" i l'elevació de la cota de circulació. A aquest primer canal el substitueix un altre practicat a les terres d'anivellament, el qual ràpidament queda colmatat i arrasat amb la construcció d'un dipòsit o safareig de grans dimensions. Finalment, a les darreries del segle XVIII, amb un nou abocament de terres es construirà l'últim canal amb murs de maçoneria que perdurarà fins la segona dècada del segle XIX. La darrera gran fase de fortificació d'aquesta àrea està representada per la Muralla de Mar iniciada

Vista parcial de l'escullera i detall d'un dels derelictes.

l'any 1822 segons projecte del coronel d'enginyers Josep Massanés. Aquesta nova intervenció vindria motivada per l'exemple del Pla de Palau, que hauria suposat l'enderroc parcial de les muralles. La condició de plaça forta de Barcelona, obligava a la ciutat a tornar a emmurallar l'espai resultant. El resultat és una muralla feta amb un aplacat de lloses de Montjuïc i interior de morter amb pedra sense escairar. De la mateixa manera que ja s'havia fet durant el segle XVIII a la Muralla de Mar, al cos de la muralla s'hi construïren un conjunt de magatzems dels quals n'hem pogut documentar vuit.

A més de les obres de fortificació, durant la intervenció arqueològica s'han documentat altres estructures que responen a diferents activitats de-

sevolupades en aquest sector de la ciutat. Destaca la troballa de pous excavats a les sorres, els quals de forma poc habitual, conservaven part de l'estructura de fusta. Els més antics, es poden dividir en dues àrees: un conjunt de quatre pous, se situava a la cara del baluard, a prop del seu cantó oest. En aquest cas, l'excavació del fossat durant la primera meitat del segle XVII suposa la seva destrucció. Al flanc oest del baluard es localitzà un altre pou amb una major qualitat constructiva el qual, a diferència dels anteriors, té una duració fins a la segona meitat del segle XVIII. La construcció de tot aquest conjunt de pous s'hauria de situar mitjan segle XVI. Una altra activitat documentada és la relacionada amb la construcció i reparació de vaixells en aquesta àrea. La troballa *in situ* de dues quadernes en procés de fabricació i dues peces de fusta durant la realització del rebaixos, confirmen aquesta activitat. L'enterrament en ambients humits de fustes destinades a la construcció per tal d'endurir-les es troba documentada d'antic⁷.

4. Ciutat contemporània

El creixement urbanístic de la ciutat de Barcelona durant el segle XIX entrarà en contradicció amb la seva configuració física envoltada de muralles. El debat sobre l'enderroc d'aquestes anirà agafant pes fins la resolució de 1854 que permet a la ciutat eliminar el seu cinturó defensiu. L'espai resultant de l'enderroc del Baluard de Migdia i la Muralla de Mar durant els anys 60 del segle XIX, presenta una situació estratègica en relació amb les infraestructures properes, bàsicament el port i l'estació de ferrocarrils. Després d'una forta competència per apropiar-se dels terrenys (ALEMANY, 2002, AYXELÀ, 1915), aquests passaran a l'Autoritat Portuària, que destinarà el solar a la construcció d'un dipòsit comercial. Aquest edifici del qual hem pogut documentar la planta soterrània, serà construït l'any 1864, tot i que ràpidament mostrarà les seves limitacions i el 1888 serà substituït per un altre edifici que actualment ocupa el Museu d'Història de Catalunya. Posteriorment el solar va estar ocupat per l'estació de rodalies RENFE.

Mikel Soberón

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:
Plaça del Pi, 7

Dates:
9 de desembre de 2007-
14 de gener de 2008

Tipus:
Preventiva

Codi MUHA:
137/07

Motiu:
Extracció d'un pedestal romà amb epigrafia i reforç de la fonamentació de l'església

Promotor:
Secció de Restauració i Consolidació de l'Àrea de Planificació i Acció Territorial de la Direcció General del Patrimoni Cultural del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya

Empresa adjudicatària:
TEA Difusió Cultural, SL

Direcció tècnica:
Toni Juárez Villena

Aixecament planimetria:
Toni Juárez Villena,

Roger Messeguer

Digitalització de plànols:
Consuelo Forés

Fotografia:
Francesc Caballé

i Toni Juárez Villena

Estudis diversos:
Toni Juárez, Júlia Miquel

ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DEL PI

CRONOLOGIA: Segles I-II dC, segle XIV, època moderna.

PARAULES CLAU: Església. S. Maria del Pi. Inscripció romana. Esglaons. Pedestal.

La zona on està situada l'església de Santa Maria del Pi es troba dins del recinte murat de la Barcelona medieval i a prop del fossat de la muralla romana situat al *suburbium* de Barcino. És important destacar la pròpia estructura del temple i la seva importància des del punt de vista de la historiografia, de l'arqueologia i de la història de l'art. L'edifici està documentat a partir de l'any 987, moment de la seva construcció o possible reconstrucció després de l'estada d'Almansur a la ciutat el 985 (BERNAUS, 2004: 96). Construïda el segle XIV, l'església és fruit del creixement social i econòmic de l'antic burg del Pi. La Secció de Restauració i Consolidació de l'Àrea de Planificació i Acció Territorial de la Direcció General del Patrimoni Cultural del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, d'acord amb el Bisbat de Barcelona i la pròpia parròquia, encarregà un estudi de l'estabilitat estructural de l'església de Santa Maria del Pi. En el marc d'aquest estudi es van fer dues cales arqueològiques¹ que van donar com a resultat, entre altres dades d'interès, la troballa, a l'interior de la façana de l'edifici, d'una inscripció romana que funcionava com a suport

Primer pla del pedestal amb la inscripció romana.

del pilar esquerre de la porta dins de la fonamentació de l'edifici. Des de la promoció es va decidir recuperar el pedestal de la seva ubicació actual per a la seva posterior neteja i restauració. La inscripció, en caràcters capitals, era dedicada a Quintus Calpurnius i, la seva realització, és dels segles I-II dC.

Els treballs arqueològics es planificaren per actuar a l'interior i a l'exterior de la porta d'entrada actual al temple. A l'interior es va ampliar la cala realitzada en la primera actuació, tot i que va comportar el desmuntatge d'un vas funerari i l'excavació del pilar de la porta fins arribar a una cota que permetés treballar amb comoditat per poder fer l'extracció del pedestal amb la inscripció. Fou en aquesta cota final (3 m per sota el nivell de carrer) on es van documentar les restes, molt malmeses, d'una estructura funerària sense individu. Aquesta estructura havia estat parcialment desmuntada en el moment de fonamentar el pilar interior de la portalada. Per extreure aquesta peça, es va desmuntar una part de l'escala a l'exterior de l'església, per tal de muntar un joc de contrapesos i així equilibrar el pilar amb la finalitat d'evitar accidents que malmetessin l'estructura de la portalada. Per sota del nivell actual de la plaça, es van trobar les restes de dos esglaons de pedra encastats en la façana del temple, un d'ells amb una motllura. Segurament pertanyien a unes antigues escales d'accés, desmuntades en el procés d'aixecament del nivell de la plaça i substituïts pels actuals.

Toni Juárez Villena

7. PSEUDO JUANELO TURRIANO, 1983, ARIZAGA I SOLORZANO dins de BOCHACA, 2007.

BIBLIOGRAFIA

ALEMANY, J. 2002: *El port de Barcelona*. Barcelona. Lunwerg.

ARTIGUES, P. LL. 2008: *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer Dr. Aiguader 1-21*. Barcelona. (Inèdita).

AYXELÀ, J. 1915: "El puerto de Barcelona", *Revista de Obras Públicas*, núm. 2075. Madrid.

BOCHACA, M; SARRAZIN, J.L. (dir.) 2007: *Ports et littoraux de l'Europe atlantique. Transformations naturelles et aménagements humains. (XIVe-XVIIe siècles)*. Rennes. Presses Universitaires de Rennes.

BRUNIQUER, E. G. reimp. 1912-1916: *Ceremonial dels Magnífichs Consellers i regiment de la ciutat de Barcelona*. 5 vols. Barcelona.

CORTADA COLOMER, LI. 1998: *Estructures territorials, urbanisme i arquitectura poliorcètics a la Catalunya preindustrial*. Barcelona.

DELGADO RIBAS, J.M. 1995: "La organización de los servicios portuarios en un puerto pre-industrial: Barcelona, 1300 – 1820" dins de MARTÍNEZ SHAW (ed.): *El derecho y el mar en la España moderna*. Granada.

DELHAYE, M. 1998: "L'épave médiévale de Cavalaire: un exemple de l'évolution navale architecturale avant la Renaissance", *Itas Memoria*, 2. Donostia.

DÍAZ CAPMANY, C. 2004: *La fortificación abaluartada. Una arquitectura militar y política*. Madrid.

FERRER MALLOL, M.T. 2003: "Los vascos en el Mediterráneo medieval. Los primeros tiempos", *Itas Memoria*, 4. Donostia.

GALERA, M; ROCA, F; TARRAGÓ, S. 1982: *Atlas de Barcelona. Siglo XVI-XX*. Barcelona.

GARCIA ESPUCHE, A. 1995: "La primera imatge global de Barcelona. 1535", *Quaderns d'Història*, núm. 1. Barcelona.

GEA, M; SANTANACH, L; SOBERÓN, M; PUIG, F. 2010: "Noves dades arqueològiques sobre les fortificacions de Barcelona" *Tribuna d'arqueologia 2008-2009*. Barcelona.

HESNARD, A. 2003: "Tette submergée, mer enterrée: une "geoarchéologie" du port antique de Marseille" dins de VVAA. *Evolución paleoambiental de los puertos y fondeaderos antiguos en el Mediterráneo occidental*. Alacant.

MARRINER, N; MORHANGE, C. 2006: "The "Ancient Harbour Parasequence". Anthropogenic Forcing of the Stratigraphic Highstand Record", *Sedimentary Geology*, 13-17.

LATORRE, D. 2002: *Giovan Battista Calvi. Ingegniero de las fortificaciones de Carlos V y Felipe II (1552-1565)*. Barcelona.

MOLINÉ BRASÉS, E. (ed.) 1914: *Les Costums marítimes de Barcelona universalment conegudes per Llibre del consolat de mar: ara de nou publicades en sa forma original, ilustrades ab notícies bibliogràfiques, històriques y llingüístiques y ab un apèndix de notes y documents inèdits relatius a la història del consolat y de la Llotja de Barcelona*. Barcelona

PSEUDO-JUANELO TURRIANO 1983: *Los XXI libros de los ingenios y las máquinas*. Madrid.

RIETH, E. 2006: "L'épave d'Urbietta (Gernika): une embarcation à clin du milieu du XVe siècle. Étude préliminaire", *Itas Memoria*, 5. Donostia.

VVAA. 2000: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona: de Ramon Borrell a Ramon Berenguer*, (3 vols.). Barcelona.

Vista general del pilar amb la seva fonamentació. El pedestal amb la inscripció és el gran carreu de la part baixa, a la dreta.

1. Cales fetes per l'arqueòloga Júlia Miquel López l'any 2007. Codi MUHA 061/07. Memòria en procés d'elaboració.

BIBLIOGRAFIA

BERNAUS I VIDAL, M. 2004: "Santa Maria del Pi", *L'Art Gòtic a Catalunya, Arquitectura II: catedrals, monestirs i altres edificis religiosos*, vol 2. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, pàg. 96-101.

DADES DE LA INTERVENCIÓ**Ubicació:**

La Rambla 102-104;
Carrer d'en Roca, 17-19

Dates:

Juliol-octubre de 2008

Tipus:

Preventiva

Codi MUHBA:

079/08

Motiu:

Rebaixos en el solar per
als fonaments d'un edifici
de nova planta

Promotor:

Gestió patrimonial
inmobiliària DE MOY S.L.

Empresa adjudicatària:

TEA Difusió Cultural, SL

Direcció tècnica:

Toni Juárez Villena,
Víctor Giner i Puga

Fotografia:

Toni Juárez Villena

LA RAMBLA, 102-104 CARRER D'EN ROCA, 17-19

Murs de les edificacions
situades a l'interior de la
muralla.

CRONOLOGIA: Pany de la muralla medieval (segle XIV); estructura de pou i restes de diferents murs (segles XVI i XVII); estructures de la 2a. meitat del segle XX.

PARAULES CLAU: Muralla medieval. Canalització d'aigua. Edificacions dels segles XVI i XVII.

En intervencions anteriors al subsòl de la finca veïna, situada al núm. 106-108 de les Rambles, es documentaren diverses estructures de caire domèstic dels segles XVII i XVIII i de caràcter comercial a partir de finals del segle XVIII. En general, es tractava de fosses sèptiques, cisternes, dipòsit i un tram d'escala. Els paraments de les parets mitgeres, corresponents a l'edifici dels segles XVII-XVIII, eren de tovot i de carreus.

En el moment de començar els treballs es van fer uns sondejos perimetrals per conèixer on s'assentaven les façanes i les mitgeres de l'edifici. Aquests treballs varen permetre documentar tot el tram de muralla conservada sota la façana principal de la finca, a tocar de la Rambla.

Comprovada la seguretat i potència de façanes i mitgeres, es va decidir rebaixar amb mitjans mecànics fins a una cota relativa de -3,29 m per sota la

rasant de la Rambla que va permetre documentar, a banda de les fonamentacions de la finca d'època contemporània, part d'una estança els murs de la qual presentaven un revestiment amb morter de calç sobre el parament interior. Aquestes estructures muràries possiblement es construïren entre els segles XVI i XVII.

Com a resultat dels treballs arqueològics, es van poder documentar un tram de muralla medieval de 3 m d'alçada i gairebé 13 m de llargada així com les restes d'edificis construïts dins el recinte murallat. Entre la muralla i la façana posterior dels edificis, hi havia un espai de poc més d'un metre d'amplada que, com a hipòtesi de treball, podria tractar-se d'una canalització per a l'aigua de les rieres amb la finalitat de conduir-les cap a l'exterior de la muralla. De fet, en el procés d'excavació es van documentar les restes d'una canalització de pedra, així com tot un llenç de morter de bona qualitat cobrint-la, possiblement per impermeabilitzar-la, i tres esgraons que bé podrien servir d'accés per a la seva neteja.

Toni Juárez Villena

DADES DE LA INTERVENCIÓ**Ubicació:**

Carrer del Rec, 1-53, 2-36

Dates:

3 de setembre-
22 d'octubre de 2008

Tipus:

Preventiva

Codi MUHBA:

103/08

Motiu:

Urbanització del carrer i
clavegueram

Promotor:

Departament de
Sanejament-Direcció
de Serveis del Cicle de
l'Aigua-Medi Ambient.

Ajuntament de Barcelona

Empresa adjudicatària:

Actium Patrimoni
Cultural, SL

Direcció tècnica:

Rony José Castillo Gómez

Equip:

Jordi Ruiz (antropòleg),
Guillem J. i Raquel Massó
(oficials)

Aixecament planimetria:

Josep Cruells

Digitalització de plànols:

Rony J. Castillo Gómez

Fotografia:

Rony J. Castillo Gómez

Estudis diversos:

Jordi Ruiz (antropòleg)

Dibuix dels materials arqueològics:

Rony J. Castillo Gómez

Neteja, tractament i consolidació d'objectes arqueològics:

Isabel Parra

Vista de la rasa al seu
tram central.

CARRER DEL REC, 1-53, 2-36

CRONOLOGIA: Baix imperial, època moderna i contemporània.

PARAULES CLAU: Enterrament. Baix imperial. Ceràmica romana, medieval, moderna. Trama urbana d'època moderna.

Durant la realització de la rasa ha estat possible la documentació d'un enterrament en fossa simple amb aixovar en un estrat de sorres, datat entre finals del segle III i segle IV dC. També s'han pogut documentar les restes de dos murs d'època moderna i un pou de cronologia moderna / contemporània pertanyents a la trama urbana d'època moderna del barri de la Ribera.

Pel que fa al material arqueològic, s'han pogut recuperar diferents fragments ceràmics d'època romana dels quals cal destacar una gerreta amb la inscripció [ANL]. Aquesta peça es troba en aquests moments en fase de restauració i estudi. També s'ha recuperat ceràmica d'època medieval i moderna, la majoria de la qual estava descontextualitzada. A la cota final de la rasa es van localitzar diversos fragments ossis i un crani que no estaven afectats per l'execució del projecte d'obra. Aquestes restes podrien indicar, a manca d'una visió més global i estant pendent el seu estudi i el dels materials documentats, l'existència d'una necròpolis baix imperial / tardorromana.

En definitiva, podem dir que s'ha documentat un enterrament que podria formar part d'una necròpolis baix imperial, així com restes de la trama urbana d'època moderna d'aquest espai. Cal esmentar que en aquests moments es troben en fase d'estudi tant les restes documentades com el material recuperat, elements que ens permetran una datació i un coneixement més precisos.

Rony José Castillo Gómez

Vista de la unitat
funerària 1.

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:

Carrer de la Reina Amàlia, 31-33; Carrer de la Lleialtat, 1-9 i Carrer de les Carretes, 58-46

Dates:

Karin Harzbecher: 17 de març-1 d'abril; 11-29 d'agost de 2008
Javier González: maig-desembre de 2008

Tipus:

Preventiva

Codi MUHBA:

041/08

Motiu:

Construcció d'habitatges de nova planta

Promotor:

Patronat Municipal de l'Habitatge de Barcelona, SA

Empresa adjudicatària:

Arqueociència, Serveis Culturals SCSL

Direcció tècnica:

Javier González Muñoz-Karin Harzbecher Spezzia

Equip:

ARQUEÒLEG DE SUPORT:

Xavier Geis

OFICIALS D'ARQUEOLOGIA:

Estrella Cerezo, Xavier

Gras, Juan Jiménez,

Patxi Ozcoz

AUXILIARS

D'ARQUEOLOGIA:

Ester Brieva, Isabel Hidalgo,

Marta Aguilà, César Gómez,

Manuel Herrera, Marco

Sebastián, Riccardo

Friggoli, Montse Cucarella,

Andrea Lages, Marta

Andreu, Daniel Soler,

Mustapha Elagzaoui,

Francisco Coca, Paulo

Clemente, Xavier Oms,

Roger Molina, Laura Muñoz,

Daniel Mendes, Manuel

Quesada, Núria Morera

Aixecament planimetria:

Maria Pujals, Mercedes

Parada (AKHESA GRÀFICS)

Digitalització de plànols:

Maria Pujals (AKHESA

GRÀFICS)

Fotografia:

Javier González

CARRER DE LA REINA AMÀLIA, 31-33 CARRER DE LA LLEIALTAT, 1-9 I CARRER DE LES CARRETES, 58-46

CRONOLOGIA: Neolític postcardial. V i IV mil·lenni aC.
PARAULES CLAU: Assentament de camperols i ramaders de la prehistòria recent. Neolític postcardial. Espai residencial. Fons de cabana. Fogars. Sitges. Ceràmiques amb decoracions en relleu. Cordons lineals. Bigotis. Eines lítiques. Microlits. Restes de fauna. Malacologia.

El jaciment —documentat als terrenys on s'estan fent les obres per a la construcció d'habitatges de protecció oficial i de lloguer (PASTOR, 2005)— està complint amb l'alt grau de potencialitat arqueològica i prehistòrica que es preveia en aquest lloc del Raval, situat molt a prop del monestir de Sant Pau del Camp i de la necròpolis neolítica de la Caserna de Sant Pau (GRANADOS, PUIG, FARRÉ, 1993). El jaciment es localitza al sector nord-oest del solar. La superfície total de l'obra és de 3.800 m² i l'àrea en la que es treballa, amb un total de 350 m², està situada a la cantonada del carrer Reina Amàlia amb el carrer Lleialtat. En aquest espai, i en cotes aproximades de 5,20 msnm, s'ha documentat un assentament de camperols i ramaders de la prehistòria recent.

El mètode de registre dut a terme és el d'excavació en extensió, per capes o nivells estratigràfics, situant tridimensionalment els objectes recuperats i coordinats a partir d'una quadrícula fixa (sistema de coordenades cartesianes) (LAPLACE, 1971) metodologia usual de les intervencions prehistòriques. Durant el temps de intervenció arqueològica s'han registrat i coordinat més de 4.500 fragments ceràmics, objectes lítics i ossos, que indiquen que, cronològicament, aquest assentament se situa en una etapa a cavall del neolític antic i el neolític mitjà (V i IV mil·lenni aC) anomenat neolític postcardial (MOLIST, RIBÉ, SAÑA, 1995). Les dades obtingudes són parcials ja que el jaciment encara es troba en procés d'excavació i d'interpretació.

L'excavació va començar amb el registre d'un nivell d'abandonament amb restes arqueològiques (ceràmiques, eines lítiques, restes de fauna i malacologia) que amortitzava un nivell d'ús o d'ocupació. És en aquest nivell on s'han documentat una sèrie d'estructures (fins ara unes deu) de pedres cremades o alterades tèrmicament, que podrien correspondre a sitges, fosses domèstiques, fogars, estructures de subjecció de grans tenalles o fins i tot estructures aèries (postes, palissades, etc). Per tant, és podria dir que es tracta d'un espai residencial. Segons E. Pons (1994) i J. Francès (FRANCÉS, PONS, 1998), les estructures residencials es defineixen

en relació a l'existència d'algunes variables morfològiques com poden ser: la presència d'un sediment més fosc i ric en matèria orgànica (sediment bioturbat), materials arqueològics, i també altres dispositius domèstics (estructures de combustió, banquetes, fosses, forats de pal, estructures de sosteniment, etc.). Però no sempre es fa difícil distingir aquests atributs i, moltes vegades, apareixen individualment i són difícils de registrar donat al seu estat de conservació.

Els elements que a nosaltres ens fan pensar en l'existència de diferents àmbits o espais interdomèstics al jaciment són: la presència de restes de fauna associades a la preparació i consum d'aliments, la concentració de cendres, carbons i pedres procedents de la neteja o l'abandonament d'una llar i les restes de materials constructius com el tovot i el torxis (com evidència de la coberta aèria o del revestiment i paviment de parets i sòls). Exemple d'aquesta complexitat espacial és la zona central del jaciment, l'estructura E-III per la seva grandària (30 m), la seva estratigrafia i la gran concentració de materials.

El mètode de registre utilitzat permet situar tots els elements i estructures amb la màxima precisió, per tant, a l'estructura III es pot visualitzar la deposició dels materials tant en planta com en secció i així és possible deduir les diferents àrees i activitats domèstiques aquí efectuades.

Així mateix, el mètode d'excavació ajuda a interpretar la relació entre la pròpia estructura i l'espai que l'envolta. Aquests sòls o nivells d'ús estan testimoniats per fragments de vasos ceràmics, objectes relacionats amb processos de producció lítica (nuclis, percussors) o de transformació (destrals, ganivets), etc. Respecte a la cronologia del jaciment, tenim variables tipològiques i tecnològiques (ceràmiques, lítiques, etc) estandarditzades que corresponen a la prehistòria recent i que es poden relacionar amb els treballs realitzats al Barcelonès com es el cas del jaciment de la Caserna de Sant Pau (VVAA, 2008), el jaciment del carrer de la Riereta 37-37 bis (GONZÁLEZ, 2005), el del carrer de la Reina Amàlia 16 (BORDAS, SALAZAR, 2004) i també al Vallès Occidental/Oriental (MARTÍN, 1990).

Les variables decoratives i funcionals dels fragments ceràmics registrats permeten situar cronològicament el jaciment al neolític postcardial. Durant aquest període, es produeix al territori català una regionalització cultural, que contrasta amb el període anterior (neolític antic cardial/epicardial). Tot i que es continua amb l'ocupació de coves i

abrils, es produeix un augment de l'hàbitat a l'aire lliure. Es localitzen restes de cabanes construïdes en pedra als jaciments de Ca n'Isach (l'Alt Empordà) i al Barranc d'en Fabra (el Montsià) i estructures de caràcter domèstic com poden ser les fosses d'emmagatzematge de la Font del Molinet o el Pujolat (l'Alt Penedès).

El denominador comú als diferents assentaments són els atributs decoratius de la ceràmica Molinet i Montboló que suposen la transició del neolític antic al neolític mitjà (BOSCH, TARRÚS, 1991). En tots el casos, són decoracions en relleu (sobreposades): cordons lineals, rectilínies, horitzontals, al costat de la vora, aïllades o associades a la part superior de la nansa així com decoracions en forma d'arc o de bigotis. Els vasos es relacionen amb les activitats agrícoles i d'emmagatzematge.

d'indústria lítica que representen un 34% dels elements coordinats. Tenint en compte que es tracta de dades preliminars, es pot dir que les característiques tecnològiques generals de la indústria lítica són les següents: la matèria primera més utilitzada és el sílex (50%) que es pot diferenciar segons les seves característiques de qualitat i origen en sílex 1 i 2. Seguit del sílex, el segon grup més representat és el jaspi (20%). El següent grup està format per la indústria feta en gres/chert (15%). I per últim es troba el grup format per altres matèries primeres com són el quars, la quarsita, la cornubianita i altres roques metamòrfiques indeterminades.

Al jaciment predominen els fragments d'esclats i les restes de talla, però són molt representatius els objectes retocats, les làmines i els objectes realitzats en suport laminar: BP, BPF, BN2G i BP2G

Vista general del procés d'excavació en extensió de la zona central del jaciment. En primer pla: estructura E-III o espai domèstic.

A partir de les comparacions i dels paral·lels propers com, per exemple, l'estudi de la ceràmica del jaciment de la Caserna de Sant Pau del Camp (VVAA, 2008), es pot concretar el marc cronològic. Així, en els més de 2.500 fragments de ceràmica registrats fins ara (52% del total de 4.531 materials coordinats) no s'han documentat tècniques cardials, és a dir, no es va constatar la decoració d'impressions i gravats amb petxines (*cardium edule* L.) típiques de les primeres etapes del neolític antic. I encara que es van registrar algunes reminiscències tipològiques epicardials (decoració incisa paral·lela i asimètrica i decoració de bandes paral·leles incises i un cordó amb empremses de mitja lluna o unguats) no es contradia tipològicament ni estadísticament la cronologia postcardial.

Respecte a altres materials registrats fins ara al jaciment, és significatiu l'alt nombre d'elements

segons el sistema lògic analític (CARBONELL, GUILBAUD, MORA, 1983). S'ha pogut constatar el tractament tèrmic així com també la talla per percussió indirecta o per pressió per a la producció laminar. També s'han documentat nuclis d'esclats i laminars (BN1G), nòduls de diverses matèries primeres (jaspi, quars, sílex) i percussors. Aquests artefactes són arguments determinants per completar la cadena operativa, és a dir, els elements que associats permeten caracteritzar una part del procés productiu lític de qualsevol comunitat: selecció de matèries primeres, talla, utilització i abandonó. Molt més significatiu per definir els processos tecnològics de l'assentament documentat al jaciment són els objectes retocats (BN2G). S'han registrat una gran diversitat d'eines que evidencien una quantiosa variabilitat de treballs i activitats (agrícoles, cinegètics i en general per la transformació de materials diversos). Desta-

Vista detallada d'un fragment de ceràmica (vora amb nansa i relleu en forma d'arc o bigotis) i de dues làmines de sílex de gra fi de color gris i blanc.

quen els microlits laminars, produïts per la fragmentació d'una làmina amb tendència trapezoïdal i retoc semi-abrupte, que formaven part d'objectes més complexos com falçs, ganivets, puntes de sargeta, etc. Els microlits representats al jaciment tenen també certa variabilitat i recurrències amb els períodes anteriors: triangulars o de mitja lluna amb retocs plans invasors i bifacials, emparentats amb el epipaleolític geomètric tipus "Cocina" (VII-VI-mil·lenni aC), però també es constaten certs atributs dels microlits geomètrics (triangulars i trapezoïdals amb tall transversal) documentats durant el neolític mitjà al jaciment de la Bòbila Madurell a Sabadell. També s'han documentat elements macrolítics, malacològics, faunístics i altres materials menys abundants, però representatius de les diverses activitats de producció i transformació relacionades amb el litoral (pesca, recol·lecció de mol·luscs, etc.). Totes aquestes activitats interpretades en funció de les ceràmiques, de la indústria lítica, dels elements macrolítics, de les restes de fauna i malacologia i en funció de les estructures, dels nivells d'ús i ocupació, dels nivells d'abandonament i de rebliment i amortització, parlen de les diverses activitats d'un assentament prehistòric, d'un grup d'humans camperols i ramaders que aprofiten els recursos agrícoles, cinegètics i costers de la Plana de Barcelona. En funció de les tipologies o marcadors temporals (ceràmics i lítics) d'aquest assentament, s'ha pogut concretar la seva adscripció cultural i cronològica. Aquestes hipòtesis i interpretacions preliminars han de confirmar-se amb l'estudi complet dels materials i les estructures, dels nivells d'amortització i d'ús que encara s'han de registrar en tota la superfície i que hauran de ser contrastats amb anàlitzes diverses per tal d'interpretar les tècniques, els recursos i en definitiva la cultura i societat de les primeres poblacions prehistòriques del Pla de Barcelona.

Javier González Muñoz-Karin Harzbecher Spezzia

BIBLIOGRAFIA

BOSCH, A; TARRÚS, J. 1991: "Canvi cultural i habitat en el procés de neolitització de Catalunya", *Treballs de Prehistòria Catalana*, Perpinyà.

BORDAS, A; SALAZAR, N. 2004: *Memòria dels sondeigs arqueològics (codi: 026/03) i de l'excavació arqueològica en extensió (codi: 003/04) al C/Reina Amàlia, 16-16bis, Barcelona (Barcelonès)*. (Inèdita).

CARBONELL, E; GUILBAUD, M; MORA, R. 1983: "La utilització de la lògica analítica para el estudio de tecno-complejos a cantos tallados", *Cahier Noir*, núm. 1, pàg. 3-64.

FRANCÉS, J; PONS, E. 1998: "L'habitat del bronze final i de la primera edat del ferro a la Catalunya litoral i prelitoral", *Cypselà*, núm. 12, Girona, Museu d'Arqueologia de Catalunya.

GRANADOS, O; PUIG, F; FARRÉ, R. 1993: "La intervenció arqueològica a Sant Pau del Camp: un nou jaciment prehistòric al Pla de Barcelona", *Tribuna d'Arqueologia 1992-1993*. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, pàg. 27-38.

GONZÁLEZ, J. 2005: *Memòria de la intervenció arqueològica al Carrer Riereta 37-37bis / Sant Pau 84 (codi referència 010/05)*. (Inèdita).

GONZÁLEZ, J. 2007: *Memòria de la campanya de sondeigs arqueològics subsidiaris de la construcció d'habitatges socials als carrers Reina Amàlia 31-33, Lleiàlta 1-9 i Carretes 46-58. (codi MUHBA 024/07)*. (Inèdita).

HARZBECHER, K. 2008: *Informe de la primera fase dels rebaixos subsidiaris de la construcció d'habitatges socials als carrers Reina Amàlia 31-33, Lleiàlta 1-9 i Carretes 46-58 de Barcelona*. (Inèdita).

LAPLACE, G. 1971: "De la aplicación de las señas cartesianas al registro (excavación) estratigráfico". *Munibe*, núm. XXIII.

MOLIST, M; RIBÉ, G; SAÑA, M. 1995: "La transició del v milenio cal-BC en Catalunya. I Congrés del Neolític a la Península Ibèrica." *Rubricatum*, núm. 1, Gavà-Bellaterra.

MARTÍN, A. 1990: "El neolític i el calcolític al Vallès". *Revista d'Arqueologia Limes*, núm. 0, pàg. 9-21.

PASTOR, I. 2005: *Projecte d'intervenció arqueològica subsidiària de la construcció d'habitatge social al carrer Reina Amàlia 31-33, Lleiàlta 1-9 i Carretes 46-58 de Barcelona*. Patronat Municipal de l'Habitatge de Barcelona SA.

PONS, E. 1994: "L'habitat a Catalunya durant el primer mil·lenni aC. Els precedents de l'habitatge consolidada". *Revista Cota Cera*, núm.10, Vic, Eumo Editorial.

VVAA. 2008: "Estudi del jaciment neolític de la Caserna de Sant Pau (Barcelona)". *Quarhís*. Època II, núm. 4, Barcelona, Museu d'Història, Institut de Cultura, pàg. 13-87.

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:

Carrer de la Riereta, 4; Carrer de Vistalegre, 11

Dates:

Abril 2007-gener 2009

Tipus:

Preventiva

Codi MUHBA:

008/07

Motiu:

Construcció d'un edifici de nova planta

Promotor:

Vista Alegre BCN 11 SL

Empresa adjudicatària:

Arrago SL, Arqueologia i Patrimoni

Direcció tècnica:

José Manuel Vicente García, Mònica Viamonte Solé

Equip:

AUXILIARS:

Carlos Adamuz Pastor, Eva Mª González Suárez, Isabel Hidalgo Suárez, Joan Calvet, Joan Gibernau, Maria Ayet Reverter, Riccardo Frigoli

OFICIALS:

Jordi Barriuso, Núria Revilla Casafont

Aixecament planimetria:

Jose Manuel Vicente García

Digitalització de plànols:

Joana Melo Colldeforns

Fotografia:

José Manuel Vicente García, Mònica Viamonte Solé, Eva Mª González Suárez

Dibuix dels materials:

José Manuel Vicente García

CARRER DE LA RIERETA, 4 CARRER DE VISTALEGRE, 11

CRONOLOGIA: Baix medieval (segle XV); època contemporània–Revolució Industrial, anys 1837-1843; època contemporània Guerra Civil espanyola. PARAULES CLAU: Sínia. Sitges. Baix medieval. Vapor tèxtil. Industrialització. Refugi antiaeri. Guerra Civil espanyola.

El procés d'excavació al solar ha permès trobar restes i estructures de diverses èpoques en un sector del barri del Raval on encara no s'havien dut a terme excavacions arqueològiques. En primer lloc, cal esmentar que no es van localitzar restes d'època prehistòrica en comparació amb d'altres intervencions realitzades al barri, on han aparegut jaciments del neolític antic evolucionat (NAE),¹ neolític final² i edat del bronze.³ Els nivells corresponents a aquest moment són estrats argilencs, llimosos i graves produïts per la circulació de rieres, que no van permetre l'assentament humà en aquesta part del Raval.

Aquestes rieres es van mantenir en època romana com evidencien els nivells argilencs de deposició al·luvial i els fragments de ceràmica comuna i àmfores rodades que contenien⁴. Aquest pas d'aigües va impossibilitar l'ocupació humana, malgrat que la zona és a prop del carrer Hospital, una de les principals vies d'entrada a la ciutat de Barcino.

S'ha de destacar l'ocupació del solar durant un temps dilatat, que ha permès completar les dades històriques d'aquest sector de la ciutat. Els resultats arqueològics obtinguts evidencien diferents fases cronològiques d'assentament en aquest solar: · Una fase baix medieval (voltants del segle XV) amb un assentament agrari relacionat amb horts, del qual perduraven unes sitges i una sínia. La sínia continuà funcionant fins la desamortització dels horts a principis del segle XIX.

· La fase contemporània de la Revolució Industrial de mitjan segle XIX, en la qual es construeix una fàbrica tèxtil de filatures. Aquest vapor és abandonat a principis del segle XX.

· La fase contemporània recent de la Guerra Civil, en la que es realitza un refugi antiaeri (1937-1938) que és segellat al finalitzar la guerra.

Fase baix medieval:

El primer assentament humà detectat en la intervenció se situa en època baix medieval, concretament al voltant del segle XV. En aquesta zona hi havia horts i les estructures localitzades s'associen a àmbits domèstics, d'emmagatzematge i agraris. Els treballs d'excavació van treure a la llum estruc-

tures negatives excavades al subsòl, com quatre sitges, tres retalls a l'argila d'ús indeterminat, un pou i una sínia.

Les fosses d'emmagatzematge de gra documentades estaven afectades parcialment per estructures més modernes. Les dades que s'han pogut recuperar evidencien uns retalls circulars de secció globular i fons pla. La profunditat màxima conservada és de 0,70 m amb un diàmetre màxim de 1,66 m. Una vegada finalitzada la funció d'emmagatzematge, les sitges van ser amortitzades al segle XV amb còdols, fragments de ceràmica, restes de fauna... El material ceràmic recuperat en els estrats de rebliment és el característic del període, destacant una vaixel·la valenciana i catalana decorada en blau, amb plats i escudelles. Tres de les sitges estan agrupades a l'entrada del solar pel carrer Riereta i la resta a la part central, al costat de la sínia.

La sínia baix medieval trobada al mig del solar estava construïda amb carreus poc desbastats de mida gran, lligats amb argila amb la finalitat d'evitar l'esfondrament de les parets. La cara interior estava recoberta per una sèrie de capes de calç produïdes per la circulació i els esquitxos de l'aigua. Aquesta calç adquireix una major espessor i una concavitat a la zona on deuria passar l'eix central de la corretja de catúfols. La sínia, de planta ovalada, tenia un diàmetre interior de 1,90 m i un diàmetre exterior de 3 m. En quant a la seva profunditat, durant la intervenció es va arribar fins a la cota del sorgiment del nivell freàtic, a 1,20 msnm.

Les parets del pou de la sínia també presentaven capes de calç per tot el seu perímetre. L'erosió produïda per l'aigua va modificar el perfil del pou creant irregularitats i desprendiments de les parets. Un d'ells va ser reparat, amb posterioritat a la realització del pou, amb un mur de blocs de pedres i rajols sense morter. No es va poder arribar al fons d'aquest pou degut a la seva gran fondària i al sorgiment de l'aigua del nivell freàtic.

Aquest enginy hidràulic necessita diversos elements per al seu funcionament com el pou, el mecanisme elevador i la sínia de catúfols, tal com s'ha constatat en altres casos, com per exemple, en una sínia baix medieval de Sabadell.⁵ Existeixen sínies més modernes a Barcelona com la trobada a l'Illa Robador⁶ i al solar de la nova Filmoteca⁷. La posterior construcció de la fàbrica tèxtil, que va suposar l'enderroc de les estructures preexistents, no va permetre recuperar part dels elements d'aquest mecanisme hidràulic. Només es van trobar fragments de catúfols al rebliment del pou i també al de les sitges.

El desmuntatge de l'estructura del pou va permetre recuperar fragments de ceràmiques que donen una cronologia de la seva construcció al segle XV. En canvi, el reblliment que va colmar el pou de la sínia es composava de nivells de blocs de carreus amb morter procedents d'altres estructures que no s'han trobat al solar i de material ceràmic, com la ja esmentada vaixel·la decorada en blau de Barcelona, que evidencien un segellament tardà, cap a finals del segle XVIII.

El funcionament d'aquesta sínia va perdurar en el temps fins a la desaparició dels horts que hi havia en aquest sector de la ciutat. El creixement urbanístic va transformar el paisatge d'aquesta zona i, com a conseqüència, es van enderrocar les estructures agràries i domèstiques relacionades amb el seu passat agrari.

La primera fase constructiva del conjunt fabril va consistir en una petita instal·lació que ocupava la zona central del solar, amb la façana principal i la porta d'entrada al carrer Vistalegre. La part energètica d'aquest complex industrial estava formada per una sala de calderes, la sala de la màquina de vapor, els fumerals, la xemeneia i la carbonera que era de grans dimensions i presentava unes trapes a la volta per on s'abocava el carbó des del carrer. Aquesta carbonera subministrava combustible a les graelles dels forns que es trobaven situats al costat juntament amb la sala de calderes. Els forns disposaven d'unes cendreres amb una rampa per extreure les cendres directament des de la carbonera. La sala de calderes estava formada per un sistema de doble caldera amb una estructura construïda a base de maons refractaris on s'instal·laven els cilin-

Brocal de la sínia.

La Revolució Industrial (fàbrica tèxtil):

L'entramat urbà en aquest sector no va quedar definit fins principis del segle XIX quan, a causa de la revolució industrial i la desamortització eclesiàstica, al Raval es comencen a instal·lar fàbriques i vapors tèxtils i a construir habitatges pels obrers. El Raval es converteix en un barri fabril i popular, fins a l'èxode als afores de les indústries cap el 1860. En el sector del carrer de la Riereta es van començar a construir i instal·lar fàbriques a partir de 1837. La intervenció arqueològica realitzada en aquesta finca va permetre documentar la planta d'un vapor tèxtil que s'ubicava en tota la superfície del solar i que continuava cap a la parcel·la adjacent. El bon estat de conservació i el fet que es mantingui la totalitat del conjunt són motivats per la poca afectació del subsòl de les construccions posteriors. La complexitat i la gran densitat d'estructures fabrils trobades evidencien unes fases de construcció i reformes al llarg de la vida de la fàbrica.

dres de ferro. Les graelles i les calderes de ferro no s'han localitzat ja que van ser reaprofitades un cop abandonada la fàbrica. Els fums excedents que generaven les sales de calderes i la de la màquina de vapor eren extrets i conduïts pels fumerals de maons refractaris a una petita xemeneia aprofitant el seu tiratge. A continuació d'aquestes instal·lacions hi havia una sala rectangular, on possiblement es situaria la màquina de vapor, i un pou d'aigua necessari per abastir i refrigerar el conjunt energètic. La nau de producció d'aquesta primera fase és una estança enrajolada amb encaixos de fusta allargats i paral·lels on es situaven les màquines de filar. Aquests encaixos relacionen el conjunt industrial descobert amb una fàbrica de filatura, edifici característic també del barri industrial de Riereta en aquell moment.⁸ Aquesta estança va estar afectada greument per la construcció de la nova zona energètica durant l'ampliació de la fàbrica. Als límits exteriors de la primera instal·lació es van situar un

9. El 9 de juny de 1937 la Generalitat va crear el SDPC format per Juntes de Defensa Local dels principals Municipis. En col·laboració amb l'Ajuntament, es van encarregar de planificar, subvencionar i supervisar la construcció dels refugis. (BESOLI, A. 2004)

10. Informació aportada pel MUHBA, Museu d'Història de Barcelona.

11. Text del cartell: "AVISO / Queda terminantemente prohibido / salir del Refugio hasta que haya / cesado la alarma, (no) estacionarse / en las escaleras (y en) las entra / das del túnel / Se ruega circular al interior / La comisión".

12. Text del cartell: "para... / se advier[te]... / esta den... /pongan / al c... pago para / el en.... amiento del / mismo para no tener que lla / maros la atención / La comisión".

altre pou d'aigua i un seguit de dipòsits que van contenir líquids, inutilitzats una vegada feta la gran nau de producció de l'ampliació.

En una segona època, es va produir una ampliació de la fàbrica existent, expandint el seu perímetre per tot el solar. Com hem esmentat, es va construir un nou conjunt energètic afectant les estructures de la fase anterior. Es va aprofitar l'antiga sala de calderes per a obtenir més energia, necessària pel funcionament d'una nau de producció de dimensions més grans. Aquests canvis van incloure la reorganització i reaprofitament de la carbonera ja existent. La part energètica d'aquesta època estava formada per l'antiga sala de calderes, una sala nova —la carbonera anterior—, una sala per a la màquina de vapor, un nou fumental de grans dimensions que desembocava a una xemeneia i un nou pou d'aigua amb escales de ferro. La sala de calderes va estar afectada de forma considerable per l'excavació de la entrada d'un refugi antiaeri al carrer Vistalegre. Aquest trencament no ha permès saber com era la caldera. La carbonera, en canvi, va patir una lleu remodelació, reutilitzant-se la seva estructura original. A prop de la part motora d'aquesta nova fàbrica, a la seva part central, es va situar una gran nau de producció que arribava fins al carrer Riereta, on es trobaven una nova façana i una porta d'entrada. Aquesta nau continuava a l'altra banda, cap al solar contigu del carrer Aurora que encara no s'ha excavat. A aquesta estança pavimentada amb rajoles s'hi accedia mitjançant unes escales. Era una sala espaiosa amb grans finestres, que eren necessàries per l'aprofitament de la llum solar, i amb una filera central de columnes de ferro, que sustentaven el sostre i de les que s'han localitzat les seves bases de pedra. Aquests pilars s'utilitzaven, també, per col·locar els embarrats que movien les màquines de filar. Les filatures s'organitzaven en paral·lel i una a continuació de l'altra al llarg de tota l'estança, com evidencien els seus encaixos amb fusta. Uns altres encaixos més petits situats al costat d'algunes finestres es relacionen amb armaris i mobles de fusta. Entre la zona energètica i la nau de producció del nou complex industrial hi havia una estança enrajolada, alterada greument per la construcció del refugi i relacionada amb un àrea de serveis, com reflecteixen la gran quantitat de clavegueram i canonades trobades sota el seu paviment. Fora del perímetre de la nau de producció i als laterals sud-est i sud-oest es van ubicar uns dipòsits allargats que eren les basses d'aigua necessàries per a la refrigeració de les estructures del vapor. També al costat sud-oest, s'hi va construir una nova carbonera de forma allargada, annexa a la nau. L'edificació de la part antiga d'aquesta fàbrica la podríem situar entre l'any 1837, quan es va començar a urbanitzar l'actual barri de la Riereta, i l'any 1844, en què l'Ajuntament va prohibir la instal·lació de nous vapors al centre de la ciutat per l'alta contaminació i malalties que produïen els fums de les xemeneies. Un cop rendibilitzada la primera fàbrica, i gràcies als beneficis obtinguts, es va continuar amb una expansió del seus límits amb una reestructuració posterior de la seva planta. L'activitat va finalitzar a principis del segle XX, segons el material arqueològic recuperat als nivells d'amortització de les seves estructures. Després de l'abandonament del vapor tèxtil, el solar va quedar buit. Aquesta circumstància va ser aprofitada per construir un refugi antiaeri durant la Guerra Civil i, com a conseqüència

d'això, es va procedir a enderrocar les ruïnes del conjunt industrial per evitar el perill d'esfondraments.

La Guerra Civil (refugi antiaeri):

Els esdeveniments produïts durant la Guerra Civil espanyola van fer que Barcelona, davant la impossibilitat de ser atacada per terra, patís bombardeigs sistemàtics contra objectius no militars, des de mitjans març de 1937. "Desde esta fecha y hasta la caída de Barcelona, el 26 de enero de 1939, la ciudad sufrió un total de 194 bombardeos, la mayoría aéreos. Se calcula que el número de víctimas fue de 2500 muertos y una cifra cercana a los 3200 heridos" (BESOLI, A. 2004:183). L'Ajuntament va crear la junta de defensa passiva⁹ per organitzar la seguretat de la població. Es van construir i habilitar refugis antiaeris a les places i solars buits amb la finalitat d'evitar el perill d'enfonsament dels edificis circumdants. També es va utilitzar la infraestructura del metro per a la protecció de la població. Les diferents Juntes van contribuir directament o mitjançant subvencions a la construcció de prop d'un centenar de refugis, la resta van ser realitzats i organitzats per iniciatives civils i privades de forma autofinançada. Un exemple d'això, és la construcció del refugi antiaeri en aquest solar, aprofitant els buits dels soterranis de la fàbrica tèxtil un cop enderrocada. És un refugi col·lectiu de nova construcció, amb caràcter provisional i identificat amb el número 254.¹⁰ Es va edificar gràcies a l'esforç de civils no militaritzats: les dones, els nens menors de 15 anys i la gent gran del barri de Riereta. Aquest refugi consistia en un túnel ampli que unia les entrades dels carrers Vistalegre i Aurora i un doble túnel serpentiniforme perpendicular a l'anterior, amb l'entrada pel carrer Riereta, excavats al subsòl a una profunditat màxima de 7 m. Les entrades van ser situades als accessos del solar de la fàbrica tèxtil: una al carrer Vistalegre, l'altra al carrer Riereta i una tercera possiblement al carrer de l'Aurora (encara que aquest solar no s'ha excavat). Aquestes entrades van ser construïdes trencant el conjunt industrial. S'accedia a l'interior del refugi per unes escales de maons amb baranes de ferro als costats i replans. Una de les característiques d'aquesta mena de construccions, també documentada en la que ens ocupa, és el traçat dels accessos amb angles de 90°, com element defensiu per evitar l'arribada de metralla a l'interior. Als replans de les escales, es van documentar diferents tipus de cartells d'avis i atenció, escrits en castellà, fets amb carbó i plantilles sobre un suport de guix. A l'entrada pel carrer Riereta es trobava un cartell amb instruccions sobre l'actuació durant els bombardeigs.¹¹ A l'entrada del carrer Vistalegre es van localitzar dos cartells més, un a cada replà. Al primer es va documentar un cartell seccionat i molt deteriorat per la construcció de l'aparcament que anys més tard va ocupar aquest espai, on s'intueixen unes lletres que resulten il·legibles. Al segon replà es va localitzar un altre cartell, també molt afectat, però en aquest cas es va poder documentar part del text, que feia referència al pagament d'unes quotes dels veïns per a la construcció del refugi.¹² La instal·lació es va edificar amb la tècnica "de galeria d'aigua", traient la terra cap enrere i utilitzant bastides de fusta fent trams d'obra de 0,30 m aproximadament. Es va excavar fins assolir una fondària de 7 m respecte el rasant del carrer (altres

8. RAVEUX, O., 2005, pàg. 161-162

Zona energètica de la fàbrica tèxtil.

i banda del passadís, on seia la gent a esperar que finalitzés el bombardeig. Al llarg de tot el passadís subterrani es construïren fornícules i armaris de diverses mides per deixar queviures i altres pertinences. Segons testimonis dels veïns que van estar dins del refugi, les fornícules més grans a vegades s'utilitzaven com a seients i llits improvisats per als nens més petits. També es van documentar restes de cartells de guix de mesures més petites que eren il·legibles perquè la superfície que estava escrita va ser arrencada un cop abandonat el refugi.

El passadís d'entrada, més ample, enllaçava mitjançant uns esglaons, amb un doble passadís que arribava fins a l'entrada del carrer Riereta. Aquests dos passadissos eren més estrets, d'uns 1,40 m, tenien un traçat en "S" i es comunicaven entre ells per un seguit de portes. Al seu interior presentaven, cadascun d'ells, un parell de fornícules i una filera de bancs de paret, que van ser trencats quan el refugi deixà d'usar-se.

De vegades els refugis estaven equipats amb habitacions destinades a diferents serveis bàsics¹³ per a la població però, en el refugi 254 no se'n van trobar, almenys en l'espai que es va poder documentar. En canvi, es van trobar indicis de l'enllumenat elèctric que permetia mantenir la il·luminació a l'interior, encara que s'hagués tallat el corrent a fi de deixar a les fosques la ciutat per dificultar els bombardejos. Una altra instal·lació important eren els pous de ventilació o respiradors per afavorir la renovació de l'aire de l'interior. Se'n van trobar quatre en diferents punts del tram que comunicaven l'interior dels passadissos amb la superfície exterior, tots ells excavats al subsòl, de forma quadrangular i alguns reforçats amb murs de maons.

Un cop acabada la Guerra Civil els refugis es van abandonar i van perdre la seva funcionalitat. Alguns es van enderrocar, uns altres es van segellar amb terra i altres es van aprofitar amb diferents finalitats

Nau de producció.

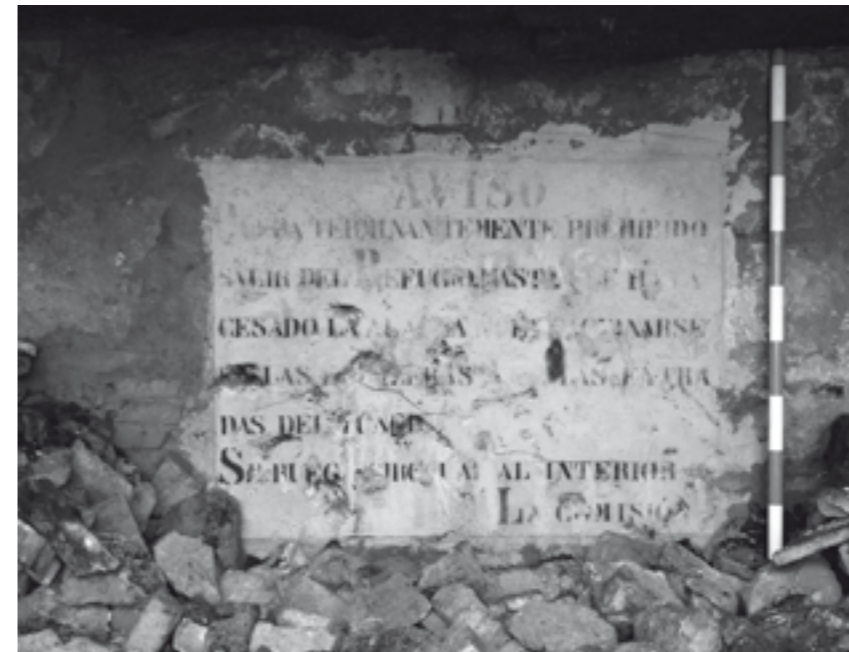
refugis poden baixar fins a 10-15 m). Els murs del túnel eren de pedres i de ciment i el sostre de maons i ciment amb un gran espessor i consistència per aguantar l'impacte de les bombes. Es va cobrir amb la típica coberta catalana situada a una alçada de 2 m en relació al nivell de circulació. Les parets presentaven un enlluït molt ben acabat que va permetre documentar dibuixos i signatures que havien deixat els ocupants del refugi.

El túnel que va des de l'entrada pel carrer Vistalegre fins, suposadament, a l'entrada pel carrer Aurora era d'uns 2 m d'amplada per facilitar la circulació a l'interior. A l'inici del túnel hi havia un pilar central que suportava la coberta. En tot aquest tram hi havia bancs continus d'obra amb revestiment a banda

13. BESOLÍ, A. 2004, pàg. 188-189.

Vista aèria del refugi.

Cartell de l'accés del carrer Riereta.

seguint un pla de reordenació dictat per l'Estat. En el cas del refugi que ens ocupa, segurament els propis veïns van segellar-lo amb terra i runa fins arribar al sostre i també van enderrocar les diferents entrades. L'acció de colmar amb terra els túnels i les entrades es feia "para evitar que sirviesen de escondite de personas, armamento y documentación desafecta al nuevo régimen" (BESOLÍ, A. 2004:189). La característica més destacable d'aquest refugi, localitzat al barri del Raval, era el seu bon estat de conservació, tant per la seva consistència com per no haver estat afectat pels bombardejos de la Guerra Civil i la construcció d'edificis més moderns. També és rellevant que s'ha pogut documentar en aquest solar tota la planta del refugi amb les seves dues entrades gràcies a l'escassa afectació de l'aparcament que es construí posteriorment, que va permetre respectar la seva estructura original. Possiblement, la continuació del refugi es troba en les mateixes condicions al solar contigu, ja que també s'hi va construir un altre aparcament en superfície.

José Manuel Vicente Garcia, Mònica Viamonte Solé

BIBLIOGRAFIA

BESOLÍ MARTÍN, A. 2004: "Los refugios antiaéreos de Barcelona: pasado y presente de un patrimonio arcano", *Ebre* 38, núm.2, pàg. 181-202.

BORDAS PALAREA, A; SALAZAR ORTIZ, N. 2006: "Vestigis del neolític final al barri del Raval de Barcelona: estudi de les restes trobades al carrer Reina Amàlia". *Quarhis*, época II, num.2. Barcelona. Museu d'Història de la Ciutat, Institut de Cultura, pàg.24-35.

MOLIST MONTAÑA, M. 2006: "El jaciment prehistòric de Sant Pau del Camp". *Quarhis*, época II, núm.2. Barcelona, Museu d'Història de la Ciutat, Institut de Cultura, pàg. 180-181

PIERA, J. 2007: *Memòria de la intervenció arqueològica a l'Illa d'en Robador. 17 de març de 2005-3 de febrer de 2006*. (Inèdita)

PUJADES I CAVALLERIA, J. 2006: "Balanz anual de l'activitat arqueològica a la ciutat". *Quarhis*, época II, núm.2. Barcelona. Museu d'Història de la Ciutat, Institut de Cultura, pàg. 153-171.

RAVEUX, O. 2005: "Los fabricantes de algodón de Barcelona (1833-1844). Estrategias empresariales en la modernización de un distrito industrial". *Revista de Historia Industrial*, núm. 28. Any XIV, pàg. 157-185.

ROIG I BUXÓ, J; ROIG I DEULOFEU, A. 1993: *El sistema de drenatge d'un fossat urbà del segle XIV: la sinya de catífol*. IV Came, Tomo III.1993, pàg. 749-754.

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:

Carrer de Ripoll, 25;
Carrer dels Capellans,
10-16

Dates:

19 de novembre-
21 de desembre 2007,
gener-març de 2008

Tipus:

Preventiva

Codi MUHBA:

094/07

Motiu:

Rehabilitació i adequació
de l'edifici

Promotor:

Associació Ca la Dona

Empresa adjudicatària:

Conveni: Fundació Bosch
i Gimpera / Universitat de
Barcelona-Associació Ca
la Dona

Direcció tècnica:

Catalina Mas i Gisela Ripoll
(UB)

Equip:

ARQUEÒLOGA TÈCNICA:

M. J. Rivas

ESTUDIANTS (UB):

B. Biete, S. Criado,
A. Cuyàs, H. Crowdrey,
A. González, A. Maimir,
N. Manzanares i I. Pons

AUXILIARS:

P. Naval, A. Moreno i
A. de Villalba, P. Coletó i
A. Ramírez

Aixecament planimetria:

C. Mas, M.J. Rivas i M. Valls

Digitalització de plànols:

C. Mas, M.J. Rivas i M. Valls

Fotografia:

J. Sans

Estudis diversos:

Inventari de materials: C.
Mas i A. Gómez (UAB)

Restauració de materials:

L. Fernández Berengué

Estudi de fauna:

S. Valenzuela (UB)

Dibuix dels materials arqueològics:

C. Mas, M.J. Rivas, B. Biete,
S. Criado, A. Cuyàs,
H. Crowdrey, A. González,
A. Maimir, N. Manzanares
i I. Pons.

CARRER DE RIPOLL, 25 CARRER DELS CAPELLANS, 10-16

CRONOLOGIA: Segle I aC-segla XX.

PARAULES CLAU: Suburbí. Sitges. Aqüeducte romà.
Estructura combustió. Forn de pa medieval.

1. Introducció¹

L'edifici està situat al centre de Barcelona, en una àrea on el poblament es remunta a les primeres èpoques de l'antiga ciutat històrica. Es troba a l'exterior del recinte romà, en una zona molt afectada pel creixement urbà de l'època medieval.

La finca se situa en una illa delimitada al nord per la plaça Duran i Bas, a l'est pel carrer Ripoll, al sud per la plaça Isidre Nonell i a l'oest pel carrer Capellans. Els accessos a la finca des de l'exterior només es troben al carrer Ripoll, on s'obre l'escala de veïns. A la part posterior de l'edifici, al carrer Capellans, un tancament alt delimita el jardí penjant.

La zona és arqueològicament poc coneguda excepte pel que fa a les intervencions dutes a terme al carrer dels Arcs núm. 5, motivades per unes obres al Col·legi d'Arquitectes on es va localitzar una àrea sepulcral que conservava els fonaments d'un mausoleu funerari quadrangular datat al segle I dC que va estar en ús, al menys, fins a finals del segle V i principis del VI (GRANADOS I PUIG, 1993a). El Pla de la Seu o de la Catedral va ser objecte el 1989 d'una gran excavació d'uns 5.000 m², que va permetre conèixer el creixement suburbial de Barcino des de la seva fundació fins a l'adequació de la zona, a mitjan segle XX.

Els autors de l'estudi de la intervenció no han pogut aportar arguments sobre una possible organització urbana del Pla de la Seu anterior al segle X², excepte pel que fa als elements d'època romana i de l'antiguitat tardana (BLASCO *et alii*, 1992). El paisatge devia ser similar al de la zona dels Arcs Antics: eminentment rural amb construccions de caràcter perible i amb les primeres estructures que naixien al costat de l'aqüeducte.

També són molt interessants els treballs duts a terme per O. Granados y F. Puig quan es va desmuntar, el 1988, l'edifici medieval i modern del carrer Duran i Bas, 12 i 14, davant de la Fundació Balmesiana, que va comportar la localització d'uns 20 m de longitud de quatre arcs de l'aqüeducte i els seus corresponents pilars i obertures reblertes. Aquesta edificació va ser utilitzada com a mitgera entre els edificis situats als números 14 i 16 del carrer ja durant el segle XI (GRANADOS I PUIG, 1993b; GRANADOS, s/d).

En aquest paisatge suburbial s'ubica l'edifici del carrer Ripoll, 25 que va utilitzar l'aqüeducte com a parament o façana, i que va néixer en època medie-

val i va anar transformant el seu ús i funció fins arribar als nostres dies. La documentació històrica i els treballs arqueològics han permès endinsar-se en la transformació d'aquest edifici.

2. La intervenció arqueològica de Ripoll, 25 en 2007-2008

A la tardor de 2007 es va iniciar la primera fase de l'excavació –al subsòl i paraments– de les zones de l'edifici afectades per l'avantprojecte: l'accés de la façana posterior i la instal·lació del fossat de l'ascensor i els lavabos. La intervenció tingué lloc en tres habitacions de la planta baixa i un passadís que comunica el celobert amb la resta del cos de l'edifici. Es va dur a terme el repicat i estudi de les parets i el seguiment i rebaix manual de les terres de dues de les habitacions.

A l'habitació A es va documentar un nivell d'ocupació (UE 41) que es pot datar entre els segles IX i X. Retallant aquest nivell es van trobar una sèrie de sitges i fosses que van ser amortitzades els segles X o XI. Les parets d'aquesta estança van ser construïdes posteriorment ja que totes elles es recolzen directament a la cambra UE 41 i també a algunes de les sitges documentades. Posteriorment es va construir un sistema de canalitzacions i aigües brutes que potser data del segle XVIII, així com una estructura que possiblement va servir per construir i suportar un sostre de fusta. La seqüència estratigràfica queda completada quan es diposita l'estrat que conformarà el nivell d'ús ja del segle XX.

A la següent estança excavada, denominada habitació B, l'aparició d'estructures i de materials arqueològics diversos va permetre aproximar-nos a la transformació d'aquest espai durant un període de temps molt dilatat: des d'època romana fins al segle XX. L'estructura més antiga documentada van ser les restes del pilar de l'aqüeducte ubicades a la cantonada sud-oest de l'habitació així com l'estructura UE 110, que podria respondre a un nivell de construcció. A una fase més tardana semblen correspondre a una sèrie de murs (UE 76, 77 i 78) que probablement delimiten l'estança en un moment posterior a la construcció de l'aqüeducte. És encara prematur avançar una cronologia per a aquesta fase tenint en compte l'estat actual dels treballs, ara bé, amb tota seguretat ha de ser posterior al moment en que l'aqüeducte cau en desús. En la primera fase documentada, els murs (UE 76 i 78) semblen haver estat seccionats parcialment així com la cimentació de l'aqüeducte. Posteriorment es va documentar una capa d'argiles que es va retallar d'una forma més o menys circular i va ser re-

blerta per un nivell de graves (UE 111). Sobre aquest nivell es va construir una estructura de combustió (UE 94) que es va revestir per un gran nivell d'argiles (UE 100). Un cop construïda l'estructura de combustió, es va edificar un mur (UE 73) que tancarà aquesta part de l'estança per la seva zona est. Només es va documentar un nivell d'ús (UE 93) que podria funcionar amb l'estructura de combustió i amb el mur (UE 73). Aquest nivell (UE 93) es podria datar al segle XIII o posterior. Tant aquest nivell com el mur (UE 73) i un arc de dovelles (UE 19) datat a mitjan segle XIII podrien haver funcionat al mateix temps que l'estructura de combustió de la que desconeixem el moment de construcció però que, a partir de les dades de les que disposem, sembla que va ser utilitzada entre finals del segle XI i el tercer quart del XIII. Posteriorment, l'estructura de combustió serà amortitzada per la UE

90 i, per sobre, s'hi construirà un paviment de calç (UE 82) que es pot datar, segons les monedes que es van trobar, al tercer quart del segle XIII. Sobre d'aquest paviment, se'n va construir un altre també de calç (UE 72) datat a finals del segle XIII o principis del XIV. Superposat a aquests estrats es trobava un nivell d'ús del segle XV o posterior. La seqüència estratigràfica indica que en algun moment anterior al segle XX i posterior al XV es va construir una nova entrada i un altre mur (UE 57) al límit nord. En aquest moment, l'habitació presentaria dos nivells ben diferenciats: la zona est i la zona oest. Les parts baixes de les parets de la zona oest van ser folrades amb un enlluït de calç (UE 66). Es va trobar una xemeneia a l'angle nord-oest i una graella a l'obertura sud que devien funcionar al mateix temps. La presència d'aquest conjunt d'elements indica un ús de tipus

Visió general de l'habitació A amb les fosses i canalitzacions excavades.

Planta de l'habitació A al finalitzar la intervenció.

1. La base per a la redacció d'aquest text es troba a la memòria de la intervenció arqueològica lliurada el maig de 2008, MAS I RIPOLL, 2008. Per a la documentació històrica i arquitectònica són fonamentals VECLUS, 2002 i RAHOLA I CORTELLARO, 2007.

2. Alguns investigadors creuen que la seva ocupació podria remuntar-se al segle IX, cf. GRANADOS, 1984.

Habitació B al finalitzar la intervenció. Al fons, pilar i obertura cegada de l'aqüeducte; davant d'aquest es troba l'estructura de combustió UE 94.

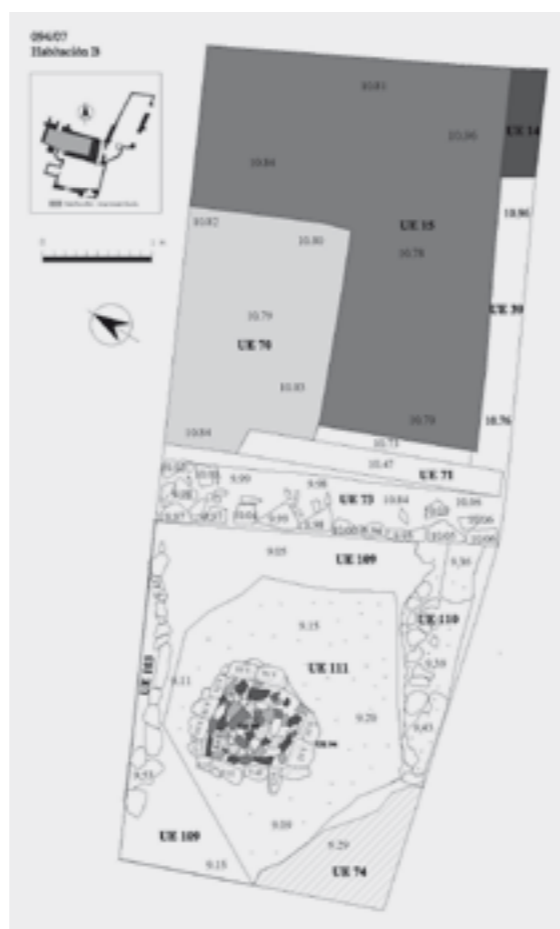
industrial d'aquest sector adossat a l'aqüeducte. A la zona est de l'habitació, s'ha documentat un nivell d'ús que ha estat datat al segle XVIII. L'última fase d'ocupació correspon al segle XX.

A l'habitació C, adossada cap el sud a l'estança B, es van documentar al menys tres arcs de mig punt construïts amb dovelles de pedra així com l'arrencada d'un quart a l'extrem est de la paret nord al punt on devia néixer l'arc que es va tallar pel pou posterior. Al segle XIII, aquests arcs devien definir uns espais amb funcions precises, encara que és d'hora per pronunciar-se.

La seqüència cronològica del parament nord és interessant ja que se sap que el mur i l'arc van ser construïts al segle XIII i que l'arc es va cegar posteriorment. La ceràmica que s'hi va trobar sembla situar aquest tancament entre finals del segle XVI i finals del XVII. També posteriorment es va construir el pou i, encara que no hi ha elements per datar-lo, sabem que és posterior al tancament de l'arc perquè el talla. És possible que la seva construcció estigui relacionada amb les reformes realitzades a l'edifici durant el segle XVIII.

3. Els resultats arqueològics, la seva interpretació i la seva relació amb el *suburbium* de Barcelona

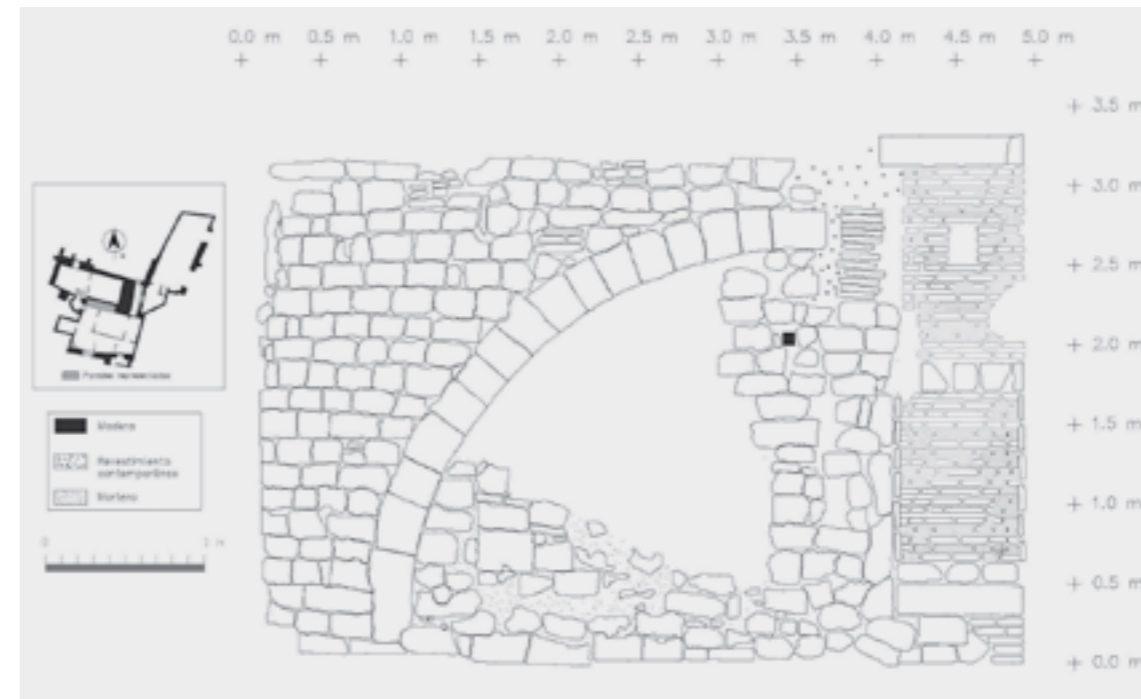
Texts i arqueologia situen a finals del segle X el creixement de diferents aglomeracions a l'entorn de Barcelona (BANKS, 1985). A la zona que ens ocupa es va començar a organitzar i vertebrar el burg o "vila nova dels Arcs Antics", amb un caràcter eminentment rural però marcat per la presència del que els textos anomenen "archos anticis", és a dir, els arcs de l'aqüeducte romà. Els "Arcs Antics" estaven delimitats en l'època medieval per una sèrie de camins que comunicaven els diferents burgs i per la riera del Torrent de l'Olla que baixava des de Collserola convertint-se en la riera del Merdançar prop del burg del Mercadal, nascut a partir del segle X com a un gran mercat prop de la porta est de la ciutat³. A aquesta riera també se li donava el nom de riera de Sant Joan perquè passava prop del conjunt de Sant Joan de Jerusalem i de la font de Sant Joan. Les petites o grans construccions que van anar configurant el tram urbà d'aquesta zona suburbial, varen trobar el suport perfecte per construir en la

gran estructura monumental dels pilars i arcs de l'aqüeducte. Així, a poc a poc, l'aqüeducte va servir com a mitgera dels diferents edificis tal i com s'observa a la plaça Duran i Bas. El traçat, una mica esbiaixat i en sentit nord-est-sud-oest del carrer de les Magdalenes i de N. Amargós, són reflex de la fossilització de l'aqüeducte.

La intervenció arqueològica ha permès documentar un dels pilars de l'aqüeducte fins el seu nivell de fonamentació, que ja era conegut per la cara oest. A la finca de Ripoll 25, es conserva a la planta baixa un altre pilar i, als pisos superiors, part d'un dels

Alçat de la paret oest de l'habitació C. Cara sud de l'arc cec UE 19 i el pou UE 63.

← **Planta de l'habitació B al finalitzar la intervenció.**

4. MAYER I RODÀ, 1977: 271, afirmen que l'aqüeducte va seguir proveïnt d'aigua a Barcelona fins al segle X, seguint a VOLTES BOU.

5. No serà fins a mitjan segle XIV quan es comencen a organitzar les fonts públiques.

6. El Dr. Banks ens ha proporcionat gran part de la informació textual sobre els forns de la Barcelona medieval i li agraïm. Veure sobre els forns coneguts textualment: ORTI GOST. Sobre la distribució dels forns el planell CARRERAS CANDI, encara que els autors no es posen d'acord sobre algunes localitzacions, com és el cas del forn de pa de Ripoll; sobre el pa en la Barcelona gòtica: VINYOLES, 1994.

7. ACA Reial Patrimoni, Batllia General de Catalunya, Registre 124 (Classe 2ª Ac 8), fol. 48v-49r. El document es refereix al forn que passa a mans del Monestir de Ripoll.

8. ACA Reial Patrimoni, Batllia General de Catalunya, Registre 124 (Classe 2ª Ac 8), fol. 49r-49v.

9. La investigació en els arxius de Santa Maria del Pi ha estat duta a terme pel Dr. S. Claramunt (UB), a qui agraïm els seus suggeriments i observacions. Els documents esmenten l'existència de nombrosos pobres que es refugiaven als porxos dels forns de Ripoll. Això fa suposar al Dr. Claramunt que van existir diversos forns als terrenys situats entre el carrer Ripoll i l'aqüeducte.

arcs. A l'altell de la primera planta, a la paret nord que delimita la finca, s'observa en secció el *specus* o caixa del canal d'aigua.

L'estudi, tant de l'alçat com del tancament de la llum de l'obertura, del pilar localitzat, permet avançar en el coneixement d'aquesta construcció durant l'època medieval. El pilar es conserva tant en fonamentació com en alçat, però devia ser de planta quadrada, similar als que es van trobar a la mitgera de Duran i Bas o als excavats davant de la porta nord de la muralla romana. Encara que l'excavació no ha permès datar el moment de construcció de l'aqüeducte, una trinxera talla els fonaments i sembla que tot indica que el robatori i desmuntatge de part del pilar és d'època medieval i correspon al moment en que va ser construïda l'estructura de combustió (UE 94).

Anteriorment s'ha fet esment de l'excavació que es va fer a finals dels anys 1980 a l'Avinguda de la Catedral i que va posar al descobert tres dels pilars de l'aqüeducte amb les següents característiques: planta quadrada de 2 x 2 m, amb una llum de 3 m i construïts en *opus caementicium* de pedra petita i morter directament sobre les argiles del terreny. L'arrasament dels pilars en aquest sector de la Plaça Nova, pot ser el resultat de les remodelacions i destruccions que va patir tota la zona els segles XIV i el XVI, moment en que es va procedir a la destrucció de les construccions de l'exterior de la muralla (BLASCO *et alii*, 1992: 65-66 i 105-107). Sembla que les dimensions dels pilars trobats a la Plaça Nova són diferents dels localitzats a Duran i Bas, que mesuren entre 1,55 i 1,60 m de costat i 4,10 m d'alçada; els carreus tenen 0,90 m d'ample, els arcs de mig punt 3,40 m de llum i han estat construïts en *opus vitatum* o *opus certum* (GRANADOS, s/d).

La troballa de diverses sitges a l'habitació A, en ús durant els segles X i XI, indica la lenta transformació del paisatge en tota la zona, vertebrat probablement amb petites construccions de pedra, algunes cabanes i coberts, així com corrals i horts. Tot sembla indicar, com també suggereixen les fonts textuals, que a partir del segle XI, els terrenys més propers a les restes de l'aqüeducte comencen a urbanitzar-se. Això va implicar que l'aqüeducte quedés desafectat⁴, i alhora que es comencessin a cavar

pous per buscar aigua a la capa freàtica, com s'observa en el teixit medieval de tota la ciutat.⁵ Alguns autors, suggereixen que molt a finals del segle X, Barcelona comença a recuperar-se econòmicament. La intensificació de la activitat comercial també va poder ser el motor del desenvolupament de les "villes" noves que es van anar configurant al voltant de la ciutat als punts amb més moviment (BANKS, 1984, 1985). Durant els segles XII i XIII, el creixement demogràfic va comportar una densificació important del teixit urbà. La intensa activitat mercantil, comercial, industrial i artesanal provocada per la política de Jaume I, va afavorir un desenvolupament més gran de la zona dels "Arcs Antics". Ara per ara és difícil conèixer el parcel·lari d'època medieval, però gràcies a diferents documents i estudis de diversos investigadors, se sap que la finca de Ripoll 25 és la suma de diverses propietats que van passar per diverses mans i usos.

Un dels aspectes més interessants que ofereix la documentació medieval i moderna es detecta en el nom del propi carrer que té el seu origen en la nomenclatura anterior: "carrer del forn de Ripoll" (CARRERAS CANDI, s/d: 874). Aquesta designació testimonia l'existència en aquest carrer d'un forn de pa⁶ avalada per tota una sèrie de documents que van des d'època medieval a l'època moderna. En destaquen dos: un de finals del segle XI, del 1094⁷, i un altre de principis del XII, del 1108.⁸

Si bé les fonts textuals, fins a finals del segle XIII es refereixen a un *funum de Archibus*, a partir d'inicis del segle XV sempre es fa esment del forn (o forns) de Ripoll⁹ i fins i tot prenen com a referència topogràfica el carrer Copons, situat davant de la finca en sentit transversal.

L'existència de tota aquesta documentació, que tot i que no està demostrat sembla referir-se a aquesta finca, obliga a relacionar aquests textos amb les restes excavades prop de l'aqüeducte. Tal i com s'ha explicat, als treballs realitzats a l'habitació B, juntament amb les restes del pilar de l'aqüeducte, es va localitzar una important estructura de combustió (UE 94) que suggereix que es podria tractar d'un dels forns esmentats als texts.

Es fa difícil pel moment i pel poc espai excavat di-

3. Veure els mapes publicats el 2006 per l'equip d'investigació [contra]taedium, coordinat per la Dra. T. Vinyoles (UB), a www.ub.edu/contrataedium/taedium.htm, especialment "La Barcelona medieval".

mencionar tot el problema d'aquesta estructura de combustió. No obstant, creiem necessari esbossar algunes de les reflexions i conclusions preliminars resultat d'una primera aproximació. L'estructura de combustió d'aproximadament un metre de diàmetre (UE 94), conserva una base circular formada per pedres i folrada per grans fragments de teula disposats regularment i recoberts per argiles formant un con. Al centre van aparèixer restes de carbons (UE 93). Aquesta estructura estava associada a un nivell d'argiles cremades (vermelles), amb restes de carbons que suggereixen que tot l'espai excavat prop de l'aqüeducte va servir com una única superfície. Resulta temptador associar aquesta estructura de combustió amb el forn dels texts, el *furnus Ripollensis*, encara que, per arribar a unes conclusions més definitives, caldrà ser prudents i esperar el final de l'excavació. En qualsevol cas, si així fos, s'hauria de trobar una manera de cobrir la superfície d'argiles destinada a col·locar les fogasses de pa per coure i l'estructura de combustió. És molt probable que tota l'habitació, definida al sector oest de l'habitació B, es fes servir com a cambra de combustió i que els murs fossin el límit d'aquesta. Ara bé, no existeixen elements per fer una proposta de la coberta. Una dada d'interès ens la proporcionen les monedes, gairebé totes flors d'encuny de Jaume I que, inserides en dos nivells d'argamassa, cobrien pràcticament tota la superfície. Aquestes monedes avalen la inutilització i el segellament de l'estructura de combustió al tercer quart del segle XIII, gràcies a les monedes aparegudes a les UE 72 i 82. Per tant, el conjunt de dades analitzades de forma preliminar sembla que indiqui que aquest espai dotat de l'estructura de combustió podria ser el forn de pa de Ripoll que els texts mencionen. Si és així, el forn, segons la seqüència estratigràfica, va estar en ús fins a finals del segle XIII, i encara que no hi ha arguments per proposar una data d'inici per al seu funcionament, com ja s'ha dit els documents textuais el situen molt a la fi del segle XI. Tot permet relacionar el forn amb la sèrie d'arcs de mig punt distribuïts a la planta baixa de l'edifici, relativament ben conservats i construïts amb dovelles de la pedrera de Montjuïc. L'estructura de combustió queda segellada entre finals del segle XIII i principis del XIV. Tanmateix, és

necessari tenir en compte que, pel moment, l'excavació no ha proporcionat moltes dades sobre la complexa trajectòria que va patir l'edifici a partir de llavors. Se sap de l'existència d'un hostal conegut amb els noms d'Hostal o Alberg d'en Garcia i antic Hostal del Lleó i per tant, devien seguir estant en ús els esmentats arcs de mig punt. Els "Estudis Generals" (Scoles majors o Pedagogium), en època baix medieval, i potser ja des de l'any 1431, van estar ubicats probablement a una part de la finca (VECLUS, 2002). Es documenta així una de les primeres seus de l'antiga universitat medieval de Barcelona, que depenia directament del govern de la ciutat però que va quedar sota la direcció del bisbat al fusionar-se amb l'escola catedralícia. Si realment els "Estudis Generals" estaven a Ripoll 25, ocuparien segurament alguns dels espais dotats d'arcs de mig punt, així com el primer cos de fàbrica al fons del pas pel carreró sud, proveït de portes cegades construïdes amb arcs escarsers. Diferents elements arquitectònics recuperats a l'edifici semblen suggerir la localització d'una antiga llotja o galeria renaixentista però les contínues remodelacions desfiguren el veritable aspecte i funció de l'edifici en cada època. Encara que es desconeixen les ubicacions concretes de cadascun d'aquests llocs, sempre s'han relacionat els arcs de l'aqüeducte, el forn de Ripoll, l'Hostal del Lleó, el d'en Garcia i la seu dels "Estudis Generals" (VECLUS, 2002; RAHOLA I CORTELLARO, 2007). Sembla que les obres de finals del XVII principis del XVIII van ser importants per la nova configuració i compartimentació de l'edifici i, per tant, en tots els àmbits en que s'ha intervingut. També és important el fet que els diversos pisos han estat ocupats de forma contínua al llarg de tot el segle XIX fins avui. L'abundant material ceràmic trobat mostra aquesta intensitat d'ocupació i aquests diferents moments de remodelació del conjunt arquitectònic, canviant radicalment l'ús i la funció originals de l'edifici. Són molt significatius els paquets de farciment d'anivellament amb abundants materials de finals del segle XIX i principis del XX.

Catalina Mas i Gisela Ripoll

BIBLIOGRAFIA

VECLUS, 2002: *Estudi històric-arquitectònic de la finca núm. 25 del carrer Ripoll de Barcelona*, Veclus, SL, Barcelona (Inèdit).

RAHOLA, V; CORTELLARO, S. 2007: "L'aqüeducte romà de Ripoll 25, Barcelona", *Quaderns d'Arquitectura i Urbanisme*, 255, tardor, Barcelona, pàg. 86-93.

BANKS, Ph. 1984: "The Roman Inheritance and Topographical Transitions in Early Medieval Barcelona", BLAGG, J. i KEAY, S. (ed.), *Papers in Iberian Archaeology*, British Archaeological Reports, int. s., 193, Oxford, pàg. 600-634.

BANKS, Ph. 1985: "Burgus, Suburbium and Villanova: the Extramural Growth of Barcelona before a.d. 1200", *Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona*, vol. 2, Barcelona, pàg. 107-133.

BLASCO, M. et alii. 1992: *L'avinguda de la Catedral; de l'ager de la colònia de Barcino a la Vilanova dels Arcs*, Barcelona.

CARRERAS CANDI, F. s/d: *Geografia general de Catalunya. Ciutat de Barcelona*, Barcelona.

GRANADOS, O. s/d: *De l'aqüeducte romà als pous de Montcada. La conducció de l'aigua a Barcelona*, Museu d'Història de la Ciutat, Itineraris, Barcelona (fullet).

GRANADOS, O. 1984: "La primera fortificació de la colònia Barcino", BLAGG, J. i KEAY, S. (ed.), *Papers in Iberian Archaeology*, British Archaeological Reports, int. s., 193, Oxford, pàg. 264-295.

GRANADOS, O; PUIG, F. 1993a: "Carter dels Arcs", Època romana-Antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989, Col·lecció d'anuaris d'intervencions arqueològiques a Catalunya, 1, Direcció General del Patrimoni Cultural, Servei d'Arqueologia, Barcelona, pàg. 108-109.

GRANADOS, O; PUIG, F. 1993b: "Aqüeducte romà", Època romana - Antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989, Col·lecció d'anuaris d'intervencions arqueològiques a Catalunya, 1, Direcció General del Patrimoni Cultural, Servei d'Arqueologia, Barcelona, pàg. 108.

MAS C; RIPOLL, G. 2008: *Intervenció arqueològica al carrer de Ripoll, 25 / carrer dels Capellans, 10-16 [Districte de Ciutat Vella, Barcelona]*, Barcelona. (Inèdita)

MAYER, M; RODÀ, I. 1977: "El abastecimiento de aguas de la Barcelona romana. Reconstrucción de su trazado", *Segovia y la arqueología romana*. Universitat de Barcelona, Publicaciones Eventuales, 27, Barcelona, pàg. 265-277.

ORTÍ GOST, P. 2000: "Renda i fiscalitat en una ciutat medieval: Barcelona, segles XII-XIV", *Anuari d'estudis medievals*, 41, Barcelona, CSIC, Institució Milà i Fontanals, especialment el capítol: "Els forns", pàg. 201-244.

VINYOLES, T. 1994: "El menjar a la Barcelona gòtica: necessitat primària i ritus social" dins VVAA, *Del rebost a la taula. Cuina i menjar a la Barcelona gòtica*, Museu d'Història de la Ciutat, Barcelona, Electa i Ajuntament de Barcelona, pàg. 19-29.

VOLTES BOU, P. 1967: *Historia del abastecimiento de agua en Barcelona*, Barcelona, Sociedad General de Aguas de Barcelona.

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:

Carrer Sant Honorat, 10

Dates:

18 d'agost-30 de setembre de 2008

Tipus:

Preventiva

Codi MUHBA:

100/08

Motiu:

Adequació dels locals de la planta baixa d'un sector del Palau de la Generalitat per a espais de premsa, oficines generals i sala tècnica d'instal·lacions.

Promotor:

Departament de la Presidència-Generalitat de Catalunya

Empresa adjudicatària:

Arqueològic Terrasub, SL

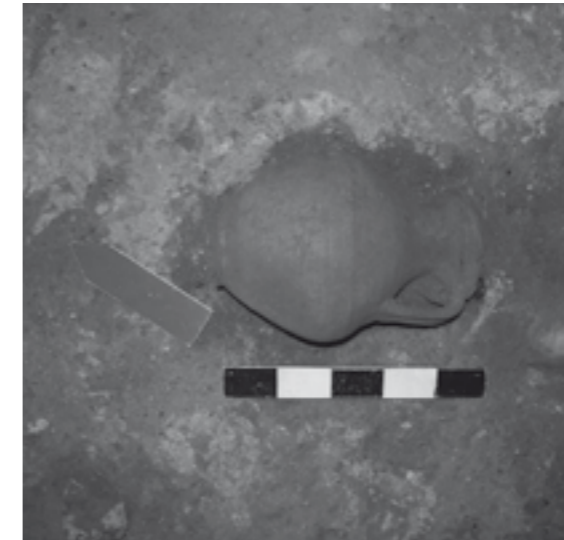
Direcció tècnica:

Xavier Aguelo Mas

Fotografia:

Xavier Aguelo Mas

CARRER DE SANT HONORAT, 10

Gerra de ceràmica comuna. Possible ritus fundacional.

Mur UE1051 de la casa romana.

CRONOLOGIA: Segle I aC; segles V-VII; segles XIII-XIV; segle XVI.
PARAULES CLAU: Domus. Sitges. Call. Palau de la Generalitat.

Tot i que la zona de treball estava molt afectada per diverses remocions del terreny per la construcció i les successives modificacions i reformes del Palau de la Generalitat, en el decurs dels treballs es van localitzar diverses restes que van des de l'època fundacional de la ciutat fins a les fases prèvies a la construcció del Palau.

D'acord amb la memòria presentada per l'arqueòleg director, en les diferents sales on es va intervenir es va documentar un possible nivell de circulació d'època fundacional de la ciutat (segle I aC), relacionat amb el nivell geològic de base del turó del Mons Tàber. Aquests nivells es presenten en una cota prou alta i indiquen que aquesta zona de la ciutat, almenys en diferents parts, no presenta pràcticament estratigrafia. Diverses estructures negatives i diversos murs retallen aquests nivells. Apareixen alguns murs corresponents possiblement a una *domus* de datació imprecisa tot i haver-se pogut documentar dos nivells de circulació datats al segle V i VII dC.

Ja a l'Edat Mitjana, en un moment històric en que aquest espai està integrat dins el Call, hi ha diverses sitges que, per tipologia constructiva (en pedra) són de factura similar a les localitzades, l'any 2003, en la intervenció que es va realitzar al número 3 del carrer de Sant Honorat i que, segons la documentació existent, es van amortitzar al segle XIII. També es van localitzar i documentar diverses estructures muràries amb una cronologia entre el segle XIV i el XVI, és a dir, entre el moment d'amortització de les sitges i la construcció d'aquest sector del Palau. Finalment, el director de la intervenció apunta la hipòtesi que hi hagués la traça d'un antic carrer, també d'època baix medieval, perpendicular al carrer Sant Honorat, a partir de les estructures localitzades que lliguen amb alguna de les trobades al Palau l'any 1907.

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:

Carrer de Sant Pere Mitjà, 20; Carrer de Sant Pere Més Baix, 35

Dates:

Març-abril de 2008

Tipus:

Preventiva

Codi MUHBA:

020/08

Motiu:

Remodelació de la finca per la construcció d'habitatges que comportà una actuació al subsòl i realització d'un fossat per a un ascensor

Promotor:

PEBER, SL

Empresa adjudicatària:

TEA Difusió Cultural, SL

Direcció tècnica:

Júlia Miquel i López

Fotografia:

Júlia Miquel i López

CARRER DE SANT PERE MITJÀ, 20 CARRER DE SANT PERE MÉS BAIX, 35

CRONOLOGIA: Segles XIII-XX.

PARAULES CLAU: Barri de Sant Pere. Estratigrafia baix medieval. Estructures modernes.

L'obra prevista comportava l'afectació del subsòl per a la realització de diverses sabates i riostes, així com un fossat per construir un ascensor. El projecte d'intervenció arqueològica es va plantejar inicialment a l'espai que corresponia a dos cossos o estructures del conjunt d'edificacions que conformen la parcel·la, amb façana al carrer de Sant Pere Mitjà.

En el moment d'iniciar l'actuació arqueològica ja s'havia procedit a enderrocar les mencionades edificacions, restant únicament l'espai semisoterrat d'ambdós cossos, que havien estat utilitzats com a magatzem i muntacàrregues aprofitant el desnivell existent entre els carrers de Sant Pere Mitjà i Sant Pere Més Baix. Prèviament a les tasques arqueològiques la finca havia estat objecte d'un estudi històric-documental per part de l'empresa Veclus, SL. Prement com a base l'esmentat estudi, es decidí adaptar la nomenclatura emprada que dividia la finca en diferents estructures o cossos volumètrics de cara a la

descripció de les tasques arqueològiques realitzades. D'aquesta manera es considerarà que podria ser més entenedor i es podrien establir els lligams entre l'estudi arquitectònic efectuat en superfície, es a dir, de cota zero amunt, i l'excavació del subsòl essent, així, ambdues recerques complementàries. L'estudi documental sobre l'evolució de la propietat de les finques aporta l'explicació a la peculiar parcel·lació de les mateixes. Entre els segles XVII i XX foren subdividides, unificades i tornades a subdividir diverses vegades, sense oblidar tampoc que les cases originals foren soterrades, degut a fets d'armes i reformades en funció dels interessos dels diferents propietaris. Les tasques arqueològiques realitzades amb l'ajut de l'estudi històric, documental i arquitectònic, van permetre resseguir l'evolució de les finques. Cal assenyalar que en la intervenció arqueològica no es va trobar cap evidència d'estructures baix medievals, únicament es van poder constatar remocions diverses del terreny i successius reompliments que van permetre recuperar força material ceràmic dels segles XIII i XIV, bàsicament es tracta de fragments de servei de taula decorada en verd, morat i manganès. Aquest fet que podria traduir-se en una ocupació durant aquest període històric, no es va poder constatar amb la documentació d'elements constructius. D'aquesta manera en un dels sectors es trobaren, per una banda, les estructures corresponents a dipòsits, fosses sèptiques i canalitzacions soterrades, obrades amb maó lligat amb morter de calç, amb una cronologia situada entorn el segle XIX, les quals s'assentaven directament sobre el terreny natural, que en aquest sector és torçut i, per un altra les restes d'elements muraris amb una cronologia anterior, probablement del segle XVIII, mostraven traces d'haver estat obliterats quan el sector es convertí en un magatzem a partir de 1797. Quan a l'altre sector, la intervenció fou molt més reduïda; únicament es realitzà un sondeig aprofitant que s'havia de construir un ascensor. Les estructures aparegudes en la seva excavació ens parlaven possiblement de les restes de l'edificació que fou reformada l'any 1814, amb els dos murs detectats als perfils, més els serveis més moderns, com el clavegueró i la canalització de fibrociment.

En definitiva, i donat que l'enderroc de l'any 2006 s'efectuà fins a cota de paviments, l'excavació va permetre documentar els diferents serveis soterrats (dipòsits, fosses sèptiques i canalitzacions), circumstància que permet completar l'estudi històric que va realitzar prèviament Veclus, SL. Així, doncs, l'excavació arqueològica va permetre documentar la continuïtat d'ocupació del solar des del segle XVI fins el moment del seu enderroc, l'any 2006, i estudiar els diversos usos dels espais que es corresponen amb la dinàmica que seguí el barri de Sant Pere en època moderna i contemporània.

Júlia Miquel i López

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:

Carrer de Sant Pere Mitjà, 81-87

Dates:

Maig-juny 2008

Tipus:

Preventiva

Codi MUHBA:

047/08

Motiu:

Construcció edifici de nova planta

Promotor:

REGESA (Societat Urbanística Metropolitana de Rehabilitació i Gestió SA)

Empresa adjudicatària:

ArqueoCat, SL

Direcció tècnica:

Noemí Nebot Pich

Equip:

TÈCNICS DE SUPORT:

Emili Revilla, Fernando

Boullousa

OFICIALS:

Lluís Casademont, Anna

Martí, Cayetana Gomis,

César Torrecillas

Aixecament planimetria:

Fernando Boullousa, Emili

Revilla

Digitalització de plànols:

Ignasi Camps, Emili Revilla

Fotografia:

Noemí Nebot

Dibuix dels materials arqueològics:

Noemí Nebot

Neteja, tractament i consolidació d'objectes arqueològics:

Àbac Conservació i Restauració, SL i ArqueoCat, SL

CARRER DE SANT PERE MITJÀ, 81-87

Detall longitudinal del mur documentat.

CRONOLOGIA: Segle XIII-XIX.

PARAULES CLAU: Extraccions d'argila (segle XIII). Dipòsits (segle XVIII).

Gran part de les restes localitzades corresponen a les fonamentacions dels murs interiors d'un edifici del segle XIX enderrocats abans de començar les tasques arqueològiques. Les poques restes documentades i el grau d'arrasament que presentaven fan pensar que la construcció d'aquest edifici devia malmetre bona part dels vestigis conservats al

subsòl. L'estratigrafia del solar era poc complexa i els nivells geològics es trobaven entre 0,40 i 0,60 m respecte el nivell del carrer actual. Només va ser possible localitzar un mur anterior a l'edificació del segle XIX. La seva construcció la situem en un moment posterior al segle XIII, ja que talla el rebliment de dues estructures negatives datades al segle XIII per la tipologia ceràmica documentada al seu interior. Pel que fa a la funcionalitat d'aquestes estructures negatives (quatre en total), sembla que estaria relacionada amb l'extracció d'argila i que

Vista general de les restes.

BIBLIOGRAFIA

BALAGUER, V. 1865: *Las calles de Barcelona*, 2 volums. Barcelona. Salvador Manero.

GALERA, M.; ROCA, F.; TARRAGÓ, S. 1982: *Atlas de Barcelona*. Barcelona. Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya.

GARCIA ESPUCHE, A; GUÀRDIA BASSOLS, M. 1986: *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*. Barcelona, Edicions de la Magrana.

RIBA ARDERIU, O. 1993: "Assaig sobre la geomorfologia medieval de la ciutat vella de Barcelona" *Actes del III Congrés d'Història de Barcelona*. Barcelona. pàg. 171-174.

SAGARRA TRIAS, F. 1996: *Barcelona, ciutat de transició (1848-1868). El projecte urbà a través dels treballs de l'arquitecte Miquel Garriga i Roca*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. Arxius de les Seccions de Ciències, CXI.

SOBREQUÉS CALLICÓ, J. (Dir.) 1993: *Història de Barcelona. La ciutat a través del temps. Cartografia històrica*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana.

VECLUS SL. 2006: *Estudi històric i arquitectònic de la finca núm. 35 del carrer de Sant Pere Més Baix i núm. 20 de Sant Pere Mitjà de Barcelona*. (Inèdit)

foren amortitzades en poc temps. Cal destacar que tots aquests retalls són coetanis i que han donat el mateix tipus de material ceràmic associat.

Així doncs, si tenim en compte l'edifici del segle XIX, es poden diferenciar quatre fases d'utilització de l'espai al solar del carrer Sant Pere Mitjà, 81-87. Una primera fase al segle XIII que es correspondria amb la realització dels quatre grans retalls per extracció d'argiles. Un segon moment, posterior al segle XIII, del que només es va conservar l'únic mur que s'ha pogut documentar. Per altra banda, en una tercera fase trobaríem funcionant els diferents dipòsits localitzats dels que podríem situar-ne la construcció al segle XVIII, gràcies al material ceràmic associat. Aquestes estructures han d'associar-se a l'edifici que ocupava aquest solar abans del segle XIX, i que està citat en fonts documentals (Bou

i altres. 2008). Malgrat que tant la segona fase (mur) com la tercera (dipòsits del segle XVIII) s'associen a l'existència d'edificacions preexistents, no es disposa de dades per establir l'evolució històrica de dites edificacions a conseqüència de l'enderroc realitzat al segle XIX. L'última fase correspondria a l'edificació del segle XIX.

Un cop finalitzades les tasques arqueològiques i amb els resultats obtinguts es fa necessari esperar a d'altres intervencions a la zona, de més envergadura que les dutes a terme fins el moment, que ajudin a contextualitzar i a comprendre millor els elements localitzats al solar.

Noemí Nebot

Vista d'un dels retalls un cop realitzat el buidatge de terres de l'estructura. Es pot observar en el perfil les marques deixades per l'eina amb la que es va realitzar el buidatge de terres original.

BIBLIOGRAFIA

AGUELO MAS, J; HUERTAS ARROYO, J; PUIG VERDAGUER, F. 2005: "Santa Caterina de Barcelona: Assaig d'ocupació i evolució", *Quaderns d'Arqueologia i Història de la ciutat de Barcelona, Quarhís*, Època II, núm.1. Barcelona, Museu d'Història, Institut de Cultura.

BOU, L.M; CABALLÉ, F; GONZÁLES, R; MASPOCH, M. 2008: *Estudi històrico-arquitectònic previ de les finques núm. 81, 83, 85-87 de Sant Pere Mitjà de Barcelona*. Barcelona, Veclus, SL.

GARCIA ESPUCHE, A. 1992: "Canvis i permanències de l'herència espacial medieval. De la ciutat de la Ribera a la ciutat de la Rambla", *Història de Barcelona: El desplegament de la ciutat manufacturera (1714-1833)*, Volum 5, Barcelona, Enciclopèdia catalana.

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Ubicació:
Carrer de Valldonzella, 21;
Plaça de Joan Coromines.
Antic Teatre de la Casa de Caritat de Barcelona

Dates:
Setembre-novembre de 2008

Tipus:
Preventiva

Codi MUHBA:
102/08

Motiu:
Obres d'ampliació del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona

Promotor:
Centre de Cultura Contemporània de Barcelona

Empresa adjudicatària:
ArqueoCat,SL

Direcció tècnica:
Josefa Huertas Arroyo,
David Prida Trujillo

Equip:
AUXILIARS:
Fernando Boullosa, Anna Martí, Manuel Saa

Aixecament planimetria:
Ignasi Camps

Digitalització de plànols:
Ignasi Camps

Fotografia:
Josefa Huertas, David Prida

Dibuix dels materials arqueològics:
Josefa Huertas

CARRER DE VALLDONZELLA, 21 PLAÇA DE JOAN COROMINES

CRONOLOGIA: Segles XVIII-XX.
PARAULES CLAU: Casa Caritat. Canalitzacions.
Zones de treball. Antic teatre.

Els treballs realitzats amb motiu de la remodelació de l'antic teatre de la Casa de la Caritat per poder ampliar les dependències del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB) s'estan desenvolupant en diverses fases. Aquest article presenta els resultats de les cales realitzades per tal de re-fonamentar parcialment l'edifici actual i un rebaix general al voltant dels 50 cm a fi d'igualar el nivell de l'edifici amb la plaça de Joan Coromines.

Les tasques de seguiment i excavació en punts concrets van permetre localitzar tot un seguit d'estructures de l'edifici actual i algunes anteriors.

L'edifici està conformat per quatre àmbits: dos paral·lels a la plaça que no van presentar restes significatives, i els dos paral·lels al carrer Valldonzella, en els que ens centrarem. D'una banda, es va documentar tot el sistema de canalitzacions que recollien l'aigua, bàsicament pluvial, de l'edifici actual construït a inicis del segle XX. Aquest sistema estava format per una gran conducció que discorria pel centre de la nau del teatre i girava fins a desguassar al carrer de Valldonzella. Diversos branals secundaris recollien l'aigua a través de les parets perimetrals. Aquest sistema possiblement es va amortitzar amb les obres anteriors de remodelació del CCCB, ja que no presentava evidències d'ús i estava colmatat parcialment per restes de neteja de formigó.

La nau més propera a l'església va permetre la documentació de dues riostes de l'edifici actual, que s'adossaven als pilars interiors.

Del moment anterior a les edificacions actuals, s'han recuperat estructures en els dos àmbits de la planta baixa del teatre.

Al punt més allunyat de l'església es va recuperar una canalització i les restes d'una fonamentació, amb una orientació lleugerament diferent a l'edifici actual, que no es van poder relacionar amb cap altra estructura. També es van documentar diverses fonamentacions de poca entitat. Totes elles estaven excavades a un gran nivell de reblliment que es pot datar, per materials, al segle XVIII.

La zona més propera a l'església presentava una ocupació més intensa com es pot veure als plànols històrics del conjunt. La meitat oriental de la zona estava ocupada al sud per un gran àmbit amb un pòrtic o passadís amb porta de comunicació entre els dos espais. Al límit oest del pòrtic es situaria una possible escala tal i com s'observa per les

evidències al terra i a les parets. Ambdós espais presentaven dos nivells de paviment de lloseta ceràmica de 15 x 30 cm, encara que la disposició variava entre un nivell i l'altre. El paviment superior ocupava tota l'àrea, a excepció d'una zona on es va documentar un retall contemporani que estava ple de materials d'enderroc. El paviment més antic estava retallat per la rasa d'una canalització de plom i d'una claveguera que funcionarien amb el paviment superior.

Del moment de funcionament del paviment més antic, es va documentar una altra porta que permetria la sortida cap a l'oest, amortitzada a la fase posterior. Així mateix, formant part del paviment, es van registrar diverses reparacions i encaixos al voltant d'una petita estructura circular conservada parcialment.

Aquest conjunt es recolzava en un petit àmbit anterior conservat parcialment. A les fonamentacions es van recuperar materials arquitectònics aprofitats de clares traces gòtiques, concretament tres mitges finestres. Aquest àmbit seria la part més antiga conservada, encara que es pot apreciar per les reparacions que podria funcionar amb els àmbits posteriors. Al seu interior es conservava una estructura de forma circular recoberta de lloseta ceràmica, amb evidències d'haver estat en contacte amb foc. A la vista de les diferents dades es pot interpretar que, de la fase anterior a l'edifici actual, la zona estava ocupada per espais i zones relacionades amb l'activitat productiva sense que es pugui concretar fins que finalitzin els treballs de recerca. Són interessants les diverses reformes portades a terme en un període relativament curt de temps. Aquest fet s'ha de relacionar amb el desgast propi de l'activitat d'una zona de treball i amb la pobresa dels materials de construcció, queixa que es va recollir de forma periòdica a les fonts escrites que parlen dels projectes constructius.

Històricament, els plànols consultats situen al sector excavat diverses zones de pati (pati d'Anglada) i petits àmbits relacionats amb els dos forns que haurien ocupat l'espai de l'absis de l'actual església.

Josefa Huertas

Vista de la canalització amb la zona de l'escenari del teatre al fons.

Paviment més antic. A la dreta es poden veure les restes del paviment superior i, a l'esquerra, la riosta de l'edifici actual.

BIBLIOGRAFIA

HERNÁNDEZ-GASCH, J. 2004: *Intervenció arqueològica al carrer Vallonzella, 21- Plaça de Joan Colomines. Antic teatre-centre de cultura contemporània de Barcelona*. Actium Patrimoni Cultural, SL. (Inédita).

HERNÁNDEZ-GROS, J.E; MORA, G; POULANA, X. 1990: *Arquitectura de Barcelona*. Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.

VVAA. 1918: *Les cases provincials de caritat i maternitat i expòsits de Barcelona*. Anys 1802-1917. Barcelona.

FITXES BREUS

CARRER DELS AGULLERS, 20

Codi MUHBA:

081/08

Districte:

Ciutat Vella

Motiu de l'obra:

Rebaix general pel canvi de paviment del local i una rasa de sanejament

Promotor / Propietari:

Antonio Gálvez Sesé

Tipologia d'intervenció:

Preventiva

Adjudicació:

TEA Difusió Cultural SL

(Direcció: Marina Bello López)

Resultat:

Els treballs arqueològics varen consistir en la realització d'un sondeig que permetés recuperar l'estratigrafia del lloc i la documentació d'un gran recipient que s'havia localitzat sense control arqueològic. Les petites dimensions de la finca i problemes de seguretat relacionats amb l'estabilitat de les estructures actuals no van permetre l'ampliació dels treballs. Es van documentar les restes d'un recipient ceràmic amb la superfície interior vidriada de tonalitats marronoses i d'una altra tenalla, també amb la superfície interior vidriada verdosa. És possible que aquests tipus de contenidors estiguessin relacionats amb alguna activitat productiva vinculada a l'emmagatzematge de líquids que possiblement es realitzés en aquesta finca a finals del segle XIX o principis del XX. D'altra banda, es va documentar l'existència d'una estructura del segle XIX que podria tenir la funció de cendrera, relacionada amb el moment de construcció de la finca.

Marina Bello López

CARRER DELS ÀNGELS, 1-7, 10-24 CARRER DEL PEU DE LA CREU, 1-25, 2-28 CARRER DE LA LLUNA, 1, 2B-4

Codi MUHBA:

146/06

Nom singular:

Tram Peu de la Creu

Districte:

Ciutat Vella

Motiu de l'obra:

Canalització xarxa elèctrica

Promotor / Propietari:

Foment de Ciutat Vella, SA /

Ajuntament de Barcelona

Tipologia d'intervenció:

Control. Excavació

Adjudicació:

Actium Patrimoni Cultural, SL

(Direcció: Estibaliz Monguiló Cortés)

Resultat:

En els diferents trams de rasa on estaven fent el seguiment es van poder localitzar nombroses estructures corresponents a l'ordenació d'aquests carrers abans de les darreres reformes (eixemplaments de carrers i noves línies de façana). Les estructures documentades tenien cronologia diversa, des d'època medieval fins el segle XX.

CARRER ANTIC DEL GUINARDÓ, 1-15 CARRER DE MASPONS I LABRÓS, 2-12

Codi MUHBA:

123/08

Nom singular:

Mas Guinardó

Districte:

Horta-Guinardó

Motiu de l'obra:

Rehabilitació masia

Promotor / Propietari:

Districte Horta-Guinardó / Ajuntament de Barcelona

Tipologia d'intervenció:

Prospecció

Adjudicació:

Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni

arqueològic i històric

(Direcció: Didier Joly)

Resultat:

Es van realitzar diverses rases de sondeig amb la finalitat de conèixer el subsòl i poder redactar, si es creia convenient, un projecte d'intervenció arqueològica del mas. Malgrat que la roca aflora molt a prop de la superfície, es van documentar restes de diverses infraestructures relacionades amb el mas (clavegueres i murs d'edificacions situades a l'exterior de l'edifici). Es va documentar una base de morter amb un negatiu en forma de creu, que es pot relacionar amb un possible anclatge de canó i que se situaria en època moderna.

CARRER D'ATAÜLF, 11

Codi MUHBA:

072/07

Districte:

Ciutat Vella

Motiu de l'obra:

Rehabilitació edifici

Promotor / Propietari:

Contratas y Obras Empresa Constructora S.A.

Tipologia d'intervenció:

Excavació

Adjudicació:

TEA Difusió Cultural SL

(Direcció: Consuelo Forés López-David Torres

Rodríguez)

Resultat:

En el decurs de la intervenció, iniciada el 2007 i amb notables interrupcions, es van poder documentar diverses estructures d'època romana, que van des del moment fundacional de la ciutat a l'alt imperi, fins a època tardana. De fet, l'edifici actual ja aprofitava en la seva construcció un pany de muralla i el mur lateral d'una torre de la muralla tardana fins a l'alçada de l'entresol.

És en aquest context que es va poder documentar un nou tram de muralla i una claveguera que la creuava des de l'interior de l'anomenat *castellum*. També a l'interior, es va localitzar el *praeefurnium* d'una zona termal que havia ocupat aquest sector de la ciutat i un tram de mur, d'època alt imperial, del qual se'n conserven uns 3 m d'alçada.

CARRER BERNAT BRANSI, 22 CARRER MORATÍN, 11, 13, 15

Codi MUHBA: 056/08
Nom singular: Can Grau
Districte: Horta-Guinardó
Motiu de l'obra: Construcció aparcament
Promotor / Propietari: Agència Promoció del Carmel i entorns / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Miriam Esqué Ballesta)

Resultat: Es van documentar diverses estructures (soterrani, murs, envans, esglaons, paviments, clavegueres) que devien formar part de la masia de Can Grau, enderrocada el 2006. Per sota d'aquestes estructures hi havia nivells geològics.

CARRER DE LA BOQUERIA, 12 CARRER QUINTANA, 2

Codi MUHBA: 068/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Reforma edifici. Cales de sondeig
Promotor / Propietari: High Tech Hotels Resorts S.A. / Ignació de Puig Girona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: TEA Difusió Cultural SL (Direcció: Sara Marín Hernando)

Resultat: La intervenció arqueològica va consistir en l'obertura de nou cales amb l'objectiu de veure la potència de la fonamentació, els materials de construcció, la seva tipologia i les característiques de l'estrat on s'assenta l'edifici. Com a resultat de la intervenció, es van localitzar diversos murs, construïts amb pedra i lligats amb morter de calç i argila, i un pou d'aigua que es podrien inscriure dins dels segles XIV-XVI, així com altres murs que cronològicament correspondrien als segles XVI-XVII. Paral·lelament, es localitzaren estructures vinculades a la construcció de la finca, que data del segle XIX.

CARRER DELS CAPELLANS, 5

Codi MUHBA: 012/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Instal·lació d'una canonada d'aigua potable
Promotor / Propietari: Aigües de Barcelona, SA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Preventiva
Adjudicació: Actium Patrimoni Cultural, SL (Direcció tècnica: Miquel Gea i Bullich)

Resultat: Entre el 30 i el 31 de gener de 2008 es va dur a terme una intervenció de control arqueològic a la confluència dels carrers Sagristans i Capellans. Cal recordar que aquesta zona de la ciutat havia format part de la Vilanova dels Arcs que es va desenvolupar en aquest

indret, fora del perímetre protegit per la muralla romana, a partir, aproximadament, del segle X. Els treballs, promoguts per l'empresa Aigües de Barcelona, SA, estaven destinats a substituir un tram de canonada d'aigua potable. La rasa oberta a tal efecte, d'uns 27 m de longitud, tenia una amplada mitjana d'uns 60 cm i una profunditat màxima de 80 cm. El control arqueològic va permetre documentar de forma parcial algunes estructures que podrien datar, com a mínim, del segle XIX. Varen ser identificades com a un possible pou i com a part del mur de façana de l'edifici del carrer dels Capellans número 5 anterior a l'actual que va ser edificat a mitjan segle XX. La identificació va poder ser contrastada mitjançant la superposició planimètrica que vam efectuar d'un dels plànols dels quarterons de Miquel Garriga i Roca de l'any 1858 sobre el plànol actual de la zona.

Miguel Gea Bullich

CARRER COMERCIAL, 15-19 CARRER DE LA RIBERA, 5-7,19 PASSEIG DE PICASSO, 38-40

Codi MUHBA: 016/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Miriam Esqué Ballesta)

Resultat: Arran de la canalització en rasa d'una línia subterrània de baixa i mitja tensió, es va dur a terme el control arqueològic preventiu corresponent en el decurs del qual es van documentar un conjunt de murs que, donada la seva orientació i el material ceràmic recuperat, podrien correspondre a la trama urbana del segle XVII, en consonància amb les estructures documentades dins el mercat del Born. Aquestes estructures van ser parcialment desmuntades al construir-se el col·lector del carrer.

PLAÇA COMERCIAL, 12 CARRER DE LA RIBERA, 3 CARRER COMERCIAL, 2 CARRER DE LA FUSINA, 4

Codi MUHBA: 121/08
Nom singular: Antic mercat del Born
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Micropilotis
Promotor / Propietari: Institut de Cultura / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: CODEX, Arqueologia i Patrimoni, SCCL (Direcció: Antoni Fernández i Espinosa)

Resultat: La intervenció va consistir en l'excavació d'una petita franja de 1,9 m de llarg per 0,60 m d'ample i una potència de només 0,30 m en el lloc on s'havien d'instal·lar uns micropilotis. En aquest espai es van documentar els nivells de preparació dels paviments més moderns, així com la presència d'estructures de fases anteriors. Les limitacions de les zones excava-des no van permetre obtenir més informació.

AVINGUDA DE LES DRASSANES, 1

Codi MUHBA: 097/08
Nom singular: Drassanes Reials
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Realització cales per estudi geotècnic
Promotor / Propietari: Consorci de les Drassanes Reials i Museu Marítim de Barcelona / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Alessandro Ravotto)

Resultat: Localització i documentació d'un nivell de circulació del carrer previ a l'actual i les bases dels contraforts construïts per Adolf Florensa a mitjan segle XX.

PLAÇA DEL DUBTE, 1 CARRER DE LA RIERA ALTA, 63-69

Codi MUHBA: 115/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Meritxell Nasarre Solans)

Resultat: Es van documentar dos trams d'una estructura que possiblement era circular; estava construïda amb pedres irregulars lligades amb morter de calç, de tonalitat terrosa. Les parets tenien una amplada de 50 cm i el diàmetre hipotètic seria de 2,6 m. Dels dos trams només es va poder observar una llargada de 65 cm, que correspon a l'amplada de la rasa que es va obrir. L'estrat que amortitzaria aquesta estructura es dels segles XVII-XVIII (ceràmica blava catalana i vidrada).

Meritxell Nasarre Solans

PLAÇA DUC DE MEDINACELI, 4 PASSEIG DE COLOM, 20 CARRER DE LA MERCÈ, 2

Codi MUHBA: 010/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Sondejos previs al projecte executiu
Promotor / Propietari: Residencial Paseo Colón, S.L.
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Arqueociència, Serveis Culturals, SCSL (Direcció: Roser Arcos López)

Resultat: Es van fer diversos sondeigs per conèixer el subsòl. A banda de diverses estructures d'època contemporània, es van documentar diferents estrats que anaven des del segle XV al XVIII. Aquí s'ubicava l'església del convent de S. Francesc, per la qual cosa, es podrien documentar estructures o estrats relacionats amb l'edifici.

CARRER D'ESPRONCEDA RONDA DE SANT MARTÍ CARRER DE JOSEP SOLDEVILA PASSEIG DE LA VERNEDA

Codi MUHBA: 085/08
Nom singular: LAV Sagrera
Districte: Sant Martí - Sant Andreu
Motiu de l'obra: Traçat del túnel de la línia d'alta velocitat
Promotor / Propietari: Adif / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Actium Patrimoni Cultural, SL (Direcció: Jordi Hernández Gasch)

Resultat: Primera fase de treballs en aquest tram de les obres de la línia d'alta velocitat. Es van controlar totes les rases i els rebaixos de terres que es varen fer amb resultats negatius. Cal tenir present que els treballs es van realitzar en l'espai entre les vies actuals de rodalies, en unes zones on el terreny està deprimit respecte l'entorn. El terreny excavat corresponia a estrats geològics.

CARRER DE LA FRENERIA, 5 CARRER DE LA PIETAT, 12

Codi MUHBA: 094/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rehabilitació edifici
Promotor / Propietari: Valldenau SL
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Chroma (Direcció: Bertha Durà López)

Resultat: A banda d'un pou i diverses estructures muràries d'època moderna, cal destacar la localització d'un mur d'època romana a tocar de la paret mitgera amb el núm. 3 del carrer de Freneria. Aquest mur està construït amb trams de carreus de petites dimensions amb elements arquitectònics reaprofitats (un fust de columna i el que podria ser un pedestal) formant un tipus de construcció semblant, de manera rudimentària, a un *opus africanum*.

PLAÇA DE LA GARDUNYA

Codi MUHBA: 130/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Desviament serveis afectats
Promotor / Propietari: Foment de Ciutat Vella, SA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: (Direcció: Eva Orri Terrado)

Resultat: La intervenció correspon a la fase prèvia a la reforma integral de la plaça. Es va fer el control de les rases de tots els serveis que calia desviar per a la realització de l'obra. Es van documentar diverses estructures muràries d'època moderna i contemporània.

CARRER DE LA GRAVINA, 8

Codi MUHBA: 125/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Construcció del fossat d'un ascensor
Promotor / Propietari: Comunitat de Propietaris
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Fragments (Direcció: Vanesa Muñoz Rufo)

Resultat: Tot i que en el moment de començar els treballs ja s'havien baixat uns 75 cm des del rasant del paviment de l'edifici sense cap tipus de control arqueològic, es va poder recuperar alguna informació de les seccions del fossat: un retall per a la construcció de dues arquetes, segurament del segle XX, i relacionades amb el desguàs de l'edifici; el rebliment, possiblement pertanyent a una fossa sèptica, que estava delimitat per un mur d'una fase anterior, i una claveguera de totxo; un mur, a la part central de la cata, bastit amb encofrat perdut, amb parament de pedra sense escaïrar i morter de calç blanca, de 45 cm d'amplada i orientat de nord a sud, amb una cronologia posterior a la segona meitat del segle XVIII-principis del segle XIX; i, finalment, un nivell, possiblement de terraplè, que va ser l'únic que es va poder excavar amb metodologia arqueològica, que estava tallat per la rasa del mur citat anteriorment i que, pels materials recuperats, es podia datar entre finals del segle XVIII i principis del segle XIX.

VIA LAIETANA, 43 CARRER DE JULIÀ PORTET, 2

Codi MUHBA: 077/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Reforç estructural
Promotor / Propietari: Direcció General de la Policia
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: TEA Difusió Cultural SL (Direcció: Cèlia Torrent i Riba)

Resultat: Es va documentar part del que podia ser una cambra freda i un pou, tots dos elements molt malmesos. Tot i que no es va localitzar material arqueològic és possible que, per la seva factura, el pou sigui d'època medieval.

PLAÇA DE LAS NAVAS

Codi MUHBA: 110/07
Nom singular: Refugi 262
Districte: Sants - Montjuïc
Motiu de l'obra: Construcció d'un aparcament soterrani
Promotor / Propietari: URAZCA Construcciones / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Documentació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Jordi Ramos, Alessandro Ravotto)

Resultat: Es va documentar una de les entrades al refugi núm. 262 de la Guerra Civil espanyola que es va construir sota la plaça de Las Navas. El que es va poder observar, abans d'haver d'interrompre els treballs per problemes interns de l'empresa constructora, és que el refugi no s'havia acabat de construir mancant, en molts dels trams, les parets i la volta de maó massís. D'altra banda, les xemeneies de respiració del refugi estaven malmeses a causa de la runa que s'hi abocà des de la superfície de la plaça després de la guerra. El número del refugi és el 262, bé que en el plànol general de refugis elaborat per CLABSA l'any 2002 se li dona el núm. 910.

CARRER DE MARLET, 1 CARRER DE L' ARC DE SANT RAMON DEL CALL, NÚM. 6B

Codi MUHBA: 108/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rehabilitació integral de l'edifici
Promotor / Propietari: ICACE GESTIÓ DE VALORS, SL
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Chroma, SL (Direcció: Jordi Serra Molinos)

Resultat: L'actuació va consistir en la realització de diverses rases de serveis, el fossat de l'ascensor i una estació transformadora. El subsòl de la finca estava afectat parcialment per soterranis. Fins els nivells d'actuació assolits, es van localitzar estructures de fonamentació de la finca del segle XIX i murs de cronologia moderna.

CARRER DEL MARQUÈS DE BARBERÀ, 24

Codi MUHBA: 075/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rehabilitació edifici
Promotor / Propietari: Cooperativa del teu barri, SCCL
Adjudicació: Actium Patrimoni Cultural, SL (Direcció: Núria Cabañas Anguita)

Resultat: La intervenció arqueològica va permetre documentar un total de set clavegueres i un pou cec relacionat amb el sistema de desguàs de la finca actual. Totes les estructures s'emmarcaven cronològicament en l'època contemporània. La remodelació del sistema de clavegueram podria estar relacionada amb les reformes que es van dur a terme a l'edifici ja a finals del segle XIX i principis del segle XX. D'aquest mateix període cronològic, però en un moment posterior, es documentà l'amortització tant de les clavegueres com del pou i la construcció de dues noves canalitzacions de ciment que constituïren la xarxa de clavegueram que ha perdurat fins a l'actualitat. Durant els treballs es van poder observar els murs de fonamentació de la paret que delimita la finca per la banda oest, així com diverses riostes.

CARRER DE MERCADERS, 42

Codi MUHBA: 025/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Clavegueró
Promotor / Propietari: Clavegueram de Barcelona SA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Arqueociència Serveis Culturals, SCSL (Direcció: Xavier Geis i Elías)

Resultat: Documentació d'estructures d'època contemporània.

CARRER DE MONTANYANS, 10

Codi MUHBA: 022/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rehabilitació de l'edifici, reforç estructural amb pilotis, encepats i riostes
Promotor / Propietari: Comunitat de propietaris del carrer de Montanyans, 10
Tipologia d'intervenció: Preventiva
Adjudicació: Àtics, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció tècnica: Miriam Esqué Ballesta / Laura Arias del Real)

Resultat: L'actuació va consistir en dos sondeigs de planta quadrada de 0,90 m d'amplada i 0,50 m de fondària al centre del solar, atès que el mal estat de l'estructura de l'edifici desaconsellava actuar a prop de les mitges. Al primer es van documentar, sota el nivell actual d'ús, un paviment de formigó, uns estrats per anivellament i preparació del mateix, un segon paviment de maons a 0,12 m de la superfície i llur preparació, i una paret de maons que formaria part d'un dipòsit d'ús sanitari d'època contemporània amb rajoles en ambdues cares amb funció impermeabilitzant. Al segon sondeig tan sols es va documentar la preparació del actual nivell d'ús, és a dir, paviment de formigó i un estrat d'anivellament de sorres barrejades amb material constructiu. Sembla que amb la construcció de l'edifici actual es van arrasar els nivells superficials i que caldria arribar a cotes encara més baixes per poder localitzar restes arqueològiques.

Miriam Esqué Ballesta / Laura Arias del Real

Vista del carrer de la Palma de Sant Just, 6

CARRER DE LA PALMA DE SANT JUST, 6

Codi MUHBA: 098/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Sondeig informatiu
Promotor / Propietari: FLOJOFEJUMO S.L
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: TEA Difusió Cultural SL (Direcció: David Torres Rodríguez)

Resultat: Malgrat ser a l'interior del recinte de la ciutat romana, el sondeig que es va fer al subsòl només va aportar materials relacionats amb l'època de construcció de l'edifici, al segle XIX. La poca fondària del sondeig no va permetre arribar a una estratigrafia més fèrtil.

CARRER DE PELAI, 56

Codi MUHBA: 101/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Construcció estació transformadora
Promotor / Propietari: Inmobiliària Pelayo 56, SA
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Arrago, SL, Arqueologia i Patrimoni (Direcció: Jordi Barriuso Babot)

Resultat: Es va fer un petit sondeig al semisoterrani i es va poder comprovar que bona part de les terres eren aportades del moment de l'enderroc de les muralles de Barcelona, a la segona meitat del segle XIX. Així mateix, la construcció de l'edifici, el 1920, havia malmès l'estratigrafia conservada al subsòl. Entre les restes contemporànies conservades al subsòl s'hi van trobar fragments de ceràmica vidriada d'època baix medieval i moderna, entre ells un reflex metàl·lic, una blava valenciana i un verd gòtic (probablement d'un poal).

Jordi Barriuso Babot

AVINGUDA DEL PORTAL DE L'ÀNGEL, 9 CARRER DE LA CANUDA, 41-47 CARRER DE LA FLOR, 2-4

Codi MUHBA: 036/07
Nom singular: Palau Solterra-Barbarà
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rehabilitació edifici
Promotor / Propietari: Hennes & Mauritz S.L./ Alcagiga S.L.U
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: TEA Difusió Cultural SL (Direcció: Sara Marín Hernando-Rebeka García Díez)

Resultat: Localització de diverses estructures d'època medieval i moderna, molt arrasades (bàsicament, algun tram de mur i pous). Destaca la documentació de part del *rudus* d'una via d'època romana. Si bé no formava part de la xarxa principal de comunicacions, correspondria a una de les vies de connexió entre diferents espais del *suburbium* de la ciutat.

AVINGUDA DEL PORTAL DE L'ÀNGEL, 20-22

Codi MUHBA: 05/07
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rehabilitació edifici
Promotor / Propietari: Grupo Lar Promosa S.A
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Arqueociència Serveis Culturals, SCSL (Direcció: Jordi Guàrdia i Felip)

Resultat: L'edifici actual ocupa una part de l'espai on hi havia hagut les antigues dependències del convent de Monsó. Es van documentar algunes restes de dipòsits força malmesos, que s'havien conservat al subsòl; per la seva factura, eren de finals de l'època moderna o principis de la contemporània.

ESTACIÓ DE SANTS CARRER D'ESPRONCEDA

Codi MUHBA: 086/08
Nom singular: LAV
Districte: Eixample-Sant Martí-Sant Andreu
Motiu de l'obra: Túnel de la línia d'alta velocitat
Promotor / Propietari: UTE / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Actium Patrimoni Cultural, SL (Direcció: Carles Carbonell Badia)

Resultat: En aquesta primera fase de treballs es van fer rases en tot l'espai que hi ha entre els antics edificis ferroviaris de la baixada de la Sagrera i l'exterior de la Torre del Fang. Només es va localitzar un estrat d'uns 50 cm de potència amb alguns fragments de material ibèric. No hi havia cap estructura que s'hi pogués relacionar.

LA RAMBLA, 131

Codi MUHBA: 023/08
Nom singular: Sasterria Modelo
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Construcció fossat d'un ascensor i dues escales mecàniques
Promotor / Propietari: H&M / Redevco Canaletas S.L.
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: TEA Difusió Cultural SL (Direcció: Antonio Juárez Villena)

Resultat: Es van fer tres sondeigs al soterrani de la finca, a uns 4 m per sota del nivell de circulació de la Rambla en aquest indret. L'únic element que es va poder documentar va ser un pou amortitzat fa uns 60 anys, a mitjan segle XX.

CARRER DE RAMON BERENGUER EL VELL, 1-7 CARRER DE L'ARC DEL TEATRE, 63-65 i DEL CID, 12-14

Codi MUHBA: 092/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Construcció de l'edifici de la nova oficina integral de la Tresoreria General de la Seguretat Social de Barcelona
Promotor / Propietari: Foment de Ciutat Vella SA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Preventiva
Adjudicació: CODEX, Arqueologia i Patrimoni, SCCL (Direcció tècnica: Daniel Giner Iranzo)

Resultat: Com a resultat del rebaix del terreny del solar, es van documentar les fonamentacions de formigó armat de les parades de l'antic Mercat del Carme, de planta quadrada, amb uns 7 m de costat i una distribució ortogonal. El Mercat del Carme va néixer els anys 50 a l'altra banda del Paral·lel i el 1972 es va

traslladar a aquest indret, en un edifici que ocupava una superfície edificada de 3.000 m², fins que va tancar el novembre de 2006 i, finalment, fou enderrocat. Posteriorment, es va procedir al seu desmuntatge mecànic sota seguiment i control arqueològic, no documentant-se l'aparició de noves estructures arqueològiques.

La tasca de l'arqueòleg, en aquest tipus d'intervencions, és fer el control dels rebaixos per si es localitzessin restes arqueològiques que no haguessin estat afectades per la construcció de l'edifici.

Daniel Giner Iranzo

CARRER DEL REGOMIR, 6 CARRER D'ATAÜLF, 9

Codi MUHBA: 048/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rebliment estructures
Promotor / Propietari: Fundació la Caixa
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Actium Patrimoni Cultural, SL (Direcció: Jordi Hernández Gasch)

Resultat: La intervenció va consistir en acabar de documentar algunes de les estructures localitzades en una intervenció de l'any 2004 que, per causes alienes a l'arqueologia, no van poder ser documentades en el seu moment.

CARRER SANT ANTONI ABAT, 25-35

Codi MUHBA: 107/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Meritxell Nasarre Solans)

Resultat: Es van documentar diverses estructures que anaven acompanyades de material ceràmic dels segles XVIII i XIX i dos paviments de rajoles de ceràmica que s'adossaven a una estructura de carreus d'un metre d'amplada. Les mateixes característiques de la rasa que s'estava obrint van impedir treure'n més informació. En casos com aquest, les restes es conserven al subsòl com a reserva arqueològica a l'espera que en una ocasió més propícia es puguin excavar amb més extensió.

CARRER DE SEPTIMÀNIA, 2

Codi MUHBA: 053/08
Districte: Sarrrià-Sant Gervasi
Motiu de l'obra: Excavació d'una fossa documentada durant els treballs d'urbanització de la plaça de Lesseps, i posterior extracció dels cossos
Promotor / Propietari: BIMSA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Preventiva
Adjudicació: TEA Difusió Cultural SL (Direcció tècnica: Toni Juárez Villena)

Resultat: Durant els treballs de remodelació de la plaça de Lesseps, mentre es feia una rasa per a la construcció de la xarxa de recollida de residus sòlids urbans, foren localitzades restes òssies a una fondària d'1,90 m respecte la rasant del carrer. Es va excavar la fossa amb la finalitat d'observar les orientacions, tipologia i quantitat d'individus existents. Es tractava d'un enterrament col·lectiu, amb un total de 15 possibles individus que, en cap cas, foren col·locats d'una manera acurada, sinó abocats. A més, es va poder documentar l'existència de capes de calç que cobrien alguns ossos. Tots aquests indicis i la troballa d'un fragment de ceràmica del segle XVII en la terra que cobria la fossa, així com la proximitat del convent dels carmelites descalços de Sant Josep, els Josepets, fa pensar en la hipòtesi d'un possible brot de malaltia infecciosa que afectés aquesta comunitat.

Toni Juárez Villena

CARRER DELS TRES LLITS, 4-8 CARRER D'ESCUDELLERS BLANCS, 4

Codi MUHBA: 082/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rehabilitació edifici
Promotor / Propietari: Delta Capital S.A.
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Estrats (Direcció: Carles Aguilar Gil)

Resultat: Amb motiu dels rebaixos realitzats per l'obertura de diverses rases destinades a la xarxa de sanejament de la finca es van veure afectades un seguit d'estructures a una cota d'aproximadament 70 cm respecte al nivell actual de circulació. Es tracta d'un mur, afectat superficialment, i dos paviments, la preparació dels quals presenta abundant material ceràmic de rebuig d'un forn de terrissaire (trespeus, escòria de vidrat, escudelles i plats amb defectes de cocció, etc.). Per la decoració de les peces (blaves catalanes de la sèrie de la ditada i Poblet) podem donar una cronologia relativa entre finals del segle XVII i principis del XVIII. Es tractaria, amb tota probabilitat, del rebuig d'una terrisseria dels entorns on està abundantment documentada aquesta activitat artesanal.

VIA LAIETANA, 49 CARRER COMTAL, 37

Codi MUHBA: 044/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Enderroc, amb conservació de façanes, de la casa d'Heribert Salas, coneguda com Can Vilardell, per construir-hi un edifici de nova planta
Promotor / Propietari: CENTCLAUS, SL
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: TEA Difusió Cultural SL (Direcció tècnica: Júlia Miquel i López)

Resultat: El projecte d'intervenció es plantejà en dues fases d'actuació. La primera fase va consistir en la realització de 3 rases a la planta baixa i 1 sondeig a la planta soterrani per tal d'avaluar possibles restes arqueològiques, iniciant-se seguidament una segona fase d'excavació en extensió. L'edifici era conegut com a Casa Bulbena-Salas. Fou construït entre els anys 1924-1926 per l'arquitecte Joan A. Roig i adquirit pels magatzems Vilardell. El 1935 fou reformat per Eusebi Bona. Destaca la seva àmplia façana que adopta formes arrodonides i decoració historicista. La zona d'intervenció es trobava molt alterada per la construcció d'aquest edifici. L'excavació va permetre documentar la traça original del carrer Comtal que existí fins l'obertura de la Via Laietana, així com les restes de les edificacions que donaven a aquest carrer. D'aquesta manera es va poder exhumar part d'un passadís bastit amb lloses de pedra, perpendicular a la traça de l'antic carrer Comtal, que presentava a ambdues bandes restes d'un empostissat de fusta. Així mateix, es va documentar la planta d'una de les antigues finques que conservava la pavimentació original, on s'observaven diverses reformes, estructures de dipòsits i clavegueres de tipus domèstic amb una cronologia que no va més enllà de finals del segle XVIII.

Júlia Miquel i López

Vista del carrer de la Zona Franca, 186-190, 189X

PASSEIG DE LA ZONA FRANCA, 186-190, 189X CARRER DE LA FONERIA

Codi MUHBA: 066/08
Nom singular: Metro L9-Estació Foneria
Districte: Sants-Montjuïc
Motiu de l'obra: Estació de Foneria - Metro L9
Promotor / Propietari: GISA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Jordi Ramos Ruiz-José Manuel Espejo Blanco)

Resultat: Es van documentar estructures en el tall vertical que s'estava obrint en el que ha de ser el vestíbul de la nova estació de metro de Foneria. Després dels primers treballs es van poder documentar un parell de filades d'un mur i una paret vertical que podria correspondre a un dipòsit. Aquestes estructures estaven enmig d'una estratigrafia d'època romana. La continuació dels treballs, per la seva complexitat i per la planificació de la mateixa obra, es van ajornar fins el 2009.

INTERVENCIONS SENSE AFECTACIÓ DEL PATRIMONI

**CARRER ÀNGEL
J. BAIXERAS, 7-9
CARRER SOTSTINENT
NAVARRO, 21-23**

Codi MUHBA:
035/08
Districte:
Ciutat Vella
Motiu de l'obra:
Rasa electricitat
Promotor / Propietari:
FECSA-ENDESA /
Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció:
Control. Excavació
Adjudicació:
Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric [Direcció: José Manuel Espejo Blanco]

**CARRER ÀNGEL
J. BAIXERAS, 9**

Codi MUHBA:
133/08
Districte:
Ciutat Vella
Motiu de l'obra:
Construcció clavegueró
Promotor / Propietari:
Clavegueram de Barcelona SA /
Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció:
Control. Excavació
Adjudicació:
Chroma, SL
[Direcció: Francesc Xavier Oms Arias]

**CARRER AVINYÓ, 52
CARRER MILANS, 2 I 7**

Codi MUHBA:
072/08
Districte:
Ciutat Vella
Motiu de l'obra:
Rasa electricitat
Promotor / Propietari:
FECSA-ENDESA /
Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció:
Control. Excavació
Adjudicació:
Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric [Direcció: Lluís Juan González]

**CARRER BANYS NOUS, 15
CARRER L' AVE MARIA, 4 CODI**

Districte:
Ciutat Vella
Motiu de l'obra:
Construcció fossat ascensor
Promotor / Propietari:
Comunitat de Propietaris
Tipologia d'intervenció:
Control. Excavació
Adjudicació:
TEA Difusió Cultural SL
[Direcció: Antonio Juárez Villena]

CARRER CABRES, 4-8, 9

Codi MUHBA:
006/08
Districte:
Ciutat Vella
Motiu de l'obra:
Rasa electricitat
Promotor / Propietari:
FECSA-ENDESA /
Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció:
Control. Excavació
Adjudicació:
Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric [Direcció: Ariadna Traveset Civit]

**CARRER CANUDA, 31-33
CARRER BERTRELLANS, 2**

Codi MUHBA:
127/08
Districte:
Ciutat Vella
Motiu de l'obra:
Rasa electricitat
Promotor / Propietari:
FECSA-ENDESA /
Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció:
Control. Excavació
Adjudicació:
Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric [Direcció: Cristina Sayos Trapote]

**CARRER DEL CARDENAL
CASAÑAS, 11-21
PLAÇA DEL PI, 7**

Codi MUHBA:
073/08
Districte:
Ciutat Vella
Motiu de l'obra:
Rasa electricitat
Promotor / Propietari:
FECSA-ENDESA /
Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció:
Control. Excavació
Adjudicació:
Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric [Direcció: Miriam Esqué Ballesta-José Manuel Espejo Blanco]

CARRER DEL CARME, 84

Codi MUHBA:
045/08
Districte:
Ciutat Vella
Motiu de l'obra:
Construcció fossat ascensor
Promotor / Propietari:
Foment de Ciutat Vella, SA /
Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció:
Control. Excavació
Adjudicació:
Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric [Direcció: José Manuel Espejo Blanco]

Ripoll 25, Capellans 10-16.
Habitació B, al final de la
intervenció. Arc i mur est.
Autor: J. Sans

CARRER CASTELLET, 8-10

Codi MUHBA: 128/08
Districte: Sarrià-Sant Gervasi
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Meritxell Nasarre Solans)

CARRER DE LA CERA, 14-18

Codi MUHBA: 087/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa aigües
Promotor / Propietari: Aigües de Barcelona / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Actium Patrimoni Cultural, SL (Direcció: Virginia Cerero González)

CIRCUMVAL-LACIÓ, 2-42, 15-25 AVINGUDA ICÀRIA, 117-145

Codi MUHBA: 009/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Desdoblament del col·lector
Promotor / Propietari: Clavegueram de Barcelona SA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Actium Patrimoni Cultural, SL (Direcció: Miquel Gea Bullich)

CARRER CIUTAT, 2-3

Codi MUHBA: 105/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Joan Piera San-cerni)

PLAÇA COMERCIAL, 12 CARRER DE LA RIBERA, 3 CARRER COMERCIAL, 2 CARRER DE LA FUSINA, 4

Codi MUHBA: 074/05
Nom singular: Antic Mercat del Born
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Fossats per instal·lar dues grues
Promotor / Propietari: Institut de Cultura / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: CODEX, Arqueologia i Patrimoni, SCCL (Direcció: Antoni Fernández i Espinosa)

CARRER DAGUERIA, 5-13 PLAÇA SANT JUST, 4

Codi MUHBA: 132/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Meritxell Nasarre Solans)

PLAÇA DUC DE MEDINACELI, 7

Codi MUHBA: 124/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rehabilitació edifici
Promotor / Propietari: Gran Hotel Medinaceli SL
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Chroma, SL (Direcció: Jordi Serra Molinos)

CARRER ESTRUC, 8

Codi MUHBA: 005/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Reforç estructural edifici
Promotor / Propietari: Joan Josep Pi Comajuncosa
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Chroma, SL (Direcció: Bertha Durà López)

CARRER D'EN GROC, 3

Codi MUHBA: 32/07
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Construcció fossat ascensor
Promotor / Propietari: Comunitat de Propietaris
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: TEA Difusió Cultural, SL (Direcció: Consuelo Forés López)

PASSEIG DE L'HAVANA, 10-22 CARRER LIMA, 2

Codi MUHBA: 119/08
Districte: Sant Andreu
Motiu de l'obra: Rasa telecomunicacions
Promotor / Propietari: Orange / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Actium Patrimoni Cultural, SL (Direcció: Núria Cabañas Anguita)

PASSATGE HORT DELS VELLUTERS, 13-15 CARRER REC COMTAL, 6-17-22 CARRER DAVANT DEL PORTAL NOU, 22-26

Codi MUHBA: 007/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Albert Velasco Artigues)

CARRER HOSPITAL, 26-30, 25-37

Codi MUHBA: 036/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Míriam Esqué Ballesta)

PLAÇA ISIDRE NONELL, S/N

Codi MUHBA: 058/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa telecomunicacions
Promotor / Propietari: Vodafone / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Actium Patrimoni Cultural, SL (Direcció: Núria Cabañas Anguita)

AVINGUDA JORDÀ, 2-10 CARRER BASSES D'HORTA, 1-9, 2-8 CARRER GRANJA VELLA, 16-20

Codi MUHBA: 060/08
Nom singular: Metro L3
Districte: Horta-Guinardó
Motiu de l'obra: Construcció dipòsit de Sant Genís i Estació Vall d'Hebron Línia 3
Promotor / Propietari: Gisa / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: José Manuel Espejo Blanco)

PLAÇA JOSEP M. FOLCH I TORRES, 1 CARRER DE LA REINA AMÀLIA, 24B-38 CARRER HORT DE LA BOMBA, 2-6 CARRER ABAT SAFONT, 5-11 CARRER SANT PAU, 103B-118 CARRER LLEIALTAT, 1-9, 2B-6B

Codi MUHBA: 113/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Albert Velasco Artigues)

CARRER JOSEP SOLDEVILA CARRER SEGRE PASSATGE ESTACIÓ PLAÇA ESTACIÓ PASSEIG SANTA COLOMA CARRER FERRAN JUNOY CARRER SANT ADRIÀ PASSEIG VERNEDA

Codi MUHBA: 106/08
Nom singular: LAV Tram triangle ferroviari-Nus de la Trinitat
Districte: Sant Andreu
Motiu de l'obra: LAV Triangle ferroviari-Nus de la Trinitat
Promotor / Propietari: UTE. La Sagrera-Nus de la Trinitat. Sector Sant Andreu / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: CODEX, Arqueologia i Patrimoni, SCCL (Direcció: Sergio Arroyo Borraz)

VIA LAIETANA, 2-6

Codi MUHBA: 088/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Míriam Esqué Ballesta)

PLAÇA LLANA, 8-10 CARRER CORDERS, 1

Codi MUHBA: 031/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Cristina Sayos Trapote)

CARRER LLUÍS EL PIADÓS, 2-4 PLAÇA SANT PERE, 3B-4B

Codi MUHBA: 052/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Míriam Esqué Ballesta)

CARRER MALNOM, 11

Codi MUHBA: 095/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Reforma estructural escala d'edifici d'habitatges
Promotor / Propietari: Comunitat de Propietaris
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Estrats (Direcció: Adriana Geladó Prat)

VIA LAIETANA, 3-3B CARRER ÀNGEL J. BAIXERAS, 9

Codi MUHBA: 104/07
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Reforma edifici amb soterrani preexistent
Promotor / Propietari: Peña Telera Turística SL
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Chroma, SL (Direcció: Francesc Xavier Oms Arias)

CARRER MANDONI, 1-15

Codi MUHBA: 017/08
Districte: Sants-Montjuïc
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Lluís Juan González)

CARRER MARGARIT, 59-79, 76-106

Codi MUHBA: 110/08
Districte: Sants-Montjuïc
Motiu de l'obra: Reurbanització
Promotor / Propietari: Districte Sants-Montjuïc / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Actium Patrimoni Cultural, SL (Direcció: Estibaliz Monguiló Cortés)

AVINGUDA MIRAMAR, 17-41

Codi MUHBA: 011/08
Districte: Sants-Montjuïc
Motiu de l'obra: Rasa aigües
Promotor / Propietari: Aigües de Barcelona / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Actium Patrimoni Cultural, SL (Direcció: Carles Carbonell Badia)

CARRER NOU DE LA RAMBLA, 8B-10B

Codi MUHBA: 037/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Meritxell Nasarre Solans)

PLAÇA NOVA, 5 CARRER DELS CAPELLANS, 2

Codi MUHBA: 015/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Meritxell Nasarre Solans)

CARRER ORTIGOSA, 7-9, 8-12

Codi MUHBA: 038/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Françoise Virebayre)

CARRER PARC, 2

Codi MUHBA: 126/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Begoña Hermida Pérez)

CARRER DEL PI, 12, 7-11

Codi MUHBA: 032/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Meritxell Nasarre Solans)

PASSEIG DE PICASSO, 9-11

Codi MUHBA: 109/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Instal·lació fibra òptica
Promotor / Propietari: Institut de Cultura / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Chroma, SL (Direcció: Eva Orri Terrado)

CARRER PORTAFERRISSA, 10

Codi MUHBA: 042/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rehabilitació edifici
Promotor / Propietari: GURB-EUROPA, SLU
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: CODEX, Arqueologia i Patrimoni, SCCL (Direcció: Daniel Alcubierre Gómez)

CARRER DEL PORTAL DE SANTA MADRONA, 2-8 CARRER MONTSERRAT, 19

Codi MUHBA: 014/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Cristina Sayos Trapote)

CARRER PRINCESA, 1-7

Codi MUHBA: 114/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Meritxell Nasarre Solans)

CARRER PRINCESA, 42 CARRER CORRETER, 1-3

Codi MUHBA: 083/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Construcció fossat ascensor
Promotor / Propietari: Joaquina Borrell Amalrich
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Chroma, SL (Direcció: Eva Orri Terrado)

PASSEIG PUJADES, 1-3

Codi MUHBA: 002/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa aigües
Promotor / Propietari: Aigües de Barcelona / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Actium Patrimoni Cultural, SL (Direcció: Carles Carbonell Badia)

LA RAMBLA, 11-17 CARRER SANTA MÓNICA, 2C

Codi MUHBA: 117/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Cristina Sayos Trapote)

LA RAMBLA, 66-100

Codi MUHBA: 033/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Eva Orri Terrado)

RAMBLA DEL RAVAL, 41-51

Codi MUHBA: 013/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Vanesa Camarasa Pedraza)

RAMBLA DEL RAVAL, 51

Codi MUHBA: 019/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Clavegueram
Promotor / Propietari: Cooperativa del teu barri, SCCL / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Actium Patrimoni Cultural, SL (Direcció: Carles Carbonell Badia)

CARRER D'EN ROCA, 8-26

Codi MUHBA: 029/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Vanesa Camarasa Pedraza)

CARRER SANT DOMÈNEC DEL CALL, 2-4 CARRER CALL, 17-21

Codi MUHBA: 112/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Lluís Juan González)

PLAÇA SANT JAUME, 4

Codi MUHBA: 064/08
Nom singular: Palau de la Generalitat-Pati gòtic
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Canvi sistema de rec del Pati dels Tarongers
Promotor / Propietari: Generalitat de Catalunya
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Direcció: Tània Álvarez Herraiz

PLAÇA SANT JOSEP

Codi MUHBA: 028/08
Nom singular: Mercat de la Boqueria
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Reforma parada
Promotor / Propietari: Carns Sarreta SL / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Cristina Sayos Trapote)

CARRER SANT PERE MITJÀ, 54-62,73-87

Codi MUHBA: 074/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Meritxell Nasarre Solans)

CARRER SANT RAMON, 7-11 CARRER MARQUÈS DE BARBERÀ, 20-22

Codi MUHBA: 116/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Cristina Sayos Trapote)

CARRER SOLÀ, 2-14

Codi MUHBA: 030/08
Districte: Les Corts
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Montse Freixa Vila)

CARRER TALLERS, 45-71 CARRER VALLDONZELLA, 1-7

Codi MUHBA: 055/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Albert Velasco Artigues)

CARRER TRAFALGAR, 2-4 PLAÇA URQUINAONA, 8 RONDA SANT PERE, 22

Codi MUHBA: 039/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Albert Velasco Artigues)

VIA LAIETANA, 60-66

Codi MUHBA: 049/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Canalització per a l'estesa de cables elèctrics
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Laura Arias del Real)

VIA LAIETANA, 1-71, 2-66

Codi MUHBA: 059/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Localització de serveis i infra-estructures per a l'elaboració d'un projecte d'urbanització
Promotor / Propietari: Foment de Ciutat Vella, SA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control
Adjudicació: TEA Difusió Cultural SL (Direcció: Víctor Giner i Puga)

CARRER DE VILAGELIU I GAVALDÀ, 1-7

Codi MUHBA: 040/08
Districte: Sants-Montjuïc
Motiu de l'obra: Canalització en rasa
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Eva Orri Terrado)

AVINGUDA VILANOVA, 2-10

Codi MUHBA: 061/08
Districte: Ciutat Vella
Motiu de l'obra: Rasa aigües
Promotor / Propietari: Aigües de Barcelona / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Actium Patrimoni Cultural, SL (Direcció: Núria Cabañas Anguita)

CARRER VIRGILI, 4-26 RAMBLA ONZE DE SETEMBRE, 21-59

Codi MUHBA: 034/08
Districte: Sant Andreu
Motiu de l'obra: Rasa electricitat
Promotor / Propietari: FECSA-ENDESA / Ajuntament de Barcelona
Tipologia d'intervenció: Control. Excavació
Adjudicació: Àtics, SL, Gestió i difusió del patrimoni arqueològic i històric (Direcció: Vanesa Camarasa Pedraza)

